

# Български

БРОЙ 5-6 | 2019 ЦЕНА – 60 Kč

A close-up portrait of a middle-aged man with short, dark hair, looking directly at the camera with a neutral expression. He is wearing a white, vertically striped dress shirt and a dark suit jacket. The background is plain white.

**Деян Донков: Обичам да обичам**

**XV световна среща на българските медии**

**Съдба, наречена България**

**Меглена Караламбова: Обичам да излизам извън себе си**

**150 години Българска академия на науките**

**Изстраданата биография на 1989 г.**

**120 години от рождението на Панчо Владигеров**

## Коледа в БНУ „Възраждане“



## Българско неделно училище „Възраждане“

Прием на деца за предучилищна група и на ученици

Контакти: [balgari@atlas.cz](mailto:balgari@atlas.cz), 777 196 322

Адрес: Дом на националните общности, ул. „Воцелова“ 602/3, 120 00 Прага 2

Спирка на метро и трамвай: I. P. Pavlova



## Скъпи читатели,

Пред нас е новата 2020 г. Радваме се, че коледните празници вече са зад гърба ни и дори не искаме да погледнем назад. Коледната олелия и стрес ни напускат постепенно. Изхарчили сме мило и драго за подаръци. И сякаш ни е олекнало. Но идва ред на честитките и пожеланията – хвърчат есемеси, имейли, мигновени комуникации, наречени месинджъри. Щеш не щеш, трябва не само да ги четеш, но и да ги изпращаш. Здраве, щастие, успехи, радост, усмивки, любов, хармония... А коледните картички все повече намаляват и май изпадат в забвение.

Тегленето на новогодишни късмети също е стресиращо, ами ако не изтеглиш нищо? Без късмет ли оставаш цяла година?! Понякога ти се налага да теглиш 4-5 пъти, за да ти се падне поне нещо. И като го прочетеш, си казваш: точно това ли трябваше да ми се падне?

На мода са и новогодишните обещания и планове: да отслабнем, да спрем да пушим, да ограничим или да спрем алкохола, да не се ядосваме за глупости, защото животът е кратък и от него се умира, да отворим сърцата си за любовта, за близките си, за самите себе си... Да бъдем еко! Пожелават ни също да се наслаждаваме на тишината и да гледаме по-често към небето. Е, тук става малко сложно...

Ами равносметките? Пак не се записах на фитнес и йога, не отидох на курс по иврит, не видях Гватемала, не се научих да медитирам, не скъсах с някои обременяващи хора, не скочих с парашут... И така е всяка следваща година. Но неизпълнението на новогодишните обещания е също здраво установена традиция. Така че спокойно!

Новата година 2020 г. ни поднася цели 366 дни, които можем запълним с каквото си пожелаем! И в тази връзка ми звучи една песен на ФСБ, която ни кара да погледнем по друг



начин на света, да се извисим над маловажните проблеми и да бъдем над всичко:

*Високо, високо, високо, / високо застани, / над завист и обиди, / над дребните сплетни.(...)*

*Високо, високо, високо, / над всичко днес бъди / и обич синеока - / звездите са звезди. (...)*

Звездите са звезди, защото са високо!

**Мария Захариева**

Снимка: Уикипедия

## Съдържание:

### **Българската общност 4 - 15**

Посрещнахме Дядо Коледа! / Традиционен Коледен концерт в пражкия Рудолфинум / Урок по родолюбие в Българско неделно училище „Възраждане“ / Ден на народните будители / Заедно по стъпките на Кирил и Методий / Семинар за български народни танци / Вавилонфест / Танцов състав „Пирин“ танцува в най-стария хърватски кралски град / Фолклорен фестивал в Хорни Суха / От любов към тениса / XI фестивал на българите по света „Аз съм българче“ 2019 / Успех за български бохемист на научната конференция „Училище, език и литература“ / Най-новите преводи на чешка литература в България

### **Интересно 16 - 24**

XV световна среща на българските медии / Български стандарти се създават вече 80 години / Задкарпатска Русия и русините в Чехословакия и Чехия / Конференция, посветена на националните малцинства в бивша Чехословакия / Моето съдбоносно русофилство / Речено, сторено – за футболната среща в София България – Чехия 1 : 0

### **Накратко 25**

### **Българо-чешки връзки 26 - 29**

Съдба, наречена България / Четенето е мисия за цял живот / Документалният филм „Гражданинът Сис“ в Масариковия университет

### **Култура и традиции 30 - 46**

Меглена Караламбова: Обичам да излизам извън себе си / Деян Донков: Обичам да обичам / Двама на люлката / Коледа е светла, когато я заредим с добро / Библиотеки за бъдещето / Националната техническа библиотека / Чешкият кубизъм е световно явление / Селото с пеперудите / Поетесата Анамария Коева в Прага / In Memoriam

### **Слънчева храна 47**

### **Годишнини 48 - 59**

Изстраданата биография на 1989 година / 140 години от смъртта на Любен Каравелов / 150 години Българска академия на науките / 160 години от рождението на проф. Александър Теодоров-Балан / 120 години от рождението на Панчо Владигеров

### **Пътешествия и разходки 60 - 61**

Марианске Лазне – изумрудената перла на Чехия

# Посрещнахме Дядо Коледа!



Дядо Коледа раздаде подаръци на всички ученици

ции. Малките танцьори от „Орфей“ ни поздравиха с Право хоро, а по-големите ученици накараха гостите в залата да потропват в ритъма на Самоковското хоро. А те, гостите, бяха много – най-вече горди родители на все по-знаещи и можещи деца, в чиито сърца вече е запалена искрицата любов към България. Накрая всички се хванахме на общо хоро като символ на това, че сме заедно – и в делник, и в празник. Дядо Коледа остана много доволен от изпълненията на всички ученици, а гордост и радост се четеше и в очите на всички нас - родители и учители. Да си пожелаем през новата година да сме здрави, а щастието и радостта да са постоянен гост в домовете ни.

**Десислава Вилимовска**

В Българското неделно училище „Възраждане“ в Прага на 15 декември 2019 г. посрещнахме скъп гост – Дядо Коледа. Добрият старец зарадва учениците с подаръци, а те му се отблагодариха с много усмивки, добро настроение и богата празнична програма. Предучилищната група откри тържеството с музикалната игра „Вълкът и седемте козлета“. Малчуганите посрещнаха Дядо Коледа с песничка и дори му потанцуваха. Първокласниците пък ни пренесоха в приказния свят на джуджетата, които се трудят неуморно в работилницата на Дядо Коледа. Второкласниците се справиха прекрасно в ролята на актьори в коледарска пиеса по Константин Константинов. Третокласниците представиха сценка, в която посрещнаха Новата година и си пожелаха тя да ни донесе здраве и щастие. Учениците от четвърти и шести клас впечатлиха публиката с изключително оригиналната коледна история с шапки. Петокласниците пък сладкодумно ни разказаха няколко народни приказки. Разбира се, не липсваха и песните и танците в изпълнение на вокално-танцова група „Орфей“, която с всяка година става все по-многочислена. Тя допринесе за коледното ни настроение с изпълнението на любимата ни коледарска песен „Коладе, ладе“, а песента „Пей звънче“, изпълнена на няколко езика, ни припомни, че в нашето училище си дават среща

много и различни култури, но това, което ни свързва, е обичта ни към българския език, култура и тради-



Вокално-танцовата група „Орфей“ изпълни коледни песни



Новогодишната сценка на третокласниците

Снимка: архив на сдружение „Възраждане“

## Традиционен Коледен концерт в пражкия Рудолфинум

На 10 декември 2019 г. в Суковата зала на пражкия Рудолфинум се проведе традиционният Коледен концерт на сдружение „Възраждане“. Вече в продължение на 15 години „Възраждане“ организира ежегодно концерти в навечерието на светлите рождественски дни с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република и на Общината на Прага.

Концертът е истински коледен празник за любителите на музиката. За неговата великолепна празнична атмосфера изключително много допринасят както изпълнителите, така и мястото на провеждането му. Красивата концертна сграда на брега на река Вълтава, наречена Рудолфинум, е построена през 1885 г. в стил „неоренесанс“. Може да се каже, че тя е истински дворец на музиката и изкуствата в чешката столица. За своя Коледен концерт сдружението на българската общност в Прага успява да привлече утвърдени музиканти и млади и талантиливи изпълнители от български, чешки, руски и словашки произход, които многонационалната публика дарява с бурни аплодисменти.

В концертната програма тази година участваха Михаела Займи – солистка на Националния театър в Прага, пианистите Павел Ворачек, Светлана Янова, Мартина Хайкова и Павол Праженица, клавирното дуо Силвия Георгиева и Ян Лукш, тенорите Игор Ян и Константин Ян, цигуларите Клара Зайкова и Михаел Форщ. Те изпълниха произведения на Бах, Хайдн, Шуберт, Паганини, Росини, Пучини, Брамс, Сметана, Сен-Санс, Масне, Рахманинов, Франк, Капуа, Куртис и др. Всеки от музикантите успя да допринесе по свой начин за приповдигнатото празнично настроение в концертната зала.

Коледа е светъл духовен празник, свързан с Рождеството, а музиката, като едно от най-духовните изкуства, успява да изгради мостове между сърцата на хората и ни помага да повярваме в коледното тайнство, да усетим красотата на празника, да разтворим поне за миг сърцата

си към ближните и да почувстваме истинската сила на духовността и вярата. Затова Коледният концерт с всяка изминала година се радва на

все повече почитатели сред широката пражка общественост.

*Мария Захариева*



Михаела Займи и Павел Ворачек



Михаел Форщ и Мартина Хайкова



Павол Праженица

## Урок по родолюбие в Българското неделно училище „Възраждане“



Денят на народните будители в БНУ „Възраждане“

Снимка: архив на сдружение „Възраждане“

Вече близо две десетилетия живеещите в Прага български деца се учат да четат и пишат на родния си език, изучават българските народни песни и танци, отбелязват българските празници в неделното училище „Възраждане“ в Прага. И не само това. Преподавателите в училището се стремят да възпитат у тях и любов към България. Тази година българските деца отбелязаха Деня на народните будители, който за тях се превърна и в урок по родолюбие. С помощта на мултимедийна презентация преподавателката по история д-р Красимира Мархолева им предложи виртуална „историческа екскурзия“. Тя беше посветена на личностите, чийто живот и дело е свързан

с развитието на българската средновековна и възрожденска култура, с опазване на българското национално самосъзнание, с борбите за национално освобождение.

„Пътешествието“ започна от времето на Първата българска държава, припомняйки значението на делото на Св. св. Кирил и Методий – създаването на славянската азбука. След това учениците „посетиха“ Рилския манастир, едно от най-големите български книжовни средища през Средновековието, и научиха за живота на неговия основател св. Иван Рилски, чийто патронен празник отбелязваме всяка година на 1 ноември. Следващата „историческа спирка“

беше 18 в., началото на Българското възраждане, свързано с личността на българския монах Паисий Хилендарски. Чрез своята „История славянобългарска“ той успява да „събуди“ своите сънародници от многовековния летаргичен сън, да им припомни миналото величие на тяхната държава. Специално внимание бе отделено върху дейността на редица представители на българската интелигенция – меценати (Петър Берон, Васил Априлов), книжовници и учители (Братя Миладинови, Петко Р. Славейков), които полагат основите на българското модерно образование, както и на делото на българските революционери, отдали живота си за свободата на своята родина - Георги Раковски, Любен Каравелов, Васил Левски, Христо Ботев, Георги Бенковски, Райна Княгиня и много други. Имената им отдавна са се превърнали в синоним на родолюбие. Преди повече от век един друг съвременник на бурните събития от края на 19 в., българският поет и писател Иван Вазов, посвещава част от творчеството си на техния подвиг, който всяко българско дете трябва да носи в сърцето си.

**Д-р Красимира Мархолева**

## Ден на народните будители

Една от най-светлите дати в българския календар е 1 ноември – Денят на народните будители. В навечерието на светлата дата - на 31 октомври 2019 г., група ученици от БСУ „Д-р П. Берон“, водени от г-жа Снежана Таскова, г-жа Светлана Васева и г-н Валентин Вълчев, поднесоха цветя и венец пред бюста на патрона на училището - д-р Петър Берон в Прага в знак на почит към будителите на България. Д-р Петър Берон е един от най-ревностните възрожденски радатели за знание, просвета и култура. Г-жа Таскова изтъкна важната роля на будителите за запазване на българския национален дух през вековете. Учениците слушаха с интерес и внимание, убедени, че духът на будителите е жив и днес. Първи ноември е един уникален

Снимка: архив на БСУ „Д-р Петър Берон“



Ученици от БСУ „Д-р Петър Берон“ пред бюста на Петър Берон в Прага

празник, който трябва да съхраним през годините, защото той е не само празник на духовността, той е приз-

вание и национална съдба.

**Снежана Таскова**

## Заедно по стъпките на Кирил и Методий



Посланик Йордан Първанов, Мария Носикова – директор на БСУ „Д-р Петър Берон“, Луиза Станева – учител по изобразително изкуство и Александра Василева от 11 клас

На 15 ноември 2019 г. БСУ „Д-р П. Берон“ стана домакин на едно уникално събитие, което бе посветено на безсмъртното дело на светите братя Кирил и Методий, оставило вечен отпечатък върху цялото славянство и европейската цивилизация. Буквите, създадени от славянските просветители, засияха в Актовата зала на училището в една изложба, сътворена изцяло от творби на талантлив ученици от пет български училища в чужбина.

Скъпи гости на събитието бяха Посланикът на Р България в Чешката република Йордан Първанов, Галина Тодорова - директор на БКИ; гости от Мемориалния комплекс „Св. св. Кирил и Методий“ в Микулчице, представители на българската общност, родители, учители и приятели на училището.

Директорът, г-жа Мария Носикова, откри тържеството, посветено на буквите, създадени от Кирил и Методий. Александра Василева от 11. клас изпълни вълнуващи моменти от „Похвалното слово за блажения Кирил и за панонския архиепископ Методий“.

Илияна Нанчева - ръководител на проекта и един от създателите на Интернет радио „Татковина“, разказа подробно как възниква идеята: „най-голямото нещо, с което ние можем да се гордеем в Европа, е, че сме дали писмеността, дали сме словото, дали сме буквите и кирилицата е третата призната в Европа азбука.“ В проекта се включват деца

от българските неделни училища „Васил Левски“ в Александрополис, Гърция, „Св. св. Кирил и Методий“ в Истанбул, Турция, „Асен и Илия Пейкови“ в Рим, Италия, Българското училище за роден език в Будапеща и Халастелек и Основното училище в Шармелек, Унгария, както и от БСУ „Д-р П. Берон“, гр. Прага, Чехия. Най-сполучливите творби на участниците представляват тази уникална изложба, на която имаме удоволствието да се наслаждаваме в нашето училище в продължение на една седмица. Тя тръгва от Пловдив - Европейска столица на културата 2019 г., пътува по стъпките на Кирил и Методий, спирайки в държавите на училищата партньори, чиито деца сътвориха тази безценна азбучна колекция, и приключва в Рим, където свършва жизненият път на първоучителя Кирил.

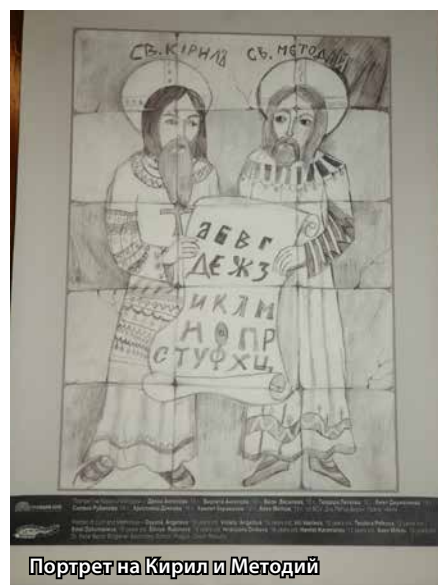
И наистина проличава, че децата са работили много усърдно, с много любов, признателност, преклонение пред делото на светите братя Кирил и Методий и постигнатото е впечатляващо.

Всичко това доказва тезата, че „българското свети в чужбина по-силно, отколкото у дома“. Илияна Нанчева благодари за ентузиазма, с който се запазва жива искрата на това свято и ценно българско наследство, което е непреходно и остава завинаги. Учителят по изобразително изкуство е този, който въвежда в темата и катализира любовта, запечатана в творбите на децата.

Луиза Станева бе ръководител на нашите участници и сподели как е преминал творческият процес при осъществяването на проекта.

Тя със задоволство отбеляза, че децата са работили с голямо желание върху разнообразните идеи и са интерпретирали символиката, която се съдържа във всяка буква. Отличените ученици бяха поканени за връчване на пригответените за тях награди.

Посланик Йордан Първанов поздрави присъстващите и изрази съпричастност към това интересно събитие, отразяващо по своеобра-



Портрет на Кирил и Методий

зен начин значимостта на делото на Кирил и Методий. „Идеята за следване пътя на двамата братя е и една от основните цели за развитие на отношенията между България и Чешката република. Този реализиран проект допринася за популяризиране на българския принос към разнообразието на европейската култура.“ Г-н Първанов благодари на всички, допринесли за създаването на тези прекрасни творби, и откри изложбата.

Кирилските букви, пресътворени от талантливите български деца, са подредени в красив печатен албум. Това е нашият малък принос да остане жива и актуална кирилицата днес и надяваме се, векове напред.

Снежана Таскова

# Семинар за български народни танци



Снимка: KozoPhoto

Участниците в тазгодишния семинар на ансамбъл „Пирин“ в град Бърно

Ансамбълът за български народни танци „Пирин“ от втория по големина чешки град Бърно може да се гордее със своята близо двадесетгодишна история. За това време гражданското сдружение, основано от шепа ентузиаста, е привлякло сред членовете си редица любители на фолклора и танцовото изкуство и така се е превърнало в неделима част от живота на много българи и не малко чехи. С всяка една изминала година, „Пиринското“ семейство и кръг от приятели се разрастват и обогатяват, защото „Пирин“ се състои не само от танцьорите, но и от всички хора, които съпровождат ансамбъла и подкрепят неговата дейност. Самият танцов състав с течение на времето се променя и обновява. Някои бивши танцьори са се преместили да живеят и работят в чешката столица Прага, други са избрали да се завърнат в България, докато трети са излезли във временна почивка, за да се грижат за своите новородени потомци. Независимо от разстоянието и времето, които делят членовете на „Пирин“, настоящи и бивши, създадените връзки са така силни, че остават непрекъснати за дълги години.

Най-ясно това може да се види по време на събитието, което представлява венец на танцовия сезон, а именно семинарът и концертът, чийто любезен домакин всяка есен е ансамбъл „Пирин“. Този ежегоден празник е с традиция, дълга колкото и тази на самото сдружение, а него-

вата главна цел е да популяризира българския фолклор и култура в Чехия. Наред с това този ден представлява и повод за срещи, поле за изява, но най-вече възможност за споделена радост от танца. Тазгодишният семинар и концерт на ансамбъл „Пирин“ се проведеха още в началото на есента, през втората събота на месец октомври. В 10 часа сутринта просторната зала на културния дом „Рубин“ в бърненския квартал с колоритното име „Жабовръжески“ (Žabovřesky) бе готова да посрещне участниците, дошли да се потопят за няколко часа в сърдечната атмосфера на семинара и да научат или да си припомнят любими български хора. Много от дошлите вече имаха опит от предишни

години и в стъпките им се виждаше ясна увереност. Те с радост и лекота пристъпиха към някои от по-сложните хора, включени в програмата, сред които тази година беше дори и Граовското хоро от Шопската етнографска област. За начинаещите и тези, които бяха на семинара за първи път, не липсваха и по-леки танци като Право хоро, Ширто или Тракийска ръченица. Семинарът протичаше гладко и в добро настроение под вещото напътствие на ръководителя на „Пирин“, г-н Георгиев, който успяваше да обяснява стъпки на български и чешки, да показва отделните елементи на всеки танц, а същевременно да танцува и координира организацията на събитието. В тази нелека задача г-н Георгиев можеше да разчита на помощта и на танцьорите от ансамбъла, които активно участваха в подготовката на залата и провеждането на семинара. По обяд всички имаха възможност да си отдушнат и да се подкрепят. Софрата във фойето на „Рубин“ бе отрупана, както всяка година, с традиционни български ястия и десерти, приготвени от самите членове на ансамбъла. Всяка една от гозбите следваше семейна рецепта или беше свързана с лична история - едно неповторимо кулинарно преживяване. Семейства и приятели бяха погълнати от приятни разговори, докато детски смях огласяваше сцената и



Кръшнихора се извиваха до сутринта

Снимка: Дяна Кинанева Кючукова



цялата зала.

Неусетно настъпи вечер и "Рубин" грейна в празнично очакване на концерта. Участниците от сутрешния семинар се бяха завърнали след кратка почивка, а наред с тях пристигаха и много други гости не само от Бърно и Чехия, но и от България. Дияна Кинанева (родена Кючукова), която като запален фотограф беше запечатала много незабравими моменти от семинара, с нетърпение очакваше да види своя брат, Петко Кючуков, като танцьор и водещ на сцената.

Концертът беше открит на български с дълбокия глас на г-н Кючуков,

а на чешки – с нежните, но уверени тонове на Нонна Боркова, младата дъщеря на едни от основателите на сдружението. Танцовата програма включваше изпълнения на домакина "Пирин" и гостуващите от Прага "Българи". В средата на вечерта на сцената излязоха и децата от бърненската "Китка", които за поредна година стоплиха сърцата на присъстващите със своите песни и танци. Публиката беше затаила дъх по време на красивия женски танц на "Българи" и възторжено ръкопляскаше в ритъма на тяхната „Шопска сюита“. Ансамбъл „Пирин“ даде силно начало със своя „Поздрав от София“

и подobaващо завърши програмата с жизнерадостната „Тракийска китка“.

След общата снимка и поклон танцьорите символично пренесоха хорото от сцената на паркета в залата, където до малките часове на следващия ден хората се извиваха, отделяха и събираха под съпровода на музикантите от Виена.

На един подобен концерт преди 7 години беше и моята първа среща с ансамбъл „Пирин“. Оттогава, въпреки ред промени, пътищата ни са неотделими.

**Миряна Георгиева Славикова**

## Вавилонфест

И тази година танцовият състав „Пирин“ участва за пореден път в ежегодния фестивал на малцинствата „Babylonfest“, който се провежда в края на септември. Фестивалът представя културата и традициите на националните и етническите малцинства в Бърно. В продължение на цяла седмица „Пирин“ участва в най-различни мероприятия - посадване на липа в парка „Лужанки“ като символ на всички националности, живеещи в Бърно, дискусия с известни личности от град Бърно, музикално-литературен семинар, викторина, обхващаща различни теми, и може би най-значимото събитие – концерт с изпълнения на танци и песни от националните малцинства. Той се провежда на 21 септември в центъра на град Бърно - Моравски парк. Времето сякаш беше в синхрон с празничното настроение на всички участници - слънчево, топло, красиво – нещо нетипично за този период на годината. По традиция преди самия концерт всички малцинства дефилираха през централния площад на града, показвайки своите уникални носии и национални облекла. За мен този ден беше специален, тъй като моите родители бяха дошли на гости в Чехия и за първи път щяха да ме видят как танцувам български народни танци. Всички бяхме много развълнувани. Когато съставът ни излезе на сцената, останах много очарован от вдъхновената публика.



„Пирин“ представя българския фолклор на фестивала на малцинствата „Вавилонфест“

Украинци, словаци, унгарци, чехи, малки и големи се бяха събрали да видят танци и песни от културата на други националности. Танцувахме с нашите традиционни тракийски носии. Цветовете, шевиците и орнаментите им предизвикаха истинско възхищение сред зрителите. Щастливи сме, че успяхме да ги запознаем с нашата богата фолклорна култура и традиции. На тазгодишното 12-то издание на фестивала представихме танцовите композиции „Тракийска китка“, „Варненски танц“ и хора от различни краища на България. Бурните аплодисменти накрая бяха наистина заслужени. След края на концерта останахме в парка да разговаряме с приятели

и участници във фестивала. Бях щастлив да видя колеги от работа, познати и непознати лица, които настояваха да се снимат с нас. Вечерта бяхме поканени на традиционната вечеринка, този път организирана от украинците (всяка година различна националност е домакин на такава вечеринка), където всички национални малцинства, участвали в концерта, опитаха украински ястия и питиета и се насладиха на украинската музика и танци. Денят беше наистина невероятен и изпълнен с много емоции. С голямо нетърпение очакваме 13-то издание на фестивала!

**Петко Кючуков**

# Танцов състав „Пирин“ танцува в най-стария хърватски кралски град



Църквата „Св. Донат“ в Задар

Хърватия всяка година е най-популярната дестинация за чешките туристи през лятото. В началото на септември танцовият ансамбъл „Пирин“ имаше възможността да се запознае с гостоприемството, културното и природно богатство на Далмация.

Приехме поканата за участие в VIII Фестивал за танци и музика Затон-Нин, който се превръща в идеална възможност за среща на различни групи от различни страни, които представят своята култура чрез танци, музика и красиви национални костюми.

„Пирин“ представи българските народни танци на две интересни места. Първото представление се състоя в амфитеатъра на модерния туристически курорт Затон. Този курорт се намира само на 16 км северозападно от Задар, град с изключителна история и богато културно наследство, датиращо отпреди 3000 г. Тук посетихме както историческия център, така и две модерни уникални траекции на брега на морето - Пеещия морски орган и светлинния модел на слънчевата система „Поздрав към Слънцето“.

Още повече ни очарова малкият исторически град Нин, на чийто централен площад се състоя вторият концерт от фестивала. Нин е разположен на малък остров и през Средновековието става първият политически, религиозен и културен център на хърватската държава, както и най-старата столица на

кралството. Има няколко интересни забележителности, сред които е най-старата и най-малката катедрала в Хърватия. Старият център на града е укрепен от масивни стени. Въпреки че днес Нин е популярен туристически курорт с ресторанти, кафенета и магазинчета, все още е възможно да се разходите по крайните каменни улици и да потънете в древната му атмосфера. Нин е известен и с широките си пясъчни плажове и плиткия бряг. Близо до брега в солниците се добива морска сол в продължение на векове. Не на последно място, Нин е известен и с лечебната си кал - пелоид - която се използва за лечение на кожни заболявания и проблеми с опорно-двигателния апарат. Въпреки че се колебаехме дали да посетим Хърватия през септември, в крайна сметка се насладихме на всичко - слънце, море, култура, история и местни специалитети. Освен това завързахме нови приятелства и контакти и е възможно през следващите години отново да се срещнем с някои от съставите или организаторите на сцените и на други европейски фестивали.

**Катержина Тидлачкова**  
**Превод: Георги Георгиев**



Пиринци в Далмация

## Фолклорен фестивал в Хорни Суха

10-то издание на фестивала FEDROVÁNÍ S FOLKLOREM се проведе в залата на Дома на работниците в Хорни Суха в края на октомври. Историята на фестивала води началото си от 2006 г., когато тримата организатори - Мариан Вайзер, Ян Мрачна и Йозеф Жердик, решават, че е необходимо да се припомнят миньорските традиции, които с приключване на въгледобива в рудник „Франтишек“ постепенно започват да изчезват от съзнанието на гражданите на Хорни Суха. С постепенната индустриализация на региона започват да изчезват от ежедневието и да потъват в забвение и танците, песните и обичаите на нашия край. А онези, които са дошли да работят в мините от различни краища на Чехия - Бохемия, Моравия; Словакия или дори от чужбина, бързо забравят корените си. И така се появява идеята да се „изкопае (добие)“ малко фолклор.

Тази година юбилейната програма на фестивала беше много богата. Започна в петък на 26 октомври с концерт на ученици от Национално училище за танцово изкуство - София, България. Те участваха за първи път на фестивала. Представиха танци от различни етнографски области на България. Танц с тъпани, копаница, шопски задявки, танци от Мизия, ръченица с шиници, тракийски закачки са само някои от хореографските изпълнения, които омагьосаха зрителите. Докато слушаше динамичната българска фолклорна музика, публиката не можеше да откъсне очи от цветните, богато украсени народни носии.



Ученици и учители от Националното училище по танцови изкуства пред Театъра на името на А. Мицкевич в Тешин

Галаконцертът се състоя в събота. На него изнесе богата програма Военният ансамбъл „Ондраш“, единственият по рода си професионален фолклорен ансамбъл в Чехия. Участва също така и най-добрият ансамбъл от Полша - ЗПиТ „Люблин“. Включиха се и фолклорните състави „Шмикня“ от Чехия и „Ораван“ от Словакия. За финала на фестивала се „погрижи“ полският ансамбъл, който изпълни част от неделните богослужения в местната католическа църква „Св. Йосиф“.

### Среща с танцьорите от Национално училище за танцово изкуство - София

Роман Полак, който осъществява международното сътрудничеството на фестивала FEDROVÁNÍ S FOLKLOREM, ми предложи да бъда делегат и да превеждам и на танцьорите на Национално училище по тан-

цови изкуства - София по време на фестивала. Делегацията от София се състоеше от 50 танцьори от 7., 8., 9. и 12. клас и беше водена от заместник-директорката Антоанета Асенова, хореографите Кристина Александрова и Борислав Мутафчийски. Искахме да запознаем нашите български гости със спецификата на остравския регион и затова им организирахме екскурзия до рудник „Ландек“, където те „се спуснаха“ в шахтата и научиха много интересни факти за добива от бившите миньори. Следваше екскурзия до нашите полски съседи от Тешин. Там танцьорите имаха възможност да видят ротондата „Св. Никола“, местния театър и моста над река Олше, която разделя града на Чешки Тешин и Полски Тешин. Така българската делегация обогати знанията си за чешката и полската история и култура. Бих искала да благодаря на спонсора г-н Роман Полак за идеята да реализира концерт на младите танцьори от България с хората, които пазят традициите и фолклора в нашия остравски регион. Благодаря и на всички танцьори и преподаватели по български народни танци в НУТИ София за прекрасната хореография и изпълнение. Всички те изпълниха залата с българска култура и традиции, напомниха ми за българските ми корени и буквално ме пренесоха на 1300 км., вкъщи, в България.



Българските танци в изпълнение на учениците от НУТИ омагьосаха зрителите в Хорни Суха

Сандра Хлубкова

Снимки: личен архив на Сандра Хлубкова

# От любов към тениса

Двама тенисисти-параолимпийци представиха България на Czech Open 2019



Валентин Маринов, Йордан Митев и Слави Генчев

Двамата тенисисти Валентин Маринов и Йордан Митев от СКХУ „Алфа“ – Севлиево гостуваха в Острава, за да представят България по време на Czech Open 2019 Para Table Tennis. По време на тридневните състезания по тенис на маса за хора с увреждания, които се проведоха от 6-ти до 8-ми септември, техен преводач бе Слави Генчев, третокурсник в специалност „Туризъм“, който бе разпределен по време на учебната си практика да се грижи за по-лесната комуникация на българските и руските състезатели. Броени дни преди Европейския турнир в Швеция в надпреварата в чешкия град се включиха най-добрите състезатели от 36 държави, между които Япония, Тайланд, Индонезия, Китай, Ирландия, Испания, Норвегия, Сърбия и други. Предвид жестоката конкуренция българските състезатели достойно защитиха името на страната ни при много оспорван двубой с испанския отбор, завършил с резултат 3:2 сета в полза на испанците. Своето достойно място и добра подготовка те заявиха както в отборната, така и индивидуалната надпревара. „Трудно срещаме финансиране и това е основният проблем, който стои пред нас, защото ни лишава от много турнири, когато се налага да

пътуваме до по-далечни дестинации. Средствата за това състезание бяха осигурени от СК „Алфа“ и приятели на клуба. През годината се провеждат 12 световни серии, като 7 от тях са в Европа, но ние участваме само когато са по-близо до България. Всяко участие ни носи точки, опит и успехи“, сподели Валентин Маринов, който повече от 45 години се изявява както като спортист в 10-та група, така и като треньор. Неговият съотборник Йордан Митев има 10 години спортна кариера зад гърба си, запечатана с множество

победи в 8-ма група и 90 медала от параолимпийски турнири. Двамата състезатели вече 6-та година са републикански шампиони и едни от най-добрите на Балканите. Любовта към тениса за младия състезател Йордан Митев се е зародила в спортната зала в Ямбол, където и днес продължава да тренира. Неговият треньор се е „запалил“ по същия този спорт преди близо 50 години и след всички победи зад гърба си отдавна е престанал да брои медалите и днес предава опита си на децата в СК „Янтра“ – Габрово.

По време на участието си в Острава нашите тенисисти премериха силите си с отборите на Индонезия, Полша, Испания и др. Най-добрите в този спорт се оказаха азиатските отбори от Китай, Япония и Южна Корея, а на Стария континент се отличиха тенисистите от Германия и Швеция. При параолимпийците най-голяма конкуренция на Балканите за българите се явяват състезателите от Сърбия и Румъния. В последните години Турция „налива“ много средства за този вид спорт и „произвежда“ добри състезатели. „Когато не можеш да отидеш на състезание и да видиш конкуренцията на какво ниво е, не върви и тренировъчният процес“, отбеляза с известна доза съжаление г-н Маринов.

**Минка Атанасова**



Състезатели от 36 държави участваха в Czech Open 2019 в Острава

# XI фестивал на българите по света „Аз съм българче“ 2019

На 2 и 3 ноември 2019 г. в град Франкфурт на Майн се проведе заключителната част на XI фестивал на българите по света „Аз съм българче“ 2019 - Франкфурт на Майн, Германия. Асоциация Т.А.Н.С.Р.А. – Tonalidad, Arte Natural y Guía para Realizar Actividades, организира XI издание на Фестивала на българите по света „Аз съм българче“. Фестивалът се осъществи благодарение на взаимодействието, активната помощ и любезното домакинство на Българо-немското образователно сдружение „Буквар“ с председател г-жа Диана Стоименова и Немско-българската инициатива за култура, образование, бизнес и социални дейности „ИМПУЛС“ с председател г-жа Петя Гинчева от Франкфурт на Майн. Основната цел на този форум е съхраняване на националното самосъзнание, бит и култура и насърчаване на изучаването на родния език от българите, живеещи в чужбина, както и обединяването чрез съвместни проекти на български неправителствени организации и сдружения по света. XI фестивал на българите по света „Аз съм българче“ започна в събота в 10 часа с Детско утро за децата от училището към Сдружение „Буквар“ и за участниците и лауреатите на Фестивала, дошли от други страни на Европа. Домакините се бяха постарали да има игри, подходящи за всички възрастови граници. В работилничката от рециклирани материали се сътвори



Разходка из историческата част на Франкфурт

риха прекрасни творби, свързани и с нашите български традиции. Едно наистина невероятно изживяване и потапяне в приказния свят беше представянето на книгата „Детектив в сладкарницата“ на Петя Петрова. В същото време се проведе и кръглата маса на тема „Асоциации в действие, практики, дейности, взаимодействие“. Домакините от двете българо-немски организации проведоха интересна дискусия. Държавният експерт в Държавната агенция за българи в чужбина г-н Димитър Карарусинов бе един от водещите в диалога. Участваха нашите сънародници от Сдружение „Глас“, Босилеград, от Българско училище за роден език в Будапеща и Българско републиканско самоуправление, Будапеща, както и преподаватели в БНУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Рим и от Мадрид. Следващият етап бе откриването на изложбата на детски рисунки и награждаването им. Огромната зала в културния дом бе разкрасена с твор-

бите на нашите деца. Последва концертната програма, в която участваха деца, живеещи в Германия, Сърбия, Унгария, Испания, Италия. След изпълненията следваше награждаване. Наградният фонд на конкурсите за рисунка и литературна творба беше предоставен от ДАБЧ. С плакети и грамоти за труда си бяха наградени и българо-немските дружества домакини. Те получиха и статуетката на Фестивала, която им беше връчена лично от скулптора Иво Чочев. Последва хоротека, която събра над 500 почитатели на българския фолклор. Танцовият колектив към Немско-българската инициатива за култура, образование, бизнес и социални дейности „ИМПУЛС“ - Франкфурт на Майн и още един български танцов колектив поведоха български хора. В неделя XI фестивал на българите по света „Аз съм българче“ завърши с една прекрасна разходка из града. Имаше възможност да посетим голямата и интересна изложба, посветена на творчеството на художника Винсент ван Гог в музея „Щудел“. Бяхме свидетели на прекрасно взаимодействие между сънародниците ни, на чудесна организация и едно наистина блестящо домакинство на тазгодишното издание на Фестивал „Аз съм българче“. Сърдечно благодаря на домакини, на участници, гости, съмишленици и на всички, които допринесоха за реализирането и продължаването на Фестивала!



Фестивалът започна с Детско утро

Деана Иванова

Снимки: архив на Асоциация Т.А.Н.С.Р.А.

## Успех за български бохемист на научната конференция „Училище, език и литература“

В сряда, 6 ноември 2019 г., в Педагогическия факултет на Университета „Я. Е. Пуркине“ в Усти на Лабсе се проведе традиционната научна конференция „Škola, jazyk a literatura 2019“ („Училище, език и литература 2019“), организирана от Катедрата по бохемистика от 2006 год. Конференцията бе открита от Декана на факултета проф. д-р Иржи Шкода. Бяха представени и разгледани теми от областта на бохемистиката с дидактична, езикова и литературна тематика. Тази година участваха не само студенти бохемисти от местната Alma Mater, но и докторанти, преподаватели по чешки език и литература, и филолози от други чешки университети, като имаше и силно застъпено международно участие от Виена (Universität Wien,

Institut für Slawistik).  
 Както обикновено, и през 2019 г. обявяването на трите награди, включително и тази за най-голям принос в областта на бохемистиката на името на Иржи Марван, беше част от програмата на конференцията. Връчва се от 2016 година от Катедрата по бохемистика на Педагогическия факултет на Университета в чест на видния чешки езиковед и преподавател проф. д-р Иржи Марван. Наградата на името на големия чешки учен за най-добра работа в областта на лингвистиката, литературознанието и дидактиката през 2019 г. журито връчи на българката Силвия Георгиева за темата: „Топонимия на любовта - ехото на една съдбовна житейска среща“, касаеща човешките и професионални контакти между



Силвия Георгиева

двама емблематични поети – Дора Габе и Витезслав Незвал. Силвия Георгиева познаваме като музикант, но малко хора знаят, че тя е завършила с пълно отличие и Бохемистика във Философския факултет на пражкия Карлов университет. (С.И.)

„Наистина беше удоволствие и радост да присъствам на този доклад на конференцията. Доклад е само стандартното название за участие. Проектът беше всъщност много повече: беше изпълнен с поезия, силни емоции и любов, които се пренесоха от Незвал и Дора Габе и на участниците в конференцията. С тези си качества плюс безспорния принос към чешката история на литературата, подкрепен с множество кореспонденция и документи, беше наистина изключителен! Всичко това до този момент хората в залата чуваха и виждаха за първи път през живота си. Естествено, никой от тях не знаеше за Дора Габе, но тя бе представена прекрасно като елитна представителка не само на българската, но и на европейската поезия и култура и най-вече като обичана от Незвал дълги години жена. Така че, още веднъж, честито!“

**Д-р Мира Марванова, лингвист и преподавател в Университета „Я. Е. Пуркине“**



Снимки: личен архив на Силвия Георгиева

## Най-новите преводи на чешка литература в България

На 27 ноември в Дома на националните общности в рамките на ежегодното издание на Дните на българската култура се състоя литературна вечер на тема „Най-новите преводи на чешка литература в България“, организирана от сдружение „Възраждане“. В срещата от българска страна участваха преводачите Гинка Бакърджиева, Красимир Проданов, Деница Проданова и Васил Самоковлиев, а от чешка страна – Давид Бернщейн, д-р Милена Пржикрилова и д-р Ивана Сръбкова.

Преводачите обсъждаха най-новите тенденции в чешката литература и говореха за чешките писатели, носители на престижната литературна награда „Магнезия Литера“. Гинка Бакърджиева, лектор по български език в Карловия университет, сподели, че първата ѝ преводаческа работа е книгата на Витезслав Незвал „Из моя живот“, а след нея е превела „Лъкът на кралица Доротка“ от Владислав Ванчура. Тя се спря по-подробно на трудностите в превода на книги като „Крематорът“ на Ладислав Фукс и „Чук за вещици“ на Вацлав Каплички. Преводачката е два пъти носител на наградата на Пловдив за художествен превод.

Известният преводач на чешка художествена литература Васил Самоковлиев е двукратен носител на наградата на Съюза на преводачите. Сред съвременните автори, които превежда, изпъкват имената на Владимир Парал, Милан Кундера, Луд-



Гинка Бакърджиева и Васил Самоковлиев

вик Вацулик, Бохумил Храбал, Емил Хакъл и др. Той подчерта афинитета си към автори като Храбал и Парал, говори за превода на наградената книга на писателката с български произход Бианка Белова „Езерото“ и спомена, че макар и да му се налага да превежда някои от най-младите чешки автори, те не са му така интересни.

Според журналиста и преводача Красимир Проданов „чешката литература умее да генерира явления“. Той се спря на творчеството на известния чешки писател Ян Балабан, който е едно от големите имена в съвременната чешка художествена литература. Неговите книги „Може би си отиваме“ и „Тук сме“, както и книги на Марек Шинделка, Иржи Хаичек, Мартин Шмаус, Мартин Райнер, Павел Шрут и Тереза Боучкова са преведени на български от Красимир Проданов. Деница Проданова - преводач от английски и чешки език - сподели

своите лични предпочитания към книгите на Маркета Пилатова и поспециално към „Жълтите очи водят към дома“. Тя е превела известни заглавия на Зузана Брабцова, Маркета Пилатова, Петра Хулова, Анна Болава и Емил Хакъл.

„В България годишно се превеждат между 15 и 20 книги от чешки език, което показва, че има интерес към Чехия и към чешката литература“, каза Красимир Проданов. „Това се дължи и на факта, че ние имаме стабилна бохемистика“, добави Гинка Бакърджиева. В тази връзка Васил Самоковлиев изтъкна голямата роля на Чешкия център в София за представянето на преведените заглавия. В Чехия издаването на български книги обаче е много труден процес. Давид Бернщейн, преводач на „Адриана“ и „Майките“ от Теодора Димова, „Мисия Лондон“ на Алек Попов и „Физика на тъгата“ на Георги Господинов, сподели, че седем години е търсил издател за „Адриана“. Известен и успешен писател в Чехия, както и в цяла Европа, е Георги Господинов. Първо негови разкази превежда Ивана Сръбкова. Литературната вечер, посветена на преводите на чешка художествена литература, запозна четящите слушатели с най-известните преведени на български произведения на чешки писатели, както и с българските преводачи, които със своите качествени преводи допринасят за разпространението на чешката проза в България.



Красимир Проданов и Деница Проданова

Мария Захариева

## XV световна среща на българските медии

Мисията на българските медии е съхраняване на българския език и култура, на чувството за национална принадлежност и подобряване имиджа на България.



Максим Минчев – генерален директор на БТА

За петнадесета поредна година Българската телеграфна агенция събра представители на български медии от цял свят. Тази година в периода от 22 до 25 ноември 2019 г. български журналисти от 40 държави се срещнаха в албанската столица Тирана, за да дискутират на тема „Медии и национални приоритети“. Партньори на Срещата бяха Албанската телеграфна агенция и Албанската национална телевизия. Една от причините форумът да се проведе в Албания е, че там живеят представители на старата българска диаспора. Немаловажен е и фактът, че от две години многобройното българско малцинство е официално признато в Албания.

Официалното откриване се проведе в Концертната зала към Православната катедрала „Възкресение Христово“ в Тирана. Приветствени думи към журналистите отправиха Максим Минчев, генерален директор на БТА, Момчил Райчевски, посланик на Република България в Република Албания, акад. Антон Дончев, заместник-министърът на туризма Елена Георгиева и Армела Красничи, генерален директор на АТА. Особено вълнуващи бяха музикал-

ните изпълнения на наши млади сънародници от Голо Бърдо, Гора и област Корча, запазили българските си корени. Те плениха зрителите с красивите си носии, както и с танците и песните в неравноделни размери.



Българи от Албания с посланик Момчил Райчевски и Кирил Вълчев от Дарик Радио

Следваше прожекция на филма „Купете си надежда“ на реж. Галина Кралева за българската художничка от албански произход Лика Янко, предоставен от БНТ.

Програмата на срещата включваше шест панела: „Какво се случи между Четирнадесетата и Петнадесетата медийна среща?“, „Националните приоритети на България и как се променяха през трите десетилетия на прехода?“, „Медии и политика – влияние на медиите върху политическия избор“, „Туризъм и инфраструктура – стратегии на привличане“, „Трансформации на медийните бизнес модели след „бума“ на безплатно съдържание“, „Медии и култура - Загиват ли културните формати?“

Освен традиционните гости – акад. Антон Дончев, доц. Георги Лозанов, Уляна Пръмова, Мартин Захариев, Кирил Вълчев, тази година бяха поканени и социалният антрополог доц. д-р Харалан Александров, проф. Михаил Неделчев, двама бивши министри на културата - Петър Стоянович и Владимир Пенев, депутати.



Акад. Антон Дончев, заяви, че „народът е общност от хора, които имат обща култура“ и в този смисъл езикът има много важна и определяща роля.

Според проф. Михаил Неделчев национален приоритет трябва да бъде възстановяването на представата за българска национална общност. „Може би новата национална задача на България е всички ние, българите – разпръснатите по света, и тези в България, да се чувстваме, да бъдем заедно, т.е. възстановяването на българската национална общност във всичките ѝ възможни и невъзможни граници е, може би, нова национална задача“, каза проф. Неделчев.



Българки от Гора, Албания

Хората, които говорят на български, стават все по-малко, а езикът е определящ показател за идентичност, смята бившият министър на културата Владимир Пенев.

Според проф. Петър Стоянович „нашето общество продължава да мисли в минало време. Основният проблем на България е демографският. Като друг важен проблем той посочи образованието.

Депутатът Тома Биков, член на Комисията по културата и медиите в Народното събрание, смята, че „приоритет е българското културно пространство, което е не само в границите на България – то трябва да бъде единно, особено по съществени въпроси, каквито са тези за новото българско образование, за това, че част от българите биха



Иван Цанков, доц. Георги Лозанов, Ива Дойчинова, Розита Елеанова, Йосиф Давидов

могли да се върнат в страната ни.“ Той акцентира върху факта, че най-свободните медии са обществените, те се финансират със средства от бюджета и са свободни от корпоративния натиск.

По време на форума прозвуча неколкократно, че частните медии могат да не ни информират обективно, но че и в обществените медии може да има зависимости.

Според доц. Георги Лозанов властта не може да бъде демократична, ако не е под постоянен медиен натиск. „Модерната демократична власт е продукт на медиите. В демокрацията общественото мнение управлява управляващите. Това е идеален модел.“ Социалният антрополог доц. д-р Харалан Александров счита, че „идентичността вече става модулна“. Според него, освен да информират, медиите имат функция за свързват по различен начин общностите и да се превръщат в обективно огледало за себепознание.

Доц. Георги Лозанов каза, че в обществото има ясно усещане за дефицит на културни формати, на културна тематика. „Лошо е да няма културни формати, защото хората на културата са публични лица, които са по-образовани и по-почтени от другите публични лица“, добави той и подчерта, че културата и демокрацията са пряко свързани. Той обърна внимание на разрастващата се медийна криза и на зависимостта на медиите от капитала.

Генералният директор на БТА Мак-

сим Минчев благодари на участниците в XV световна среща на българските медии и заяви, че проектът е жизнен и има бъдеще. Това е единственият форум, на който в наше време българските журналисти могат да се срещат и дискутират по актуални за тях въпроси. Форматът е жив благодарение на спонсорите от българския бизнес, заяви Максим Минчев.

Наградата „За принос в разпространението на българската култура от българоезична медия в чужбина“ тази година беше връчена от Георги Лозанов (Член на УС на НДФ „13 века България“) на Ясен Дараков от САЩ - главен редактор на вестник „BG VOICE“. Досега призът са получавали българските журналисти Даниела Горчева от Холандия, Димитър Ганев от Ватикана, Максим Божилов от Канада, Светла Кисьова от Унгария, Мария Захариева от Чехия, Дора Костова от Украйна.

В чест на участниците в 15-та световна среща на българските медии в Тирана бе организиран концерт от почетния консул на България в Албания Селим Ходжай във „Вила София“ с участието на Теодосий Спасов - кавал, Вендим Капай - фюел, Клайв Кайно – ударни инструменти, Дритан Хекурани - бас китара и Ендри Хекурани - клавишни инструменти. Двучасовият концерт включваше български и албански фолклор, както и балкански джаз стандарти.

Мария Захариева

## Български стандарти се създават вече 80 години

*Ирен Дабижева е име, което може да срещнете в странно широк кръг от публикации по българските медии – от такива за качеството на киселото мляко, та до посветени на битума, който се използва в асфалта, полаган по магистралите. Причината всъщност е една – госпожа Дабижева е изпълнителен директор на Българския институт по стандартизация. Учреждението се споменава достатъчно често, което е причина да се опитаме да ви покажем как работи отвътре, а също и доколко България е „европейска“, поне що се касае до нормите и стандартите. Разбира се, специално попитахме нашия събеседник и за киселото мляко, но нека я караме поред!*



На Балканската конференция по стандартизация, чистото издание през 2016 г. бе в Белград

### Стандартите са доброволни

**Госпожа Дабижева, често се натъквате на критики от страна на наши сънародници, че в Европейския съюз има твърде много правила и норми – в тази връзка какво е чисто практично приложение на дейността Ви във всекидневния живот?**

След промените в източната част на Европа през 1990 г. и преминаването към пазарна икономика, цялата концепция на стандартизацията се промени. При социализма стандартите бяха част от държавната регулация на плановия пазар. А бяха „държавни“, защото и цялата икономика бе държавна. Също така бяха и задължителни като част от нормативната уредба. Съвременните стандарти имат една основна функция – да не поставят технически бариери пред търговията в европейски и глобален мащаб, да не възпрепятстват свободното движение на стоки и услуги. Затова сега стандартите не са държавни и са доброволни за прилагане. Тази „нова“ (от почти 20 години вече) концепция все още трудно се възприема от обществото не само в България, но и в другите нови членки на Европейския съюз.

### Защо тогава българските стандарти все още носят означението БДС, след като вече не са държавни?

Началото на стандартизацията в България е положено през 1938 г., когато се създава Български институт за норми (БИН). Не е трудно да се открие немското влияние, институтът за стандартизация в Германия е *DIN*. Това е обяснимо, тъй като по онова време българските инженери са се обучавали главно в Германия. Макар че през изминалите 80 години нашата организация е претърпяла множество модификации – комитет, държавна агенция и пр., означението на българските стандарти не се е променяло, те са **БДС**. Като такива са познати в Международната организация по стандартизация (ISO) от 1955 г., в Международната електротехническа комисия (IEC) от 1958 г., в Европейския комитет по стандартизация (CEN) от 1991 г., в Европейския комитет по електротехническа стандартизация (CENELEC) от 1997 г. Запазиме означението БДС като наша марка, с която сме познати пред света. То не бива да се свързва с държавни стандарти, тъй както никога вече не свързва ДСК с държавна спестовна каса.

### Прилагаме европейските стандарти

**Може ли да се каже, че България функционира „по европейски“, що се касае до стандарти и регламенти за осъществяване на една или друга дейност?**

Определено да. Техническото законодателство на Европейския съюз се осъществява чрез Директиви и Регламенти. Директивите се въвеждат в законодателството на всяка страна-членка с национални нормативни актове – закони или наредби. Регламентите имат пряко действие в цяла Европа. В българския Закон за нормативните актове е записано, че ако български закон противоречи на европейски Регламент, се прилага европейският Регламент.

Много от европейските стандарти са разработени специално в подкрепа на европейските Директиви и Регламенти. Те се наричат хармонизирани стандарти и без тяхна помощ не може да се прилага пълноценно европейското техническо законодателство. България не прави изключение в това отношение и у нас се въвеждат и прилагат както европейските Директиви и Регламенти, така и европейските стандарти.

### Бизнесът предлага стандартите

**Повечето хора осъзнават трудно факта, че стандартите са като невидима мрежа, която ни заобикаля и крепи живота ни. Как всъщност се създава една такава нематериална постройка, кой ги измисля, има ли изследователска работа в тях и дълго време ли изисква формулирането им?**

Стандартите са плод на колективен труд, затова авторските права върху тях се носят от органите за стандартизация. За да се пристъпи към разработване на стандарт, трябва да

има необходимост от него. Обикновено инициативата за създаване на даден стандарт идва от бизнеса. Затова европейските стандарти се наричат пазарно ориентирани, или движени от пазара.

В организациите, които се занимават със стандартизация, били те на международно, европейско или национално ниво, самата дейност се осъществява чрез работни органи, наречени Технически комитети. В тях членуват представители на всякакви видове организации – фирми от бизнеса, научни институти и университети, държавни структури (министерства, агенции и др.), органи за сертификация, неправителствени организации, т.е. всички, които са заинтересовани от дейността в конкретен сектор на икономиката.

Техническите комитети излъчват работни групи от експерти в дадената област, които се заемат с разработването на стандарта. Подготвеният проект на стандарт се приема най-напред от членовете на Техническия комитет, които го одобряват за обществено допитване. Етапът на обществено допитване е много важен, защото тогава проектът е публично достъпен на сайта на Българския институт за стандартизация (<http://www.bds-bg.org>), и всеки може да отправи коментар, да даде препоръки, да направи забележки.

Всички получени коментари се разглеждат в Техническия комитет, който взема решение кои да бъдат отразени и кои са неприемливи. Тук е важно да се каже, че решенията в Техническите комитети се вземат с консенсус. Консенсусът е основен принцип в стандартизацията. Той не означава непременно пълно единодушие, нито мнозинство. Консенсусът е общо съгласие по проблемните въпроси, без настоятелно поддържащи възражения.

В зависимост от обекта на стандартизация, може да се наложи да се правят изследвания и изпитвания. Така например, когато получихме предложение за промяна на стандарта БДС 14:2010 „Български кашкавал“ по отношение на един от показателите, се събра широка работна група от производители. Те единодушно решиха, че е необходимо да се правят сравнителни междублабораторни из-

питвания за продължителен период, докато се реши дали да се променя този показател, или не.

**Вие задавате общия тон на стандартите, но от кого зависи изпълнението им? Едно от първите впечатления на българите, живеещи в чужбина, е липсата именно на съответствие между нормата и изпълнението ѝ, когато става дума за България.**

Действително, стандартите са обявени за доброволни, но тази доброволност е условна и от нея има множество изключения. Когато стандарти са позовани в нормативни актове – закони, наредби и пр., те стават задължителни за изпълнение на конкретния нормативен акт. Друго изключение са договорните отношения между възложител и изпълнител. Когато възложителят е поставил условие в заданието, че продуктът, услугата или системата трябва да отговарят на конкретни стандарти, те стават задължителни за изпълнителя.

Контролът по изпълнение на стандартите е възложен на държавни надзорни органи. Такъв орган е например Комисията за защита на потребителите в областта на потребителските стоки. В областта на регулираните от европейските Директиви и Регламенти продукти и услуги надзорен орган е Държавната агенция за метрологичен и технически надзор (ДАМТН), чрез Главна дирекция „Надзор на пазара“ и Главна дирекция „Инспекция за държавен технически надзор“ (ИДТН) – за съоръжения с повишена опасност като асансьори, съдове под наляга-

не, въжени линии и пр. В областта на строителството надзорен орган е Дирекцията за национален строителен контрол (ДНСК). В областта на храните надзорът се осъществява от Българската агенция за безопасност на храните (БАБХ).

**Млечните продукти имат свой стандарт**

**Може ли да влезете за кратко в ролята и на психолог... Защо и днес, почти 30 години след края на социалистическия ни период, българите са особено чувствителни към някои стандарти – като този за киселото мляко, разбира се.**

За мен тази чувствителност е напълно обяснима. Българите искат да запазят автентичността на традиционните български храни. Ние отговорихме на тази потребност, като разработихме през 2010 г. стандартите за традиционните млечни продукти БДС 12:2010 „Българско кисело мляко“, БДС 14:2010 „Български кашкавал“ и БДС 15:2010 „Българско бяло саламурено сирене“. Тези стандарти действат вече осем години успешно и продуктите, произведени по тях, заемат своето място на българския пазар.

Все пак, стандартите не са равни на патентно свидетелство. Според мен по-добрият начин за защита на тези и други български хранителни продукти е те да бъдат регистрирани като защитени географски наименования и гарантиран географски произход пред Европейската комисиция. Впрочем такива регистрации вече са направени за традиционни български храни като панагюрската



Работен момент от срещата в словенския град Блед. Ирен Дабичева е най-вдясно, а до нея е председателят на Управителния съвет на БИС Ивелин Буров

луканка, филе „Елена“ и др. По мое мнение това трябва да се извърши и за млечните продукти, но органът, който е нужно да поеме инициативата, е Министерството на земеделието и храните.

**Освен че приемате вече създаденото другаде в Европейския съюз, дали разработвате и Вие собствени стандарти в една или друга област? И още нещо, има ли сфера, в която България да задава темпото точно по отношение на създаването на стандарти и правила на дейност?**

Разбира се, при нас се разработват и „чисто“ български стандарти. Това са основно стари български стандарти, които се подлагат на ревизия и се осъвременяват. Националните стандарти обаче не трябва да влизат в противоречие с въведени вече европейски или международни стандарти. Все пак, има области, в които не съществуват европейски или международни стандарти. Друга дейност на национално ниво е разработване на национални приложения към европейски стандарти, главно в областта на строителството. Строителството е област, в която има силно влияние на климатичните особености във всяка страна. Националните приложения отразяват тези особености, както и националните традиции и строителен опит. Колкото до въпроса за задаване на темпото, истината е, че темпото се задава от страни, които притежават ноу-хау в различни технологични области. За съжаление България не е от тези страни, дали по исторически, или по други причини...

**Думата стандарт понякога подлъгва**

**От гледна точка на Вашата дейност, възможен ли е действително например двойният стандарт при производство и продажба на храни в различните страни на ЕС?**

Съгласно определението на Международната организация по стандартизация (ISO), стандартът е документ, създаден чрез консенсус и одобрен от признат орган, който определя за общо и повтарящо се прилагане правила, насоки или характеристики за дейности или техните резултати с цел постигане на оптимален ред в дадена съвкупност от обстоятелства. Много често думата „стандарт“ се използва в обществото в широк смисъл, като *достигане, ниво* и пр. В това число говорим и за стандарт на живот. Случаят с двойния стандарт при храните е точно такъв. И тук думата „стандарт“ се употребява в смисъл „ниво на качество“. Всъщност, на международно и европейско ниво се разработват стандарти предимно за методи за изпитване и анализ на хранителните продукти. Регулацията се осъществява основно с европейски регламенти, насочени основно към безопасността на храните. Не се разработват стандарти тип „рецепти“, а ударението е върху безопасността. Тук е моментът да поясня, че така наречените медицински стандарти всъщност не са стандарти според погорното определение. Те са наредби, определящи държавните изисквания за различните медицински дейности, издават се от Министерството на здравеопазването и се подписват от министъра. Такъв е и случаят със счетоводните стандарти и образова-

телните стандарти, които са наредби на съответните министерства.

**Стандартизацията е изненадващо широка**

**И накрая, кой е най-любопитният стандарт, който премина през ръцете Ви през тази 2018-а? А също, онзи, който би оказал най-голямо въздействие върху ритъма на живот на хората?**

До преди десетина години стандартизацията се развиваше предимно в техническата област. Сега наблюдаваме бурно развитие на стандартизацията в областта на услугите. На международно ниво в ISO и на европейско ниво в CEN се получават много предложения за нови области на стандартизация, по които ние, заедно с другите национални органи, гласуваме. Ето някои от по-интересните предложения:

- Китайският орган по стандартизация направи предложение пред ISO за създаване на нов Технически комитет „Музикални инструменти“. България подкрепи предложението, но то не получи достатъчна подкрепа от останалите членове на ISO и такъв комитет не беше създаден.
- Отново от страна на китайския орган по стандартизация беше предложено създаване на нов Технически комитет „Карст“ (природни геоложки образувания, които възникват при определени условия на околната среда). В обосновката беше изтъкнато, че в световен мащаб площта на карстовите структури е оценена приблизително на 22 милиона кв. м. Към този момент влошаването на околната среда нанася тежки последици върху карстовия ресурс. Предложението беше одобрено и този Технически комитет вече функционира.

През 2018 г. бяха създадени още редица нови Технически комитети в ISO, касаещи например домакински съдове, артикули за подаръци, бижутерийни изделия, осветителни тела, прозрачност на стъклото... Всичко това говори, че стандартизацията обхваща изненадващи за самите нас като стандартизатори области на икономиката и живота.

**Интервю на Красимир Проданов**



Със секретаря на Националния ни електротехнически комитет Сийка Златанова (вдясно) по време на Международна електротехническа комисия, провеждаща се във Владивосток

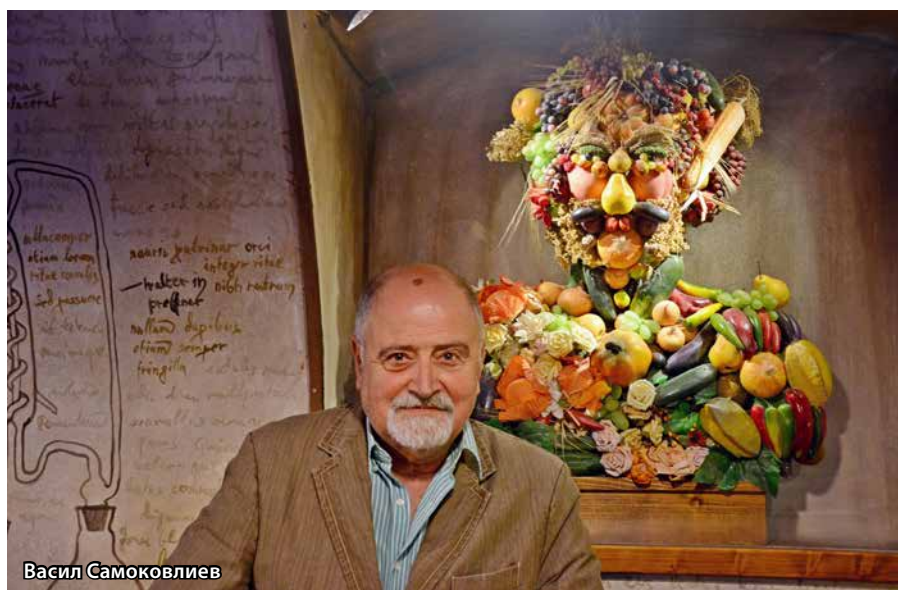
## Моето съдбоносно русофилство

По понятни причини избягвам да гледам българска телевизия. Програми колкото щещ, но ни една не ми е по вкуса. Дразня се от негативизма или пошлостта, които бълват от нея. Да не говорим за лошия български, който струи оттам, от повсеместното билабиално „Л“, познато ми от полския език, през диалектизми, та до вулгаризми. Дразня се от неграмотни водещи дефекти в говора и интелекта, от сума абсурдни неща. Например - утвърденото българско

за русофилство и шпионаж. Приятели във „Фейсбук“ се шегуват, че и те, тъй като са завършили руска гимназия или руска филология, влизали в кюпа на шпионите, където трябва да съм и аз, но покрай всичко това се замислих за своето русофилство и осъзнах, че аз съм всъщност негова... жертва. И признавам си: щастлива жертва!

В началото бе първата ми учителка по руски език в поморийската прогимназия. Помня малкото ѝ име,

(например Ленин като малък- истинско ангелче, ха-ха!), светлочервена пионерска връзка! Вероятно и всичко това е засилило влечението ми към руския език. Затова и бях силно разочарован, когато баща ми, светла му памет, щастлив и горд с първородния си син, една вечер се прибра засмян и заяви, че Градският комитет на БКП в Поморие ме изпраща във Варна да се запиша във френската гимназия. В края на петдесетте години на миналия век беше така, Партията си подготвяше кадри за светлото бъдеще, нямаше приемни изпити, важен бе работническо-селският произход и членуване поне на единия родител в БКП, а разбира се, и отлична диплома за завършен седми клас. Не помня дали не съм и ревнал със сълзи, но помня точно какво казах, защото изречението ми звучи толкова смешно и абсурдно сега, но пък за ония времена е ярко доказателство как са ни били промити мозъците на тогавашните пионерчета и комсомолци. Рекох: „Не искам да уча езика на тия капиталисти французите, искам да уча руски!“ Представяте ли си? И съм бил абсолютно убеден в думите си! Така попаднах в Руската гимназия в Пловдив, в нейния трети випуск. Можете да си представите преживяванията на едно наивно хлапе едва на 14 години, далеч от семейството си, от махалата, приятелчетата и родното място! Сам в големия град, сам да се справяш с най-необходимите си ежедневни грижи, да преживяваш със скромните пари, изпращани от родителите. А кошмарните пътувания с БДЖ от Пловдив до Бургас, после до Поморие, същия маршрут и обратно за всяка ваканция? Висенето в Централна поща и разговор с родителите, „Поморие - пета кабина“ и тичането, „Нямам пари, може ли да ми изпратите поне 10 лева?“ и чакането с нетърпение на пощенския запис? За сегашните млади и децата всичко това изглежда абсурдно, едва ли не недостоверно, но така си беше тогава. След като преодолях психологическите и битови перипетии на първата година, добих самочувствие и се гордеех със своята самостоятелност, която сетне много ми помагаше



Васил Самоковлиев

словосъчетание „здравословен начин на живот“ щеше да ме докара до инфаркт в съвременния си вариант, и то като заглавие на предаване! – „здравословен лайфстайл“! Друго пък предаване за родовата памет е наречено с турцизма „джинс“! А, стига бе! И то по държавната ни телевизия, която се издържа с нашите, на данъкоплатците, пари! Абе, дразня се и все пак гледам. Да не би пък да ми се е изострил мазохизмът, налегнал ме още като почнах да превеждам романи?

Гледам най-вече новините, белким се случва нещо интересно и хубаво у нас и по света. Е, нека не съм толкова черноглед, гледам и предаванията за култура, които определено ми харесват. Но нека оставим моите възприятия на българската телевизия, която, както шумят навсякъде, станала шейсетгодишна. Подхвапах приказка за нея, щото тия дни по нея се зашумя

Зоя (харесваше ми!), млада, руса със светли очи, красива и вечно усмихната. Руският език от устата ѝ за мен звучеше като музика! И тъй като бях от послушните деца и старателно се учех по всички предмети, естествено, петица (тогава тя бе оценка „отличен“) имах и по руски език. Бях отличник, както казваха навремето на такива прекалено съвестни като мене, а явно и любимата ми учителка от пети до седми клас е оценявала моето старание. Аз бях първият в нашето училище, на когото тя даде писмо от „непознато другарче“ от великия Съветски съюз! Леле, колко бях щастлив и горд! Ах, как ми завиждаха някои, като показвах после снимката на моето „другарче“ Наташа от Ленинград, хубавка, русичка, със светли очи (като учителката ми!), и всичко, което получаваш от нея: изгледи от родния ѝ град, новогодишни картички с Дядо Мраз и Снегурочка, значки

в младостта и ме научи на много неща, които са ми полезни и до днес. Първият учебен ден. Двайсет и няколко момчета и момичета от цяла Южна България, с униформи, момичетата с бели якички, насядали кротко по чиновете в класната стая, вперили уплашен поглед в черната дъска и в първата учителка, която влиза с дневник и заявява, че е нашата „класна ръководителка“. Другарката Величкова, преподавателката ни по химия. Не помня дали сме успели да си кажем един на друг кой от къде е, но няма как да забравя, че „другарката“ четеше имената ни по азбучен ред, ние ставахме и трябваше да кажем кой от къде идва. Аз бях номер 3. Когато дойде редът на номер 19, „другарката“ прочете името Татяна Баева и възкликна: „А, Татяна и Васил Самоковлиев (трябваше да каже и фамилията ми, бяхме двама Василовци – за съучениците аз, Чироза, и другия Васко – Дебелия. Как няма да е дебел! В ония времена, когато всички си бяхме направо кльоцави, той си имаше и шкембенце! Че как инак, баща му бе директор на Месокомбината в Пловдив!) са родени в един и същи ден!“ Не знам как е реагирала Татяна, която се оказа, че седи на чина пред мен, но сега, след като деля с нея повече от половин век съвместен живот, съм убеден, че се е изчервила. Но помня какво каза седящата до нея нейна приятелка от прогимназията. Пенка Калинкова, до днес изключително

вярна и всеотдайна приятелка и на двама ни, ярка, талантлива личност, една от най-ревностните общественички, защитаващи всичко, свързано с Пловдив, уважаван журналист, театровед и писател. Та Пенка рече на висок глас: „Сигурно са родени един за друг!“

Аз навярно съм се засмял на тия думи и съм направил крива хлапашка физиономия, но за Татяна, познавайки романтичната ѝ душа и развигнатата ѝ фантазия, съм убеден, че ги е приела съвсем на сериозно! По нищо обаче не показваше това, дори се правеше, че не ме забелязва. Аз пък си падах по други съученички, а си имах и гадже в Поморие, „първа любов“ (когато живеехме в Поморие, и аз и тя вече семейни, когато влязах в магазина за текстил, където тя беше продавачка, все я поздравявах със „Здравей, първа любов!“), с което си пишехме смешни писма кой по какво бил изпитан и колко получил, а и друго, „лятно гадже“ софиянка, която живееше с родителите си в ГДР и с която си пишехме дълги любовни писма. Прескачането на искрата между мен и Татяна, цялата ни романтична и драматична „лавстори“ (нека и аз съм актуален, ха-ха!), ранният ни брак и изпълненият с много перипетии съвместен живот са повод за цял роман, затова и спирам до тук. Често съм си казвал, че май всичко ни е някак предопределено. Ако бях заминал за Варна и бях завършил

френска гимназия, животът ми щеше да премине под знака на Франция и със съвсем друго женско присъствие край мен. Руската гимназия в Пловдив ме срещна с Татяна, единствената ми голяма любов. Остави ми в наследство великолепни приятели в лицето на моите съученици, с които и до ден днешен се срещаме и общуваме като най-близки хора. Но най-съм ѝ благодарен за прекрасните ни учители, много от тях обаятелни, интелигентни млади рускини, които ни научиха да обичаме тази мелодична, красива реч, да обичаме руската литература, кино, музика култура. Учиha ни и на човеколюбие, да ценим красивото, да спазваме някакви морални норми, които следваме и до днес. И моля ви, не бъркайте духовното с каквито и да е политически гадости! Дори и пътят ми към чешкия език, успешната ми човешка и творческа реализация пак се дължат на всичко, натрупано в мен от годините в Руската гимназия. А него и да искам, не мога да забравя, затова и русофилството ми е съдбоносно – то трасира целия ми живот, който ми донесе много радости, успехи и приятели. А до мен в радост и тъга крачи и ми е опора Татяна. Дай боже крачките ни, макар и вече по-къси, по-бавни, да бъдат споделени и за по-дълги разстояния в годините пред нас. Та така...

**Васил Самоковлиев**

## Задкарпатска Русия и русините в Чехословакия и Чехия



Кръглата маса бе организирана от Академията на националните малцинства

На 4 декември 2019 г. в Дома на националните общности в Прага се проведе кръгла маса на тема

„Задкарпатска Русия и русините в Чехословакия и Чехия“. Тя беше организирана от Академията на на-

ционалните малцинства (включваща сдружения на българската, немската, руската, русинската, словашката и украинската общности) по случай 100-годишнината от присъединяването на Задкарпатска Русия (Карпатска Рутения) към Чехословакия. В трите кръгли маси участваха чешки, словашки и русински учени, както и представители на националните малцинства.

Първата кръгла маса беше на тема „Задкарпатска Русия и Чехословакия в периода 1919 - 1939 г.“ В нея взе участие проф. д-р Петер Шворц от Университета в Прешов с доклада си „Включване на Задкарпатска Русия в Чехословакия – край на русинско-



Проф. д-р Петер Шворц, д-р Агата Пилатова и Владимир Кушек

словашкото сътрудничество?“. Проф. д-р Иван Поп говори за „Задкарпатска Русия като голяма непозната за чешката общественост“. Д-р Индржих Марек от Военноисторическия институт в Прага запозна слушателите с „Военните действия на чехословашките части в Карпатска Рутения през март 1939 г.“, а магистър Давид Хубени от Националният

архив в Прага обсъди въпроса за архивните фондове в Чехия, свързани с русините.

На втората кръгла маса – „Русини/украинци след Втората световна война в Чехословакия и чешките земи“, взеха участие д-р Хелена Носкова от Института за съвременна история към Академията на науките на Чешката република („Задкарпатска

Русия от другата страна. Русини и етнография в услуга на политическите интереси?“), д-р Маркета Лотова от Техническия университет в Либерец („Русините между новите заселници на Таховска и Хебска област“) и Владимир Кушек („Избрани области от русинското културно наследство в Карпатска Рутения“).

Третата и заключителна кръгла маса беше на тема „Русините в Чехословакия след 1989 г.“. Д-р Зденка Цитрикова от Университета в Прешов проследи езиковата ситуация на русините в Словакия след 1989 г., д-р Агата Пилатова говори за „Възраждане на русинската народност в чешките земи 1989 - 2019“, а д-р Андрей Сулитка от Института по етнология към Академията на науките на Чешката република разгледа въпроса за русините и националните малцинства на Чешката република след 1989 г.

Мария Захариева

## Конференция, посветена на националните малцинства в бивша Чехословакия (1948 – 1989)

Деветнадесетата поред конференция на националните общности в Чешката република се проведе на 28 ноември в новата сграда на Националния музей. Тя беше посветена на съдбата на малцинствата в комунистическа Чехословакия (1948 - 1989) и имаше за цел да припомни значението на промените през есента на историческата 1989 г. Конференцията беше открита от директора на Националния музей Михал Лукеш, чешкия посланик в Словакия Томаш Тихи, от словашкия му колега в Чешката република Петр Вайс и от председателя на Комитета за национални малцинства Иржи Книтл.

В първите два панела, чийто модератор беше Радек Новак, участие взеха представители на отделните малцинства, чиито доклади бяха посветени на унгарското малцинство, словациите, немците, поляците, ромите, еврейската, украинската, рускоезичната и българската общност в комунистическа Чехословакия, на националните малцинства в днешна Словакия. Участник от страна на българското малцинство в Чешката република



Дванадесетата конференция на националните малцинства се проведе в Народния музей в Прага. На снимката: Радек Новак, д-р Силвия Георгиева и Петър Балла

беше д-р Силвия Георгиева. В доклада си тя се спря върху съвременния имидж на българите в чешкото общество, позовавайки се на досегашните изследвания на съвременни български и чешки етнологи.

В последния панел участници бяха заместник-директорът на Националния музей Михал Щехлик, който беше и модератор, чешкият историк проф. Ян Рихлик и чешкият политик и преподавател Рудолф Хмел. В основата на дискусиата беше докладът на проф. Рихлик, посветен на разпадането на комунистическия блок и

Нежната революция. Част от неговото изказване беше и своеобразно допълнение на доклада на С. Георгиева – Ян Рихлик посочи, че по време на комунистическия режим в чешкото общество дълго време е битувала погрешната представа за българите като слепи русофили и за България като 16-а република на СССР. Вечерната програма на конференцията включваше разходка из залите на реконструираната стара сграда на Националния музей.

Д-р Красимира Мархалева

## Речено, сторено – за футболната среща в София България – Чехия 1 : 0



Националният ни отбор, 17.11.2019

С моя приятел Ян, който също съдейства за написването на този текст, през 1998 г. отидохме заедно в Париж на мача България - Нигерия. Имаше удоволствието на наблюдаване най-силния отбор на България, играл някога. Тогава си казахме, че трябва пак да го направим. Били сме заедно на още много срещи, но все не се получаваше до отидем на друг мач на националите заедно, камо ли в България. Така че след жребия за Европейското през 2020 г. решението бе взето на практика веднага. Речено, сторено. Самолетните билети купихме тутакси и въпреки неблагоприятния развой на квалификациите за нас, чакахме с нетърпение деня на двубоя. Случи се обаче нещо непредвидено и се наложи да използваме журналистическите си карти, за да попаднем на стадиона. Футболен мач без публика е като тренировка. Единствената разлика е тази, че децата, които подават топките, са облечени еднакво и носят рефлексни оранжеви жилетки, като при автомобилна злополука. Злополука претърпя и българският футбол след срещата на националния отбор с този на Англия в София. Този път „виновниците“ не бяха играчите, треньорите, не дори и чиновниците, а група псевдозапалянковци, провикващи се от не дотам препълнените

трибуни с обидни, расистки реплики по адрес на английските футболисти. Групичката хулигани по някое време, далеч преди края на срещата, необезпокоявано напусна стадиона, но белята беше сторена. Сигурно още дълго време ще се спори дали изпълнението не е било подготвено, за да се отстрани председателят на футболния ни съюз... След инцидента редица от златното поколение и незабравимото Световно през 94-та бяха разнасяни из медиите за това кой какво казал, какво направил или напротив, не свършил. С две думи,

„по нашенски“ или както би казал Алековият антигерой, „Омаскарихме я“! Затвореният за публиката стадион обаче си остана факт и не зная кои бяха всъщност наказаните, защото имам сериозни съмнения за справедливостта на това решение. Така или иначе, това изглежда последната точка от историята на най-успешния ни национален отбор – оттеглиха се Борислав Михайлов и Красимир Балъков.

Самият двубой беше интересен и дава надежда за ново начало. Куриозно, вратарите и на двата отбора бяха от „Славия“, единият на пражката, а другият - на софийската. Слависти имаше и между останалите играчи и в двата отбора. Българите играха с пълни сили срещу силния фаворит и според старата футболна истина, че „нападателят вкарват головете, а защитниците печелят мачовете“, победиха с минималното 1:0. Достойна раздяла, макар и малко прибръзана, на капитана Ивелин Попов и голям мач на вратаря Георги Георгиев, както и малка надежда за класиране за ЕВРО 2020.

Благодаря на Българския футболен съюз за предоставената акредитация дни преди мача.

От София,  
Ян Шлемър и Кирил Яначков



Радостта след гола на Васил Божилов в 56-та минута



## Накратко

**Паметна плоча на Гена Димитрова (1985-2005) бе поставена на входа на жилището ѝ във Виена.** Същевременно във фойето на Балната зала на Консерваторията „Прайнер“ бе открита експозиция от снимки на голямата българска оперна певица и сценичните ѝ партньори Хосе



Снимка: архив на сдружение „Пилавият лебед“

Карерас, Пласидо Доминго, Пиеро Капучили. Представена бе и книгата „Гена Димитрова от А до Я“, както и филмът „Обич за Гена“.

**България е с най-ниско фактическо индивидуално потребление сред страните от ЕС и е единствената, чиито граждани потребяват с над 40% по-малко от средния европейец.** Това сочат данните на „Евростат“. Фактическото индивидуално потребление (ФИП) измерва материалното благосъстояние на домакинствата. Най-високо е благосъстоянието на живеещите в Люксембург - там се поддържа с 34% по-високо потребление от средноевропейското.

**България е сред страните с много високо ниво на човешко развитие. Тя заема 52. място с резултат 0,812 в списъка от 189 държави по Индекс на човешко развитие (Human Development Index).** Това се казва в Доклада за развитие на човечеството за 2019 г., изготвен от Програмата

за развитие на ООН (ПРООН) и характеризиращ човешкото развитие в света въз основа на показателите за 2018 г. С най-висок индекс на човешко развитие през 2019 г., както и през миналата, е Норвегия (0,954), следвана от Швейцария (0,946), Ирландия (0,943), Германия и Хонконг (по 0,939). (БГНЕС)

**Паметник на видния български общественик, писател, дипломат и публицист Симеон Радев бе официално открит в София през декември.** Скулптурата на автора на „Строители на съвременна България“ се намира до НДК. Тя е изработена от Янко Бонев, а автор на проекта е арх. Петър Стрясков. Паметникът е издигнат по инициатива на фондация „Достойни българи“ по повод навършването на 140 години от рождението на С. Радев.

**Българите са с най-ниска продължителност на живота в Европейския съюз. Това сочат данните на Евростат.** Основни причини за това са бедността, стресът, лошото здравеопазване и консумацията на некачествена храна. А всичко това се съчетава с липсата на прием на достатъчно вода (Bulgaria ON AIR).

**Министърът на културата Боил Банов връчи най-високото отличие „Златен век“ на оперната прима Красимира Стоянова, ректора на Академията за музикално и танцово изкуство в Пловдив**



**проф. Милчо Василев и композитора, музикант и общественик Ценко Минкин.** Изявените творци бяха отличени за приноса си към развитието и популяризирането на българската култура и изкуство и по повод Деня на народните будители

- 1 ноември. Красимира Стоянова благодари за голямата чест - да получи най-стойностния знак в сферата на културата. „Смятам, че културата не е само нещо, което е много важно и задължително за развитието на едно общество, това е нещото, което отличава една нация от друга“, каза световноизвестният български сопран.

**Най-добрата българска лекоатлетка Ивет Лалова-Колио беше избрана за „Атлет на Балканите“ на деветата Гала на Асоциацията на балканските атлетически федерации (АБАФ) във Вършаничка Баня (Сърбия).** Лалова, която е седма



Снимка: архив

на 200 метра от шампионата на планетата и е двукратна балканска шампионка в Правец, получи отличието си от Свободан Бранкович, вицепрезидент на АБАФ и генерален секретар на Сръбската атлетическа федерация. За нея това е втори приз за номер 1 на Балканите след 2011 г.

**Българите, работещи в чужбина, са изпратили в родината си близо 1,176 млрд. евро, съобщи Евростат.** Според данните за 2018 г. частните преводи от ЕС към България са в размер на 833 милиона евро, а от страни извън ЕС – 343 милиона евро. Общият приток на пари от чужбина към България се изчислява на 1.156 милиарда евро, което е с 287 милиона евро повече от предходната година. За сравнение, общият размер на държавния бюджет за 2018 г. е под 40 милиарда лева, а на влоговете в български банки към декември миналата година е почти 75 милиарда лева. Това подрежда България на пето място в ЕС по размер на частните трансфери, направени от други държави в Евросъюза (Banker.bg).

Снимка: Министерство на културата на България

# Съдба, наречена България

Тереза Боучкова преоткри корените си и представи своя книга



Тереза Боучкова и Михаела Кузмова по време на представянето в Чешкия център в София

Преждевям последното изречение, слагам точката и съм повече от доволен. „Годината на петела“ е близо 400 страници, една от най-дебелите книги, с които съм се сблъсквал и превеждал напоследък. При това грабваща за гърлото, защото в нея Тереза Боучкова описва нелеката си съдба на осиновител на две ромски деца.

Като събирам сили, ѝ пиша имейл. Отговорът идва светкавично. „Много се радвам, че книгата ми ще излезе в България – отговаря на моите редове авторката, - защото майка ми е родена там. А баба и дядо са едни от основателите на Чешкия народен дом.“

Усмиввам се, защото си давам сметка, че пак се случва нещо специално.

**Пак сме отворили вратичка към миналото**, в която нишките между чехи и българи са се преплели. Редактирам „Годината на петела“ бавно и с наслада, минава време, докато книгата излезе, уговаряме се с нашия издател и за гостуването на авторката в България. И ето че един слънчев есенен ден чакам Тереза Боучкова на летището. Предупредила е, че изглежда другояче, не както на снимките в интернет, че цветът на

косата ѝ сега е различен. Но веднага я познавам, махам ѝ с отпечатаната вече книга и **така се слага начало на три много специални дни в живота ѝ**. Дни на завръщане към корените, които не познава. Настаняваме я, после тръгваме двамата по софийските улици, показвам ѝ Чешкия център, където ще е премиерата, а логично – първото ѝ желание е да види сградата на

Чехословашкия клуб, където **преди повече от 70 години баба ѝ и дядо ѝ са се срещали със свои сънародници**. Когато вече сме на ул. „Кракра“, усещам вълнението на Тереза, после лекото ѝ разочарование, макар че е тактична, не си позволява да го изрази. Прекрасната сграда е леко занемарена, мазилката пада, на всичко отгоре липсва и буквата „ч“ - щ, върху надписа „Чехословашки клуб“.

Усещам въздишката ѝ, но продължаваме по слънчевите улици, спираме в малка сладкарничка, обсъждаме предстоящите срещи с публика. Когато на другия ден я питам за баба ѝ и дядо ѝ, за отминалите времена, си давам сметка, че **самото ѝ идване у нас е като духовно поклонение**. Като завръщане към паметта на нейното семейство. Няколко години се е борила с болестта на майка си – Алцхаймер, описва я и в книга. А Анна Кохоутова е изключително специална жена. Тереза разказва как майка ѝ дълги години се адаптирала към живота в Прага. Просто смятала България за своя родина. Знае го от разказите и спомените ѝ. След 1945-а условията за пребиваване у нас рязко се влошават. Комунистическите власти национализират имотите на семейството и то се оказ-



Интересът към Тереза Боучкова в България беше искрен и неподправен

ва изправено пред единствената възможност – да се завърне обратно в Чехословакия.

Но нека се заровим още по-назад във времето. Прадядото на Тереза Боучкова – *Индржих Споуста*, е от първата вълна преселници. Става капелмайстор в нашата армия, избран е и за член на царския квартал. Другият прадядо на Тереза – *Отакар Цорна*, пристигнал с цялото си семейство, което означавало съпруга и четири малки деца. Заедно с българския си партньор създава фирма за отоплителни котли и централно отопление. Точно тази фабричка е иззета вече от дядо й Винценц и той на практика остава на улицата със семейството си.

Тереза разказва и друго – Винценц се влюбил в красивата Анежка, но бил изпратен от баща си да трупа стаж в Германия. От отчаяние Анежка решила, че ще прекара остатъка от живота си в манастир. Още със завръщането си Винценц се метнал на мотора – той всъщност бил един от първите у нас, които притежавали мотоциклет, и нахлул с него в двора на манастира. И **благодарение на смелостта му скоро се ражда Анна, а по-късно и самата Тереза**. И нека превъртим сега часовника на времето с близо 90 години. Малко преди да пристигне в България Тереза Боучкова се раздели с майка си Анна Кохоутова, която почина на 87. Самата писателка разказа, че болестта я е променила неузнаваемо. Алцхаймер работи така, че личността ти се разпада, присъстваш сред другите, но в същото време отсъстваш, не познаваш нищо, не си ти... Когато дошли най-лошите дни, **Анна си спомняла прекрасно едно – българските думи от своето детство**. Казвала „добър ден“ и „благодаря“, усмихвала се, сякаш отново е някъде там, в страната от детските си години. Така я изпратила и Тереза. Много от благородството на Анна Кохоутова е запечатано и в самата книга „Годината на петела“. Насред драматичната история майката на писателката е като самотен, но спокоен остров. На едно място приготвя любимата си картофена салата по българска рецепта, на друго пък флиртува с художник от нашата страна.



Авторката на „Годината на петела“ описва връзката си с България и в своята рубрика в чешкото списание „Репортер“

**Навремето усмивката ѝ привлекла и големия Вацлав Хавел.** Омъжена за известен писател Павел Кохоут, тя остава сама с трите им деца, след като той решава да търси друго бъдеще за себе си. И идва любовта с Хавел, която се превръща в част от историята на дисидентството в Чехия. Големият политик и писател в крайна сметка превъзмогва себе си и остава със своята съпруга Олга Хавлова. Но едно от най-следените от Държавна сигурност места по онова време е точно домът на семейството на Тереза. Точно там е арестуван драматургът и бъдещ президент в края на 70-те, след което преседява няколко години и в затвора. Но тази история всъщност е посветена на Тереза Боучкова. На нейното **духовно завръщане към корените**. Много от интервюта с наши медии я измориха, но въпреки това имаше едно последно желание в София. Да се върнем на мястото, където са се запознали баба ѝ и дядо ѝ, отново в олющената сграда на ул. „Кракра“. Предложих ѝ да влезем вътре, макар че двуетажната къща стоеше замряла. Открехнахме вратата и попаднахме в тъмен коридор. По стените – възпоминателни плочи, в ъглите натурия. Прашно минало, заради което ти става и носталгично, и тъжно. Вървахме покрай Народната библиотека, показвах сградите вяло и вдясно, Тереза Боучкова кимаше и се усмихваше, макар че усещах как в момента е някъде другаде. Някъде в миналото, където съдбите са се преплели, за да сложат начало на поредица от необикновени събития, последната точка на които тя слага-

ше точно сега. А после, вече от Прага, получих следните редове: „*Наистина това кратко посещение в София се оказа повече от интензивно. Беше пре-красно.*“ А в прикачения файл в мейла открих поредния от фейлетоните, които Тереза пише за чешкото сп. „Репортер“. Започваше така: „*Стоя пред една сграда, хубава, пищна, но овехтяла... Една сграда в София, столицата на България.*“

**Красимир Проданов**

**Факти за Тереза Боучкова**

- Чешка писателка, сценарист и публицист.
- Второто от трите деца на Анна и Павел Кохоут.
- Най-младата от подписалите известната Харта 77.
- Преследвана от комунистическия режим, дълги години работи като чистачка и пощальонка.
- Активен участник в т. нар. Театър в апартамент, събиращ дисиденти в жилището на иконата Власта Храмоштова.
- Носител на наградата „Иржи Ортен“ за книгата „Индиански бяг“, която излиза като самиздат в края на епохата на комунизма.
- „Годината на петела“ - първата ѝ книга на български, описва драматичните години на съзряване на двете ѝ осиновени деца.
- Тереза има общо три деца, а по време на създаването на този текст обикаля щастливо Бутан на велосипед.

## Четенето е мисия за цял живот



„Чифтоядците“ чакат с нетърпение своите български читатели

Случи се така, че последното ми пребиваване в родния Бургас съвпадна с **Националната седмица на четенето**, която се организира от Министерството на образованието и науката. Честно казано, научавах подробности за инициативата в движение и по най-хубавия начин – чрез паната и рисунките на децата из училищата. А там се озовах с една прекрасна чешка книга под мишница – „Чифтоядците“.

Идеята на седмицата на четенето е децата да осъзнаят колко хубаво нещо е книгата – и заедно с това да научат повече за начина, по който се създават книгите. Затова и ни хрумна идеята да им покажем как се пише книга, от една страна, а също така и как се превежда, от друга. На мен се падна честта да представя точно частта с преводите, а на всичко отгоре „Чифтоядците“ вече беше имала няколко успешни срещи с малчугани из родните училища. Така че останах да намерим и детски писател, че да се впуснем в нашата мисия, наречена *четене!*

Стела Йосифова се появи в най-хубавия момент – младата бургаска писателка точно беше издала дебютната си повест за деца, а на всичко отгоре и тематиката беше идеална като за края на годината. „Шоколадовата фабрика на Дядо Коледа“ е забавна и направо вкусна история, написана на всичко отгоре с много чувство за хумор! Признавам, че стилът на Стела ме очарова и затова самият аз

очаквах срещите ни и с любопитство, и с нетърпение!

Така започна нашата седмица на четенето – първо се запознахме на чаша кафе със Стела и майка й Любов, която е едновременно неин редактор и мениджър. Веднага усетихме, че си пасваме и... се зареди цяла седмица на срещи с децата. Първото ни четене беше всъщност на едно специално място – **Център за надарени деца**, в който малките се посвещават например на рисуване или дори... математика.

После дойде ред на **ОУ „Александър Георгиев-Коджакафалията“**. За него бях чувал, че е едно от най-специалните училища в Бургас, в което трайно място имат и информационните технологии. Посрещна ни препълнена зала, а шумотевицата само показваше колко им е интересно на самите деца. Като ги попитах кое е най-важното по празниците, убедително отговориха, че това е *семейството!* И че подаръците не са толкова важни, когато най-скъпите ни хора са добре! Стела се опита да ги провокира с рецепта за шоколад и май успя, защото градусът на настроението се покачи още повече. Последва повече от специална среща в **частното начално училище „Д-р Мария Монтесори“**. Чел съм много за системата, но за първи път виждам как тя е пунала корени и дори вече дава резултат и в България. На самата среща присъстваха деца от първи до пети клас – най-

малките седяха на килима направо на земята, столчетата наоколо също бяха препълнени, имаше и правостоящи... Разговорът, който се получи, беше изключително интересен. Винаги ми е любопитно да видя какво знаят малките ми събеседници за Чехия – за моя радост и тук повечето деца бяха наясно къде се намира втората ни родина. Между другото, децата в „Монтесори“ изпреварват останалите и в уменията си да четат – в това се уверихме лично със Стела. Вместо да им представяме ние откъси от книгите, те се заеха сами с тази задача и резултатът беше великолепен. Още няколко думи за училището...



Един от щастливците, които получиха истински чифтоядец

Библиотеката в „Монтесори“ няма собствена библиотекарка, както сме свикнали от другите училища. Всъщност самите деца завеждат картоните и отбелязват коя книга къде е. Намира се във фойето пред класните стаи и е отворена за посещение по всяко време.

Хубаво беше и в **ОУ „Георги Бенковски“** – последната спирка от нашето турне по случай Националната седмица на четенето. Тук на срещата бяха третокласниците, които просто се влюбиха в чешките чифтоядци. Куклите, които бяхме изработили от чорапи предварително, намериха своите нови притежатели, но наред с това за пореден път си дадох сметка,

че е повече от тъжно, когато дете иска да разтвори книга, но трудно си го позволява поради финансова причина. Затова е важно достъпът до литература в училищата, пък и не само там, да е свободен, защото четенето слага началото на умения и познания, които после формират характери и изграждат за цял живот. А като доказателство за това може да послужи последната бургаска среща, която беше вече и с родители, пък и с възможността да изработим свои собствени чифтоядци – странните същества, които се хранят с единия чорап от чифта, бързо и лесно може да оживеят, стига да имате на разположение именно няколко чорапа. В **училище „Френе“** опитахме и резултатът беше повече от великолепен. А точно „Френе“ е пример за това как се възпитава любов към книгите.

Библиотеката е от прекрасни книги и често може да видите как в свободното си време малчуганите просто са разтворили някоя... Но именно заради това такива инициативи са полезни. Сигурно под наставленията на своите учители децата бяха създали вълнуващи изложби, посветени на ползите от четенето. „Моята любима книга е „Пателанци“, беше написала например **Бела**. „Да четеш е интересно“, признаваше **Михаела**. „Чета, защото така ще съм умна“, размишлява пък второкласничката **Ели**. „Четенето ни учи да мислим“ според **Ивона**... Такива мнения имаше много по стени на училищата, а допълнителен ефект е и точно сблъсъкът с различни култури. Децата искрено поискаха да чуят как звучат „Чифтоядците“ и в оригинал, на чешки! И тези преживя-

вания ще останат в тях за дълго, ще отворят врата, през която малкият човек да мине и да осъзнае какво богатство е съвременният ни свят. Колко възможности имаме да научим за него много... Но книгата остава като че ли най-важната. Защото добрият читател може да размишлява, може да преживява... Може да мисли, както пишеше на едно от паната. Така че чешките чифтоядци, създадени от Павел Шрут и Галина Миклинова, оживели в българския превод на книгата... влязоха под крачолите на децата. Колко точно посетители на срещите останаха без един чорап не е ясно, но друго се разбра веднага – макар и дошли чак от Чехия, тези странни същества заговориха на един език с бургаските деца.

**Красимир Проданов**

## Прожекция на документалния филм „Гражданинът Сис“ в Масариковия университет в Бърно



Владимир Сис, жена му Маня Сисова и сестра ѝ

Снимка: ЦДА

На 31 октомври във Философския факултет на Масариковия университет беше прожектиран документалният филм „Гражданинът Сис“, посветен на чешкия журналист българофил Владимир Сис. Освен чешки студенти, на прожекцията присъстваха и преподаватели от университета (доц. д-р Ладислав Хладки, доц. д-р Вацлав Щепанек, д-р Павел Крейчи). Организираното от БКИ-Прага събитие беше откри-

то от доц. д-р Елена Крейчова. Д-р Красимира Мархолева от Карловия университет, един от консултантите и участниците във филма, представи накратко историята на създаването на филма. Тя отбеляза, че докато в България за Владимир Сис се пише и говори повече от 15 години, за съвременната чешка публика неговата личност е почти непозната. Името му дълги години тъне в забвение заради антикомунистическата му позиция в началото на Студената война, допълни тя.

Чрез прожектирания филм преподавателите и студентите имаха възможност да проследят драматичния живот на чешкия журналист и да се запознаят „задочно“ с неговите останали живи роднини. Участието във филма на един от тях, праплеменника на Владимир Сис – Давид Сис, особено неговият нереализиран се замисъл за филм на братя Сис, предизвика коментари и въпроси от страна на публиката. Подобно на Давид Сис, част от университетските преподаватели изразиха задоволството си, че чрез филма са имали възможността да се запознаят с неизвестна до този момент част от чешката история. Някои от студен-

тите искаха да научат повече за живота на по-големия брат на Владимир Сис – Франтишек Сис. Други бяха впечатлени от полиглотските способности на чешкия журналист и задаваха въпроси, свързани с публицистичната му дейност и с последните години от живота му. Филмът успява да „извади от забравата“ и да „възкреси“ спомена за големия приятел на България, чешкия журналист Владимир Сис.

**Д-р Красимира Мархолева**



Д-р Красимира Мархолева представя филма за Владимир Сис в Масариковия университет

Снимка: доц. Елена Крейчова

## Меглена Караламбова: Обичам да излизам извън себе си

С Меглена Караламбова се срещнах във Варна дни след прожекцията на филма „Обичам те, Бойдин“ на 27-мия Международен кинофестивал „Любовта е лудост“. Седяхме във фойето на хотел „Черно море“, където тя беше отседнала, и си говорехме за „Обичам те, Бойдин“ и за нейния творчески възход. Сини очи, крехка фигура, лъчезарна усмивка. Ум, талант, характер и красота – това рядко съчетание откриваме у нея. Повече от половин век тя е от символите на един от най-престижните български театри – този на Армията. По-малко известен факт е, че актрисата превежда от английски пиеси, които са се играли на сцените на Народния театър „Иван Вазов“, Театър 199 и Театър „Българска армия“. Сдържаност, непроницаемост, аристократично и същевременно предизвикателно е нейното излъчване. Актрисата се дразни от етикета „звезда“, не обича да кокетира. Тя предлага парадоксално идеалния портрет на звезда – антизвезда. Звезда – благодарение на загадъчната тайнственост, с която се обгражда, и своята самовзискателност. Антизвезда, поради рядкото ѝ явяване на публични места, нежеланието личният ѝ живот да бъде достояние на пресата и недоверието към всяка проява на възторг. Силата на многоцветния ѝ талант е в двойствеността на нейното излъчване – деликатно и строго, полутонново и категорично.



Меглена Караламбова

**За филма „Обичам те, Бойдин“ режисьорът Борислав Михайловски сподели на пресконференцията, че всичко, което сте търсили в този филм, са странните проявления на любовта – война, прошка, укор... Как тези проявления на любовта се разкриват в ролята на бабата – Вашата героиня?**

Ами тя изцяло е построена на тези проявления на любовта. Моята героиня казва: „Шейсет години чаках любов и накрая тя дойде подръка със смъртта“... Тя е омъжена за човек с много странен, труден характер. Много ѝ е изневерявал, живял е шест години при друга жена и после пак се е върнал при нея, когато се е разболял, за да го гледа тя. Обиждал я е, унижавал я е и като човек, и като жена – въобще една изстрадала, а мечтаеща за любов и нежност личност. И това разминаване с ес-

тествената нужда на човек от любов и внимание я прави доста странна. Макар че има няколко сцени, в които се вижда как тя се грижи за него като за бебе – много внимателна, освен това към внука си е любвеобилна. Тя е изпълнена с любов и е готова да я дава, но не я е получила. И затова в крайна сметка, когато умира мъжът, от когото тя цял живот си е патила, тя решава, че няма смисъл да живее и се самоубива.

**На пресконференцията Вие казахте, че този образ се отличава твърде много от Вас самата и от Вашите разбирания за живота и за любовта, и въпреки това го изградихте с толкова обич и финес.** Първо, аз имах предвид и това, че тя е много по-стара от мен, което за мен беше любопитно, аз обичам такива предизвикателства – да из-

лизам извън себе си. А другото – за радост, аз в живота си съм получавала много любов и не съм изпитала такива унижения – това е нещо, което аз не познавам. И трябваше да вляза в тази ситуация и в тази душевност, да я разбера, за да я пресъздам.

**Отразява ли кариерата Ви собствените Ви вълнения, необходимостта Ви от навлизане в дълбочината и сложността на човешките проблеми?**

Да, разбира се. Много често са ме питали какво ми е дал театърът и какво ми е взел. Повече ми е дал, разбира се, защото с всеки такъв образ предизвикателство – аз влизам в чуждата душевност и това ме обогатява. Търся, гледам, чета, разговарям... Моята внучка сега е на четиринайсет години, като ходим заедно с нея, казва: „Бабо, стига си се заглеждала по хората“. Казвам ѝ, че това ми е професионален навик – аз купувам примерно някаква походка или някакъв жест, мимика, начин на разговаряне... И наистина, може би е неделикатно, но аз се обръщам след хората и ги оглеждам, за да го запомня това нещо, да го запамята. Може да не ми потрябва, но много често са ми вършили работа такива наблюдения, защото съм играла най-разнообразни роли, и слава Богу. В началото на кариерата си, първите две години аз бях във Варна. След завършване на Театралния институт имаше задължително разпределе-

ние, двугодишно. Беше прекрасен период, в който изиграх седем роли, най-различни. Ние бяхме една много хубава група, младежка, с режисьор Красимир Спасов. Прекрасни неща правехме.

И след този период, като отидох в София, започнах да играя в един по-голям театър все едни млади мили момиченца – няколко години. Много еднообразни роли, играех себе си едва ли не, което ми беше ужасно скучно и безсмислено. Помислих си, олеле, ако така продължавам, то няма смисъл от моята работа... Наистина търся винаги предизвикателства и някакви неща, които не съм правила. Но аз винаги съм казвала, че имам страхотен шанс, защото в изкуството, разбира се, талантът е на първо място необходим, но е много важен и късметът. А аз имах късмет да бъда ученичка на Методи Андонов в Театралния институт, в прекрасен клас, с много силни хора около мен, с които сме приятели и досега. Стефан Данаилов, Стефан Мавроди-ев, Елена Райнова, Добромир Манев, Руси Чанев, Катя Паскалева... След тези няколко години на застой Леон Даниел ме взе да работя и оттам нататък тръгнах с него много постановки и той ме обърна, както се казва, с хастара навън, показва всичко възможно, каквото може да се извади от мен – комедийно, характерно... При него изиграх първата си баба, когато бях още много млада – една белогвардейка в пиесата „Чудо“ на Иван Радоев – едно прекрасно представление, което е заснето и за телевизията. И оттам нататък ми тръгнаха добре нещата и не мога да се оплача в никакъв случай. Досега продължавам да играя, участвам в три пиеси. И сега продължавам да си търся, натрупала съм един куп пиеси, които трябва да се реализират просто.

### **Браво! Завидно творческо дълголетие и енергия. Поздравявам Ви!**

Да, енергия не ми липсва, макар че вече годините си оказват влияние. Не мога да кажа, че съм пъргавя, както преди десет или два-три години. Лекарят ми вчера ме пита вярно ли е, че артистите като излязат на сцената, забравят болките. Казвам – да, това е нещо необяснимо, но е така.

Може на четири крака да лазиш, като излезеш на сцената – нищо ти няма, след два часа пак излизаш на четири крака.

### **Това е наистина феноменално. Аз от Илия Пенев, светла му памет, съм чувала това – каквото и да го боли, на сцената му минава. Вечната жена – готова да се бори и да бъде покорявана – може би това е най-точната Ви образна характеристика.**

Вечната жена... Да, май че има нещо такова... Да, борила съм се за всичко в живота си, нищо не ми е дошло наготово, ама нищо. Нито в битата, нито в личния ми живот, нито в работата. Не съм се борила за роли примерно, те са ми ги давали, но когато я получа, се боря със зъби и нокти, да се докажа, че са били прави да ми я дадат. Невинаги съм успявала, не винаги.

### **Може ли да се каже за Вас, че сама създавате ролите си?**

Аз много вярвам в ролята на режисьора. Има актьори, които казват: „Е, аз да имам хубава роля, пък нямам нужда от режисьор.“ Не вярвам на такава теория. Може би защото аз съм работила със страхотни режисьори като Методи Андонов и Леон Даниел, а и с Крикор Азарян, и с Красимир Спасов. Но главно с Леон Даниел – това е човек, който ти открива нови хоризонти. Не допускаш, че в този материал, който четеш, има такива неща, които той ти предлага. Това е също едно предизвикателство, което е прекрасно и е страшно творческо и те кара да търсиш нови неща. Попадала съм и на режисьори, които не са наясно какво правят, и съм се борила сама. Сега с годините и с големия опит, който имам, справям се. Не харесвам режисьори, които лишават актьора от инициатива, които се налагат до крайност, които не искат да разговарят, да обсъждат – тогава нещата не се получават, защото стават насила.

**Нека пак да се върнем към филма „Обичам те, Бойдин“. Сценарият е бил по-мощен, каза режисьорът, а сега е по-стегнат, суров и дори депресивен, и той смята, че няма да се хареса на широк кръг**



Борислав Михайловски - режисьор;  
Александър Методиев - продуцент;  
Меглена Караламбова и Деян Донков

### **от хора. Вие споделяте ли това мнение?**

Да, споделям го, даже той някой път малко ми се сърди, защото аз винаги предупреждавам, че филмът е много тежък и не всеки може да го издържи. Който издържи и вникне в него – ето Добромир Манев и жена му вчера излязоха потресени. Той каза, че от години не е имало толкова силен български филм, че това е на световно ниво. Отказа дори уговорена среща с приятели, искаше да си преживее филма. Накрая дойдоха деца – доброволци в организацията на фестивала, те плачеха със сълзи, толкова бяха развълнувани. А много от по-възрастните хора очевидно се идентифицират с проблемите на героите – много тежки и почти безнадеждни, не могат да издържат и си тръгнаха дори някои. Днес ми се обаждат да ми се извиняват. Смятам, че филмът има много качества, но е доста черен и мрачен. Може би можеше да се измисли някакъв контрапункт, някаква светлина в тунела, но човекът така си го е решил, това е авторски филм, сценарият е негов, историята е негова. Повярвахме му всички, които снимахме, и мисля, че то си личи на екрана, че има химия между нас, снимахме всеотдайно – за рекорден срок от тринайсет дни... Боби (Борислав Михайловски) от джоба си плаща, беше взел заеми, филмът е независим, не е субсидиран от държавата.

Наталия Бояджиева

Снимка: архив на „Любовта е лудост“

## Деян Донков: Обичам да обичам

Един от новите български филми „Обичам те, Бойдин“ дебютира миналата година на Международния кинофестивал в Монреал. По-късно беше част от богатата програма на 23-я София Филм Фест. На 27-я МФФ „Любовта е лудост“ това лято във Варна спечели Наградата на Младежкото жури. Освен режисьор, Борислав Михайловски е още сценарист и продуцент на лентата. „Обичам да изследвам човешкото поведение в кризи – каза той на пресконференцията. – Всичките ми герои са в някакъв вид криза, но всеки има воля за промяна. Тази история въплъщава противоречията между моето поколение, което беше възпитавано по един начин, но успя да се приспособи, и поколението на моите родители, което така и не направи тази крачка. Затова трябваше да разкажа тази история, да остане за внуците. Намерих съмишленици, които ми помогнаха да казвам това, което сърцето ми повелява“. Филмът е за свободния избор и равностетката, пред които е изправен всеки човек. Рекламистът Бойдин се включва в протестите, залели София през лятото на 2013 година. Малката му дъщеря губи доверие в него, възрастните му роднини са отчуждени, а кариерата му се проваля... Накрая Боги намира рецепта как да пребори собствените си травми и как да се спаси...



Деян Донков като Калигула в едноименната пиеса на Албер Камю. Режисьор: Диана Добрева. Народен театър „Иван Вазов“

Снажен и мъжествен, Деян Донков пристига навреме за срещата ни във Фестивалния комплекс и започваме разговор за героя му Бойдин и за майсторството да се напъхаш в болезнено експресивни образи, за различността, за страховете и за магията на актьорството.

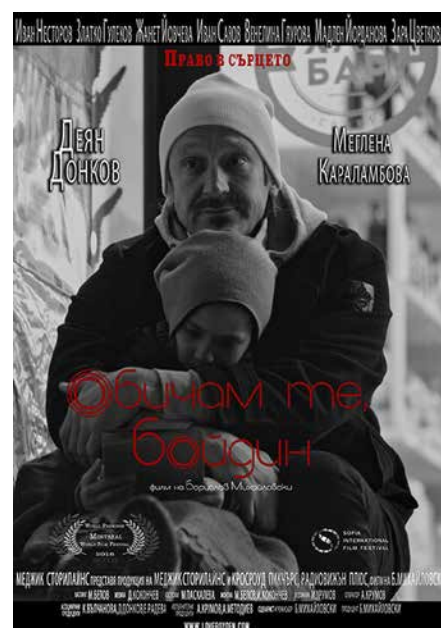
„Обичам те, Бойдин“ е разтърсващ, покъртителен филм. Очаквахте ли възхищението на публиката? Първо, очаквах, че ще има повече публика, но пък фестивално съм забелязал, че е по-бутиково всичко. В София на премиерата на филма най-много се зарадвах на най-младата аудитория, защото не очаквах, че дори синът ми и други деца така ще се трогнат от цялата история. Тя наистина е достатъчно тежка, дори на мен ми беше трудно да повярвам, че мога да го докажа това като изпълнение. Но Борислав (Михайловски) си

решава колко да е тежък сценарият, всъщност той разказва историята, аз просто съм инструмент в ръцете му. Доволен съм от своята актьорска работа. Аз съм той, той е аз – получи се симбиоза, сплав между нас. Възхищението – не бих казал, по-скоро търся от публиката съпричастност към актьора, към героя – да съживеем нещо заедно. Това е такъв тип изкуство, което трябва да се съживява. Ние всички присъстваме в една атмосфера, ако режисьорът успее да потопи зрителя в неговия свят, означава, че е успешен. В театъра му казват „мъртъв театър“, когато зрителите са си в тяхната атмосфера, а на сцената се случва нещо, което не те касае. Може визуално да е интересно, но когато не те докосва, е равно на смърт. Пък ти каквото си искаш, си мисли.

**На пресконференцията режисьорът Борислав Михайловски споделя**

ли, че всичко, което сте търсили в този филм, са странните проявления на любовта – война, прощане, укор... Какво проявление на любовта пресъздадохте в образа на Бойдин?

Аз съм човек, който обича да обича. Между любовта и омразата границата е много тънка и виждаш как един ден човек може да е бил с някого много близък, на другия ден да е абсолютен враг с него. Може би проявлението на тази двойственост в любовта, това вървене по ръба между любовта и омразата, това лъкатушене между двете и тази несигурност докарват героя до трагичния му край.



**Какво е това име – Бойдин – българско ли е?**

Да, Боби разказва за неговия дядо – така се е казвал.



### Може ли да се каже за Вас, че сам създавате ролите си? Търсите ли житейски материал за изграждането на образа и къде?

В голяма степен. Винаги, когато съм се впуснал в пътешествие към някой персонаж, не знам как, но имам способността да складирам хора, впечатления. Някой се държи по определен начин, аз се опитвам да разгадая защо се държи така, тоест вътрешния му живот. Складирам това, което хвана, което усетя като откритие, така че винаги моите персонажи са събирателни образи от трима – четирима наблюдавани от мен хора.



В ролята на Дмитрий в „Братя Карамазови“ по Ф. Достоевски, Народен театър. Постановка: Деян Проиковски

Те са художествена измислица, но са достоверни в същото време. Аз съм ги събрал по мой начин, без те да имат каквото и да било общо помежду си. От този – това, от онзи – онова, за да се получи тази манджа, която искам да има точно такъв вкус – сладко – лют или сладко – кисел...

### Режисьорът сподели с огорчение, че сценарият е бил по-мощен, а сега се е наложило да стане по-стегнат, суров, дори депресивен. Това ли е цената, която трябва да плати независимият филм, експерименталното кино?

Това е може би въпрос към него. Винаги един сценарий претърпява страхотни промени, независимо по какви причини. За съжаление животът е такъв – имаш право само на един опит – това си е моя мисъл. Когато опиташ нещо същински, то е само веднъж. И той не може да знае дали това е за



Деян Донков и Йосиф Шамли в „Калигула“

добро или за лошо, че е по-камерен, по-събран, по-депресивен. Ето, някои хора са абсолютно покъртени от филма, дори казват: „За мен е прекалено тежък, не мога да го издържа целия...“ Аз ги разбирам, никога не съм търсил масовост и единомислие, не. По-скоро се радвам, че въздейства много тежко, но въздейства.

### Тринадесет дни снимачен период – имахте ли време да търсите характерни детайли от образа, да доразвиете вложените в него идеи?

Ние преди това много репетирахме – детайлите, които са много важни всъщност, защото една от най-хубавите реплики на Стенли Кубрик е: „Детайлът е гений“. По време на работа те се раждат, когато го правиш пред камера, вече се случва по-детайлно.

### Вашата популярност се дължи на подчертано драматичното Ви присъствие, на изразителното Ви лице, в което се чете като в отворена книга. На какво още?

Аз винаги съм вярвал, че първите ми опити в комедиен контекст са добри, харесвам много комедията. Затова винаги в сериозните представления, дори и в „Обичам те, Бойдин“ имаше много смешни моменти в абсурда, аз се смях наистина, после плаках. Не харесвам да участвам в един жанр, някак скучно ми е. „Сега дойдохме тук да се смеете, ще правим смешки“... Да, може на някой приятел да му разкажа виц, който е определено за него и става въпрос за нещо, което нас двамата ни вълнува и това си е интимно преживяване. Но когато става въпрос за зрителя и театъра,

това напоследък го споделям, пак мое откритие си е, както животът е безжанров, за един ден – не, за една минута могат да ти се случат безобратно много неща в зависимост от потока, който те залива понякога. Затова харесвам да има многожанровост, безжанровост в моите роли няма. На мен ми е интересно. Много е егоистично, но иначе би било скучно да забавляваш публиката – това е работа на телевизионните водещи – да я карат да забрави най-лошите новини. Изумително е, че в Европа сме на първо място по смъртност на пътищата – това е абсурдно, това е безобразие! Ужасно е... Имаш милиарди, но – нямаш разум в главата си и това те води до трагедия.

**Вие почти отговорихте на следващия ми въпрос. Преди началото на пресконференцията видяхте във фестивалния каталог, който държах, скорошна снимка на Жерар Депардийо; вгледахте се в него. Може би харесвате неговата игра. Ето какво казва той: „За да бъдеш творец, необходимо е да влагаш повече от себе си, а това те прави многократно по-уязвим. Би трябвало да можеш да показваш своята уязвимост, без да се страхуваш от нараняване. Това не е механизъм, а просто закон за всички артисти. Ако изградиш една-единствена представа за себе си и се криеш зад нея, без да рискуваш в други превъплъщения, ставаш безинтересен“. Споделяте ли тези виждания? Четох последната му книга „Чудовище“ и изповядвам това, което той изповядва. Вярвам в това, което казва и**



Борил в „Процесът срещу богомилите“ на Стефан Цанев, Народен театър.  
Режисьор: Маргарита Младенова

това е самата истина. Няма друга. Ако избереш каквото и да било друга, то е грешка.

**Вече не е творчество, не е изкуство.**  
Да.

**Тази година ставате на четиридесет и пет. За повечето актьори тази възраст се смята за деликатна, тъй като означава край на младостта и необходимост от търсене на други начини за очароване на публиката. Но за Вас такъв проблем като че ли не съществува.**

Това не ме вълнува, аз играя. Този, който е дарен с талант, не го притежава. Талантът не е твой, той е божествено нещо и ти трябва да му служиш, да го обгрижваш. Каквото ти се каже отгоре – това правиш. Ако си стигнал до сърцата на хората, постигнал си своето. Когато влагаш цялото си същество в актьорската работа и никога не лъжеш нито себе си, нито зрителите и не им правиш никакви номера, за да им се харесаш, а си проводник на таланта и през него даваш живот на текста, самата професия ти се отблагодарява и нещата се случват по най-добрия начин.

**Вие бяхте изкуствено състарен във филма, нали?**

Да, Бойдин имаше грим. Аз обичам да работя с лицевите мускули. Филмът е достатъчно експресивен, аз като го гледах първия път, се уплаших, че прекалено театрално стои. После пък си казвам, той преживява

сериозни неща, катарзисни. Това е да го чувстваш, не да го играеш, ами да го изживееш.

**В противовес на някои актьори, които максимално се обезличават, за да влязат в кожата на пресъздавания персонаж, Вашата индивидуалност крещи. Нужно ли е такова обезличаване?**

Обезличаването е задължително, ти трябва да покажеш, че ще се превърнеш в пластилин, в необработен диамант, независимо какво почваш. Но е трудно. Питър Брук препоръчва десет минути преди представлението да застанеш пред огледалото и да се гледаш просто в очите. Но много сериозно – заставаш и се гледаш – кой си ти, и там става това чистене. Ако успееш да видиш един, който те гледа – то е много страшно.

**Да се отстраниш от себе си, като призрак.**

Точно така. Много е страшно. Опитвал съм много пъти, но ми се е случвало два – три пъти само. Някой те гледа оттатък и той не си ти; ти не си той, а пък си той. Ти виждаш непознато лице, което те гледа. И това не може да продължи повече от три секунди, веднага си отместваш погледа – става страшно. Египтяните казват, че можеш да видиш този някой по време на смърт, смъртта, когато настъпи. Ти и ти тръгвате някъде... Има много интересни неща по тази тема. Да, трябва да се отстраниш, както се казва, да се самоубиеш и да се родиш отново и да излезеш

на сцената чист като пролетна роса.

**Допада ли ви естетиката на черно-бялото кино?**

Черно-бялото кино съществува, защото не е имало цветно. Не знам защо става модерно да се върнеш към онова, но трябва да знаеш защо точно го правиш. Стига да докажеш нещо, всичко може да ми хареса. Казвам „да“ на черно-бялото кино, стига да го докажеш.

**Влиянието на американския стил тласка ли ни към американизиране на собствената ни кинопродукция?**

При всички положения има влияние. Там е съвсем друго нещо, комерсиално. От сто филма един става за гледане. Те са се впуснали в телевизионни формати, киното е малко по-назад. Киносалони има все по-малко, остават в моловете... Аз не харесвам глобализацията. Харесвам малко кино, с малко хора и красив филм. „Солта на земята“ на Вим Вендерс е такъв.

**Вълнува ли Ви режисьорската професия?**

Аз имам две режисьорски представления, които направих с колеги, второто – с Радиана (Кърджилова) – „Любовникът“. Разбира се, че ме вълнува, само защото чувствам необходимост да споделя, да разкажа нещо по свой начин, без да се съобразявам с каквото и да било, без да правя компромиси. За мен режисьорът е разказвач – буквално.

**Трябва ли актьорът да бъде обвит в мистерия за околните? Съществува мнение, че ако хората ви опознаят в живота, те не биха повярвали на Вашите герои.**

Не, не, не, не мисля, че е така, защото съм имал случаи, когато близки, приятели, дори майка ми, която първоначално беше с повече резерви преди представлението, повярваха на образа, който съм изградил. Можеш да докажеш нещо като истина, независимо пред кого, стига да имаш това за цел, да направиш така, че то да се случи. Тогава, който и да го гледа, за него е истина.

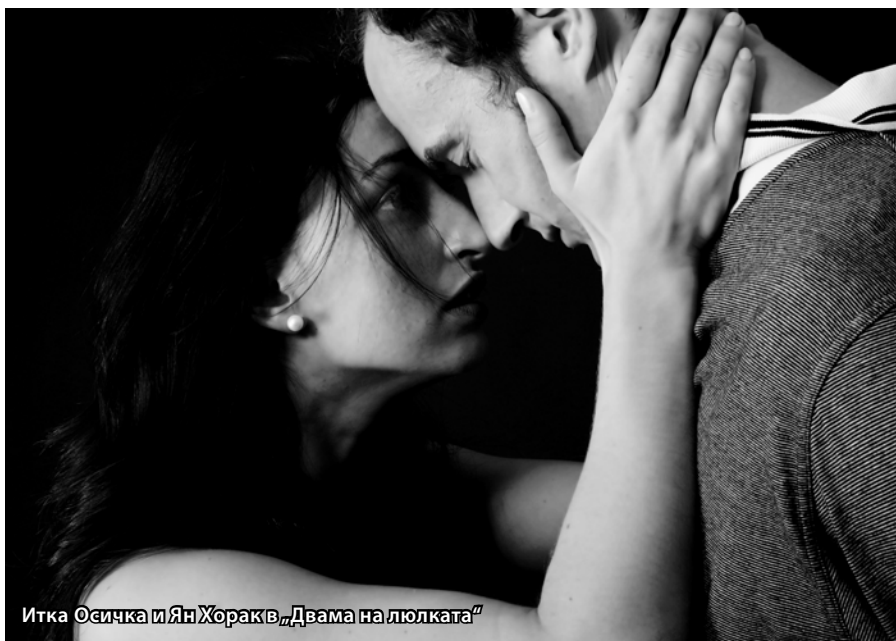
**Наталия Бояджиева**

## Двама на люлката

*На десети декември в уютната камерна зала на театър „Коловрат“ при безспорен успех премина премиерата на пиесата „Двама на люлката“, постановка на чешката режисьорка от български произход Светлана Лазарова.*

Любовната драма на американския драматург Уилям Гибсън (1914 – 2008) „Двама на люлката“, чиято премиера е още през 1962 г. на Бродуей, и до днес привлича вниманието на българските театрални режисьори. Първата среща на българските зрители с тази затрогваща любовна история става през 1965 г. на сцената на Народния театър с незабравимите Апостол Карамитев и Славка Славова. По-рано родените пловдивчани сигурно добре си спомнят и постановката на Любен Гройс от 1980 г. с Явор Милушев и Цветана Манева. И днес познатата пиеса може да се види на пловдивска сцена в постановката на Бина Харалмпиева с участието на актьорите Елена Атанасова и Герасим Георгиев – Геро.

„Двама на люлката“ е добре позната и на чешкия зрител. Първото ѝ представяне в Чехословакия е още през 1964 г., оттогава на няколко пъти пиесата е поставяна както в пражки театри, така и в други големи градове на страната. Драматичното пътуване на две наранени от любовта души една към друга е провокирало и Светлана Лазарова. След



Итка Осичка и Ян Хорак в „Двама на люлката“

„Последната смърт на Жана Д'Арк“ на Стефан Цанев с Вилма Цибулкова, след „Почти светец“ на Норберт Зилбербауер с Отмар Бранцуски, сега с постановката си на „Двама на люлката“ тя дава шанс на двама млади актьори - Итка Осичка и Ян Хорак - да проявят таланта си и да излеят творческия си заряд в два образа с много измерения и разнообразни нюанси.

Познавам творчеството на Светлана Лазарова - нейните изяви както като режисьор в документалното кино, така и в театралните ѝ постановки. Това, което обединява в почерка ѝ, което се налага, впечатлява и респектира, е нейният тънък усет към композиция и изумително деликатно чувство за мярка - неща, безкрайно важни за всеки един творец. Като прибавя и уменията на Светлана Лазарова да работи с актьорите, да ги провокира, нахъсва, да ги подлага на изпитания и да извлича от тях най-точните и най-ярки реакции, към които се стреми, всеки път очаквам да видя и най-убедителен резултат. Не се излъгах и този път. Постановката на Светлана Лазарова ангажира зрителя от първата до последна сцена на спектакъла.

Добре подбраните и обмислени със сценографа декори, акцентите на светлини и сенки, прекрасната музика на невероятния Феликс Словачек създават атмосфера, която поглъща актьорите и те се вживяват в ролите си спонтанно, органично и убедително. В изпълнението им личат остроумните решения на режисьорката, както и забавни хрумвания при партнирането им. Силно впечатлява и прокараната хореография в поведението на героинята, неосъществена танцьорка, например грациозното ѝ подготвяне на трапезата в очакване на любимия. Най-силно въздейства вихърът на любовния танц на двамата - апотеоз на техните сложни, противоречиви, споделени и несподелени, на приливи и отливи чувства. Въпреки многото изречени слова в диалози и монолози, разнообразието от изразни средства в спектакъла го прави монолитен, за миг не разсейва вниманието на зрителя и се гледа с притаен дъх. Както винаги се случва при добре свършена работа от екип, обединен от професионализъм, естетика и възвишеност. На добър час!

**Васил Самоковлиев**

Снимки: Иржи Скупиен



Във вихъра на любовния танц

# Коледа е светла, когато я заредим с добро

Периодът преди празниците по правило обаче се превръща в изпитание



Създавайте, творете... това позволява душата да празнува истински

**Орехите баба разделяше на купчинки**, после прибавяше към тях от дъхавите сушени сливи. Понякога в печката се печеше и баница, друг път само тиква. Честно казано, даже нямаше коледно дръвче в двете стаички, които обитаваха с дядо. Но празнуваха Коледа. По своему. Сегашната Коледа е много различна. Оглежда се в лъскави витрини, препуска през многолюдни партита. Давам си сметка, че **напоследък ме обхваща дори и тревога, когато празниците приближат**. И интересно, но като споделих това с приятели, се оказа, че и те чувстват същото. За повечето хора всъщност **празникът носи със себе си голям стрес**. Треската, наречена Коледа, обикновено започва още от средата на ноември. Тон дават, разбира се, търговците. Един от най-често срещаните мотиви е да изберем навреме подаръците. И така залагат хубав капан, от който понякога няма измъкване до Бъдни вечер. Треската за пазаруване обаче е вредна толкова, колкото и очакванията за щастлива Коледа. **Всичко да е пригответено, всичко да е идеално... до последния детайл**. И ето още един капан, който е заложен и вече действа. После идва ред на паниката – хем

правим всичко както трябва, хем се чувстваме все по-зле, колкото повече приближава Коледа. Ако сме обективни, ще разберем, че това е нещо извън нас – просто в биофизично отношение **краят на декември крие най-тежките дни**. Те са най-кратки, тъмни, жизнената енергия е в края на своя цикъл. Има време, докато започне нов, докато се роди новото слънце, затова и непрекъснатото тичане в подготовка на празника се превръща в повече от уморително. Ето тези неща накуп всъщност

психолозите започнаха да наричат *коледен синдром*. **А и трудно някой от нас може да е щастлив по задължение**. Дори да идва Коледа... Опитвам пак да се пренеса във времето на баба и дядо, за да открия там хубавите страни, онова, което ни радваше... Безкрайно щастливи тогава ни правеше снегът например. Честно казано, не си спомням някой да е броил колко са ястията на трапезата. Точно тук обаче стигаме до най-важното. Че колкото и голям да е един празник, хубаво е да го организираме според своята мяра. Като обърнем внимание на онова, което е важно за нас. Спазването на чужди предписания и очаквания го превръщат в изтънчено мъчение. А цялата тази приповдигната празничност, в която живеем покрай Коледа, е точно това – насила наложена, изкуствена, създаваща повече грижи, отколкото радост. За да е красива, Коледа всъщност се нуждае от едно простичко нещо. Да вложим в нея сърцето си. Има начини празникът да се изпълни със смисъл и по този начин да придобие тази споделеност, която вече спомнахме. **Може например да изберете кауза, която да подкрепите**. Чехия е прекрасен пример в това отношение. Вече няколко години функционира проектът *Ježíškova*



Когато коледната бъркотия ни умори, идва време да си припомним духовната стойност на празника

внoуџата, организиран от Чешкото национално радио. Хора възрастни и със здравословни проблеми обявяват своите желания и всеки, който почувства желание и има възможност, може да се превърне в благодетел за нуждаещия се човек. В актуалния списък за тази Коледа например 92-годишната Милада мечтаеше за нови обувки, 85-годишната Галина за вълнен пуловер, а 57-годишният Щефан – за радио. Виждате колко простичко нещо е щастието! И ви уверявам, че изпълнените желанията им са двойно по-радостни и от самите молителите. Но така е в живота – **удоволствието да даваш е най-голямата потребност,**



Изпълнете дома си с естествени аромати, пуснете в него светлината



Вместо да броим ястията по трапезата, нека преброим добринките, които можем да направим

#### която носи в себе си сърцето.

Такива проекти, разбира се, има и в нашата България. Най-известният е *Българската Коледа*. Събират се пари например за децата с тежки заболявания и увреждания. Всеки може да отдели според своите възможности. И дарът наистина отива там, където е нужно. С него започва промяната в нечий живот. Лесно може да изберете кауза, в която да се включите, но добавете към Коледа и още нещо... Чудесно е да зарадвате най-скъпите си хора, приятелите. Зависи от времето и талантите, които има всеки, но **прекрасно е например да нарисуваме**

**картички, после да ги изпратим по класическия старомоден начин – по пощата.** Или пък да изпълним дома с естествени аромати – на ябълки, дюли, цитруси. Всичко това прогонва напрежението надалеч и създава очаквания за нещо хубаво и в самите нас.

Всъщност хубавата, пълноценно преживяна Коледа е от изключително значение. Точно когато говорят за коледния синдром, психолозите изтъкват причините, поради които семейният празник допринася да сме добре. Те твърдят, че Коледа, изпълнена с ритуали – каквито се предават от поколение на поколение, допринася да почувстваме семейството като основополагащ камък в живота. Изключително важно е това и за емоционалната ни зрялост. Да се радваме с най-близките си подпомага процеса на споделяне. Наред с това се учим да разпознаваме потребностите на тези около нас. Нали така се и казва – **заедно в добро и зло.** И още нещо любопитно – домашният празник помага да изградим по-високо доверие към самите себе си. А лекарството срещу стрес – пак според психолозите, е простичко. Ако усетим, че коледната треска ни обхваща, значи е време да си припомним **духовната стойност на Коледа.** С други думи, да извикаме в себе си именно рождественските сцени. Младенецът се появява като чисто слънце в света ни, но както знаем от библейската история – в обора, при животните. Така и Коледа

ни кара да се замислим над всичко и да изберем естествеността и обикновеността, да сме хора. Направим ли го, вместо броя на ястията, които сме приготвили, ще броим нещо друго... **Добрините, които ни се иска да сторим.** А такова Рождество се чака с нетърпение, пък и се помни цяла година.

#### Моят личен списък

Вярвам, че хубавите неща вдъхновяват – затова и споделям няколко каузи, които с радост подкрепихме вкъщи в дните, докато подготвях темата, пък и останалите текстове за новия брой на любимото ви списание. Първата кауза е много лична за мен, защото винаги съм обичал животните – станах месечен дарител на **фондация „Четири лапи“**, които отглеждат болни и изхвърлени животни. След това добавихме нещичко, за да се изпълни мечтата на **71-годишната Бланка от Хотешов** – тя търси начин инвалидната ѝ количка да има задвижващ механизъм, за да не зависи от персонала в дома за възрастни хора, в който е настанена. Третото, което ни привлече, е инициативата **Подари коледна вечеря** за деца и майки, настанени в кризисен център. Сумите всъщност са наистина скромни, а едва ли човек може да се гордее с нещо такова. Просто си признавам, че така и моята Коледа ще е по-светла и хубава!

С пожелание за хубави празници:  
**Красимир Проданов**

## Библиотеки за бъдещето

Хранилищата им са пълни с книги, но и с надеждата, че ще оцелеем духовно



Снимка: Český rozhlas Liberec

Библиотеката в Храдек над Нисоу и интересната ѝ фасада

**За една цивилизация може да съдим по това какво е духовното ѝ наследство.** Вземете като пример *Александрийската библиотека*. В древността била най-голямата и най-известната. Там са получавали знанията си древните учени, философи и мъдреци. Според съвременни догадки е съхранявала около 700 хил. папируса.

В началото на нашия век отвори врати новата Александрийска библиотека или *Александрина*. Посланието е ясно – към достиженията на миналото да се прибавят и тези от съвременността.

Факт е, че **в наши дни значението на библиотеките става все по-голямо.** Донякъде те са показател и за зрелостта на една нация, за уменията ѝ да запази своето нематериално наследство. В същото време благодарение на технологиите и творческата смелост библиотеките се сдобиват с необикновени решения и по този начин те се превръщат и в скъпоценни откъм архитектурна гледна точка обекти.

Съвсем наскоро сп. „Българи“ даде такъв пример в лицето на Моравската библиотека в Бърно. Наред с

техническите си параметри тя носи и едно друго усещане – за библиотеката като място, където се случва най-важното в твоя град. И това е ключово и за ролята на институцията Библиотека въобще!

А точно Чехия – страната, която ни е приютила и се е превърнала във втора наша родина, може да ни даде много такива примери. Сигурно знаете, че именно Чехия разполага с най-гъстата мрежа от библиотеки и библиотечни клонове в световен ма-

щаб. За този феномен пише дори „Ню Йорк Таймс“ като обръща внимание, че хранилищата за книги са повече дори от гимназиите в страната. Чешкият модел обаче непрекъснато се развива. Едно от тазгодишните доказателства в това отношение е библиотеката в **Храдек над Нисоу**. За кратко време там стара пекарна се превърна в модерна триетажна библиотека, която обаче е съхранила самобитността на мястото. Например тухлите от предишната постройка са запазени и са превърнати в ефективна фасада на новата библиотека. Разположени са така, че да наподобяват подредени по лавиците книги. Всичко в сградата се върти покрай книгите, като в голите на пръв поглед стени буквално са вдълбани надписи – цитати от известни писатели. На всичко отгоре при реконструкцията на обекта е открито нещо крайно интересно – преди около седем века на това място било разположено гробище. Затова е отдадена почит по интересен начин – на пода са „отпечатани“ кости, говорещи за намереното от археолозите. Иначе книгите ще са разположени на два етажа, библиотеката ще има и много кътове, където човек да поседи с четиво в ръка. Местните вярват, че мястото ще стане притегателен център за всички в градчето – според Уикипедия в него живеят малко под 8 хил. души.



Скалата в Ческе Будейовице вече е преместена

Снимка: Český rozhlas České Budějovice

**Турнов** също иска нова библиотека. Интересно е че, проектът, който спечели конкурса за сграда на библиотеката, е избран заради „отвореността на пространството по отношение на широката общественост“, както се казва в решението на журито. А дизайнерското студио, чието предложение ще оживее, използва мотиви от Чешкия рай – сградата, която предлагат, е с много въздух, ефирна и красива, според някои споделяща и някои общи черти с вече изграденото в Либерец.

Още един интересен пример пък идва от **Ческе Будейовице**. Заради преустройството на тамошната Южночешка научна библиотека се наложи да бъде преместена огромна, тежаща 100 тона скала. Оказало се, че тя лежи на мястото, където ще се издига новото крило на библиотеката, и със сложна техническа операция била помръдната с 23 метра. А и самата скала има специално минало – тя всъщност изпълнявала дълги години ролята на скулптура пред нявгашния Музей на революционното работническо движение, а отгоре ѝ гордо стоели сърп и чук. За разлика от Храдек над Нисоу, където библиотеката е изградена изцяло с общински средства, тук има и финансова помощ по европейска програма. Новото крило ще поеме внушителните 130 хил. заглавия. Такава е тенденцията всъщност навсякъде по света – библиотеките имат за задача да се отворят към хората и да се превърнат в място, което им помага както да трупат знания, така и да общуват. Още по-великолепен в това отношение е примерът, който идва от **Хелзинки**. Библиотека „Оди“ е открита преди около година, като тя спечели тазгодишната награда за най-добра обществена библиотека в света. Пример е за библиотека на новата епоха – наред с това чудесно изразява финландската култура, изкуство и мислене. И точно по модела, който е актуален и в Чехия, всъщност събира на едно място хората – кара ги да се срещат в споделеното ѝ пространство. В нея има зали за игра, музикално студио, кътове, където човек да седне и просто да поработи над нещо свое на спокойствие – между другото, по същия начин функционира и Морав-



Впечатляващата нова библиотека на Хелзинки

Снимка: Oodi Helsinki

ската библиотека в Бърно! Едно от необичайните неща в „Оди“ е споделената кухня – тя също помага хората да забравят различията си и... да поговорят за книги, докато приготвят своя обяд. Важно е и друго – подобно на ситуацията в Чехия, институцията Библиотека е дълбоко уважавана в скандинавската страна. Смята се, че половината от жителите на страната посещават библиотека поне веднъж месечно. Затова и новата „Оди“ е всъщност на първо място послание едновременно към настоящето и бъдещето – че **книгите са онова, което ни помага да осмислим своето съществуване**, да осъзнаем смисъла, който ни дарява животът... На фона на тези примери дългата и предълга българска читалищна традиция заслужава искреното ни уважение, но със забележката, че за да се развива едно нещо, то се нуждае и от съвестни грижи, а също и от мислене в перспектива. Излишно е да се търси причината, поради която нещата при нас са в застои – дълго време например дори **Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“** страдеше от... течове, за които в крайна сметка се намериха средства тази пролет. Откакто се помни пък **Варна** мечтае за истинска библиотека, която да събере наличния фонд на едно място, като периодично има скромни напредъци по темата – според информацията в медиите например тя трябваше да е готова през 2020 г., което очевидно няма да стане, след като строежът още не е започнат. Много по-раз-

лично е и възприятието за самата сграда – на три от етажите ѝ вместо книги или читални ще има всъщност паркинг. Въпреки това проектът е ориентиран към обществената функция на едно такова пространство и обещава много зали, кинозалон и най-важното – място за 1,3 млн. заглавия. Дано да се случи! Добри сигнали идват и от другия голям крайморски град – идеята на новата бургаска библиотека е да събира младите хора, част от нея ще е Центърът за съвременно изкуство. Фондовете там ще са от 600 хил. заглавия. Може би е нужно търпение, пък и себеосъзнаване, за да се възродят и нашите библиотеки – сигурно ще дойде моментът това да се случи... По пътя към новото обаче ето още едно свидетелство от древността. Университетът в Кентъки се е заел със сложната задача да възкреси библиотека, която била затрупана от вулкана Везувий преди много векове. Намерена е в **Херкуланеум** и наброява 1800 стари папируса, които на практика са овъглени. Учените смятат, че това са философски текстове, писани на латински или старогръцки. Интересно, какво ли ще завещаем ние на учените от бъдещето. Но **за да го има това бъдеще, е нужно да се опрем на духовността сега**. А библиотеките са били и остават най-важния инструмент за това.

За материалните домове на книжовността разказа **Красимир Проданов**

# Националната техническа библиотека



Националната техническа библиотека в Прага

В пражкия квартал „Дейвице“ се издига внушителната сграда на Националната техническа библиотека. Тя е най-голямата и най-стара библиотека в Чехия, специализирана в съхраняването на техническа литература. Между стените ѝ се пазят повече от 1,5 милиона библиотечни единици в областта на естествените науки, техниката и медицината. Голяма част от тях вече са в електронна форма, но и класическите книги са солидно представени – библиотеката разполага с около 600 хиляди печатни книги. В нея можете да намерите заглавия и на български език. Историята на библиотеката води началото си от 1718 г., когато Христиан Виленберг е титулуван като професор по инженерство и получава задачата да обучава ученици в инженерната наука, преди всичко с цел строеж на укрепления. Чешките професионални съсловия отпускат на професора средства, с които да закупи книги и помагала за първите си ученици (тогава 12 на брой), които се обучавали в дома му в квартал „Мала страна“ в Прага. Книгите на проф. Виленберг слагат началото на фонда на бъдещата Техническа библиотека, а и до ден днешен се пазят в хранилищата на Националната техническа библиотека. През следващите години се запазва традицията книгите да се съхраняват в домовете на професорите, ръководещи инженерното училище. И така до 1777 г., когато училището, ръководено тогава от проф. Франц Леонард Хергет, е приютено в историческия комплекс „Клементинум“, където остава почти цяло десетилетие. Фондът на библи-

отеката постепенно се разширява, а през 1786 г. инженерното училище се превръща в политехнически институт и сменя адреса си – мести се на ул. „Хусова“. Библиотеката му пък се превръща в Библиотека на висшите технически училища – наименование, което тя запазва чак до 1960 г. През 1935 г. библиотеката отново се връща в Клементинум, а от 1960 г. започва да се нарича Държавна техническа библиотека. Постоянното разширяване на фонда ѝ води до решението за нея да се построи отделна сграда. През 90-те години на XX век е одобрен проектът за построяване на сградата на новата Национална техническа библиотека. Решено е тя да бъде в квартал „Дейвице“, който често е определян като център на чешкото техническо образование, защото много от техническите факултети на чешките университети са разположени именно там. Фондът на нововъзникналата Национална техническа библиотека обединява фондовете на бившата Държавна техническа библиотека, част от фонда на библиотеките на Пражката политехника (ČVUT) и на Висшия химическо-технологичен институт (VŠCHT). Сградата в квартал „Дейвице“ е построена през периода 2006–2008 г., а за широката общественост е отворена от септември 2009 г. Тя е олицетворение на технологичността и модерността. Интериорът ѝ трудно се вписва в представите ни за строга и достолепна класическа библиотека. Сградата на Националната техническа библиотека е отражение на свободата на човешката мисъл. Стените между етажите са изрисува-

ни с черно-бели графики. Някои от тях приличат на графити, други – на рисунки от комикс. Подът на залите е в ярки цветове в смели съчетания, които създават усещането за уют, но и за радост. Мебелите са изчистени и имат една главна функция – да са удобни. Различните части на библиотеката са решени в различни стилове. Библиотеката разполага с т. нар. групови читални, където студентите могат да четат или работят заедно със свои колеги, да обсъждат общ проект или просто поредния въпрос от конспекта за даден изпит. За онези читатели, които тъкмо обратното – не могат да се съсредоточат в присъствието на други хора – библиотеката предоставя възможността да си наемат самостоятелна читалня, където на спокойствие да се потопят в тайните на науката. А ако искате да прочетете списание или да четете книга на място, не ви е необходима дори читателска карта. В този случай обаче няма да имате достъп до другите услуги на библиотеката, а те са наистина много. За нощните птици пък е предназначена нощната читалня с капацитет от 62 места, при това напълно безплатно. Достатъчно е само да имате валидна карта за Националната техническа библиотека. Библиотеката развива и културна дейност, в нея се организират много изложби, както редица образователни събития. Тя предлага и стажове, както и лятно училище. Кафенето ѝ също привлича доста посетители не само сред изкушените от точните науки. В сградата е разположен и един от филиалите на Градската библиотека, както и Централната библиотека на Пражката политехника. Служителите на Националната техническа библиотека смятат за своя мисия превръщането ѝ в съвършената академична библиотека, която подкрепя въвеждането на техническите нововъведения в практиката. Изглежда, че засега се справят повече от добре.

**Десислава Вилимовска**

В статията е използвана информация от сайта на Националната техническа библиотека [www.techlib.cz](http://www.techlib.cz)



# Чешкият кубизъм е световно явление

*Истински диаманти на интериора се крият в къщата „У Черне Матки Божи“*

Прага е богата на забележителности, но сигурно сте изпадали в ситуация да ви се иска да заведете някъде своите гости от България – да им покажете нещо различно, но да има къде да седнете, да поговорите... Идеален вариант предлага в това отношение една от най-красивите постройките, близо до Прашна брана – забележителната „У Черне Матки Божи“. Първо, самата сграда е наистина уникална. Второ, още на партера има симпатично кафене. На втория етаж се крие друго заведение, но и да продължите по стълбището, няма да съжалявате! Защото на цели два етажа е разположена експозицията „Чешки кубизъм“.

Като споменаваме стълбището, само по себе си и то е уникат. Притежава **необикновена крушовидна форма** и сигурно е сред най-красивите в Прага. Самата къща е построена в началото на миналия век по проект на архитекта *Йозеф Гочар* – и именно неговото име се среща повече от често и в сбирката, посветена на кубизма. Гочар всъщност е сред най-знаменитите чешки архитекти модернисти. Твори активно през първите няколко десетилетия на миналия век, като оставя подписа си под много сгради за обществено ползване – хотели, банки, но също така с удоволствие работи върху вътрешно обзавеждане. Мебелите, които сътворява по поръчка на известни актриси или пък интелектуалци, са наистина забележителни! Нека обаче надникнем в самата сбирка. Разположена на втория и третия етаж на „У Черне Матки Божи“, тя е разделена на различни кътове, претворяващи един **живот в кубистични форми**. Имахме късмета да се заговорим с една от уредничките в музея – родом между другото от Казахстан, и тя ни помогна да навлезем по-дълбоко във философията на движението на кубизма. Стилът акцентира всъщност върху художествената форма като начин на разчупване на традиционното възприемане на материята. По този начин, твърдят чешките кубисти от онази епоха, **освобождаваме енергията и в наглед**



Стълбището е сред най-красивите в Прага

## обикновени предмети.

Доказателство за това срещнахме веднага в кубистичната сбирка на „У Черне Матки Божи“. Една от колекциите там е посветена на домакински уреди в кубистични форми, като сред тях може да се насладите дори на форми за кекс. Когато преди няколко години от музея искали да възпроизведат типична домашна кубистична обстановка, опекли сладкиш именно в една от специалните форми. „Поднесли“ го върху трапезна маса – разбира се, кубистична, и така композицията станала още по-пълна. Интересното е, че кексът така и останал неначенат, като от музея го съхранили в първоначалния му вид, за да се превърне и той сега в експонат, наред с другите славни образци. Специално внимание ни обърнаха и върху един друг експонат – **полилей с шест разклонения**, сътворен от самия Йозеф Гочар през 1913 г. Уникална е гледката, когато е запален – при подходяща посока на светлината полилеят хвърля също толкова кубистична сянка и с това сякаш изпълнява посланието на кубистите, че всеки предмет притежава специална вътрешна енергия. Много хубава и дори забавна е и сбирката от **кубистични столове**. Създаден е дори кът, в който всеки може да опита колко са удобни – и да запише наблюденията си в специална анкетна карта. Кубистични по характер са и пла-

катите по стените на двата етажа на изложбата - те напомнят колко специално място е заемало течението преди малко повече от век сред светските среди в Прага. **Много от експонатите, изложени в „У Черне Матки Божи“, принадлежали на известни личности от онова време** – актьори, режисьори, интелектуалци. Един от клиентите на талантливия Гочар бил например *офталмологът Ян Дейл*, който обзавел точно в тон със стила своя кабинет. Усетите ли, че сте се наситили на изложбата, може просто да слезете един етаж по-надолу. Всъщност и там е разположен един уникат – наричат кафенето на етаж, *„единственото кубистично кафене в света“*. То също е проектирано до последния детайл от арх. Гочар. Кубизмът е хвърлил странно отражение и в менюто – традиционният чешки сладкиш „Венче“, който има кръгла форма, е придобил тук правоъгълен кубистичен вид. А това също идва да напомни **колко е важен кубизмът за Прага**. Разходката по забележителностите, върху които се е подписал архитектурният стил, нека оставим за друг път. Но че душата на кубизма се е отпечтала върху красива Прага – в това убеждава и тази богата на преживявания разходка в кубистичната сбирка на „У Черне Матки божи“.

Текст и снимки за пражкия кубизъм:  
**Деница и Краси Проданови**

## Селото с пеперудите



Снимка: личен архив на Яница Радева

Яница Радева

Въпреки умората мъжът беше готов да се впусне и да разпитва за живота тук. Седна на масата, на която го поканиха. Тя не беше обикновена, а разполовен, грубо одялан дънер. Столът му също беше дънер, само че срязан така, че да се оформи облегалка и място за ръцете – седиш като във фотьойл или в лодка, готов да отплаваш! Навярно нарочно е направен така, каза си той, за да можеш да се спускаш по течението на отмората по-лесно. Докато се отпуснаше в отмората, дойде жена и постла покривка с бродирани пеперуди или цветя, той не можа да разпознае точно какво, преди покривката да се скрие под чашите, чиниите и приборите. Жената постави чаша пред него и без да пита, я напълни. Той не се противи. Като антрополог знаеше, че е добре гостът да може да се приобщава към местните. Затова беше готов да скръсти ръце по същия начин както старецът на другия край на масата. Обзаложи се със себе си, че тази жена, която напълни чашата, малко по-късно ще извие гласа си, така че да може да запише песента ѝ. Обаче възрастният мъж, който го покани на масата, когато го попита за място за нощуване, обясни, че тя е няма, съвсем безмълвна. Този мъж говори без нито една диалектна дума, каза си ученият. Може би и жената така би заговорила, но тя, уви, е безмълвна. Не винаги е била такава, каза домакинът, просто един ден гласът замлъкнал. Това

място открила по-късно, когато малко след като загубила гласа си, и самата себе си щяла да загуби. Добре, че дошла тук, иначе щяла да полудее или кой знае какво! Младият учен слушаше и му се прииска да извади от раницата компютъра си, за да си води записки за това, което мъжът разказва, но на лицето му се появи кисела усмивка – батерията беше изтощена. Попита възрастния мъж за контакт и разбра, че тук нямат ток. Учтиво отпи за пръв път от чая, за да оправи вкуса си от бълбукация в стомаха яд, заради неефективния компютър. Домакинът вдигна рамене, гласът му спокойно се разтла: – Високо е при нас, открай време няма, тук е единственото населено място в нашата страна, в което няма електричество. В зрядната му интонация младият не долови нито ирония, нито оплакване – перфектно съобщително изречение. Не ползваме и кондензатори, можехме, но отказахме, ще се приучим, човек лесно се приучва, а не бива да избира леснината. Младият пребърка джобовете на раницата си, може би по-добре да записвам в бележника, каза си! „Ще си водя записки“ – обясни. Не мога да му определя възрастта, каза си, дали е старче, както ми се стори от пръв поглед, или бялата брада допринася да изглежда възрастен, иначе движенията му са съвсем плавни, сякаш костите му не познават дефектите на времето, но

и това, възрастта, трябва да го питам, за да я впиша после в анкетния лист с името. А за костите той сам може да разкаже, защо не, разговорлив е, сякаш да балансира немотата на жената. Той е склонен да говори по-бавно, изглежда запознат с механизмите на интервюирането, спира наред изречението, за да запиша, изчаква ме. Дори попита дали имам удобна писалка – да, това поне имам. Намирали му се достатъчно, носели му ги отдолу, заедно с брашното и солта.

– Всъщност друго не е и необходимо. Дали не е време младият учен да зададе поне един въпрос от въображението си анкета? От ежедневието да премине към празника. Но казва нещо съвсем друго, тъкмо е краят на лятото, казва, и нощите растат. Да, растат, съгласява се мъжът, но за щурец е добре дошло, търка крачетата едно в друго и произвежда мелодия. За пеперудата също, но тя е цвете, съвсем друго нещо, гледаш я и виждаш себе си.

– А дали да не помогна с нещо? – предлага ненадейно младият, сякаш някой някъде е натиснал бутон. Но просто му се прииска да смени темата, защото не разбира нищо от това сравнение на човека с пеперудата. Не му се щеше да проличи, че няма да го отбележи в бележника, защото, ако беше решил да го изпише, срещу пеперудата, трябваше да постави огромна гърбава удивителна.

– Няма нужда. По-добре се настанете, разходете се, отбележете това-онова, починете си. Ето там, в онова бунгало отсреща, с червената дворна порта ви приготвя жената завивки и вода за измиване.

Да, ще се разходи, всъщност той няма бърза работа. Ще е познавателно да види какво има наоколо, жалко, че не би могъл да снима някой островърх покрив. И по-добре да не включва телефона си, нали няма електричество, ще е важен долу, когато ще е близо до пътищата, мрежата и света, сега ще се задоволи със записки. Стана от стола си лодка и една кадифена пеперуда се откъсна от някакво цвете. Може би я уплаши, а такава пеперуда, можеше да се

закълне, не беше виждал. Крилата ѝ бяха ушити сякаш от пурпурно кадифе, което съвършено се съчетаваше с някакво златистооранжево око. Би могъл да се обзаложи, че пред очите му излетя някакъв съвсем рядък вид. Протегна ръка към пеперудата. Не си беше наумил да я хване, а просто така, но изглежда мъжът предположи друго, защото каза:

– Само внимателно, ако е възможно, с пеперудите.

– Аз... от изненада. Не съм виждал такава. Какъв вид е?

Възрастният мъж не отговори, само се усмихна, може би и той не знаеше името на пеперудата, и се запъти към къщата с червената порта. Младият го последва. Там наистина имаше кофа вода, оставена на слънце.

– Слънчевата вода е абсолютно полезна – каза домакинът – после посочи къде води пътят.

– Ето там е училището, до него е кметството, но те са затворени отдавна. Можете да разгледате сградите, особено на училището. Изкусен архитект се намерил навремето. Оттам, ако продължите, ще започнете да се спускате, но скоро след това следва ново изкачване. Там, край вековното дърво с параклиса в ствола му, е гробището. Не зная доколко ще ви е интересно, но всъщност други забележителности тук нямаме.

– Как? А кръчмата? – попита младият. Не вярваше да няма кръчма, как село без кръчма?

– Тя се взриви.

Вероятно разчел изумлението по лицето на младия мъж, възрастният допълни: – Произшествие – случва се. А алтернатива нямало, и не се налагало. После мъжът се отдалечи и го остави да си почине, но преди да затвори червената порта, каза:

– Заповядайте на вечеря... Пили ли сте малиново вино, не ли, тъкмо ще опитате, починете си, и да ви напомня – пеперудите, нали...

Загребваш водата от калайдисания съд, който откри в бунгалото с тази съвсем оскъдна мебелировка – само креват, скрин и стол. На стола беше това калайдисано котле, което отвътре е като сребърно и водата в него не се отразява, а е сякаш не-

видима, усещаш мократа ѝ хладина, когато загребваш, а не я виждаш. А отвън котлето е с цвят на царевична питка.

А това съвсем малко бунгало ти е по мярка. В скрина намери не много неща, полюбопитства да видиш за някаква забравена вещь, но откри само няколко свещи и кибрит – да, тук няма електричество, и този бял гащеризон, може би работен, може би на някакъв местен хлебар, или кой знае, може би на бивши хлебар да е, надали тук има нещо такова като хлебарница. Онзи мъж, когото очакват съвсем скоро, ще донесе брашно, а не хляб? На някакъв извънредно висок хлебар ще да е бил този гащеризон, но нищо, ще свърши работа, за теб го е оставила безмълвната жена. Тя е забелязала, докато ти наливаше чая, че твоите дрехи са съвсем подгизнали и прашни.

И леглото те прие, както скринът, в който подреди градските си обувки и суичъра, прие те, разбра го, щом легна да го изпробваш, макар е сякаш тясно, може би детско, но всъщност не ти е необходимо по-широко, и завивката, макар вълнена, въобще не боде, или може би малко, колкото трева.

Сега се навеждаш и се покланяш на тази безплътна вода от царевичното котле. Изправяш се, поглеждаш се в стъклото. В стъклото от външната страна на прозореца виждаш, че отражението ти се е разтворило в околната природа, в дърветата, в островърхия покрив на отсрещната къща, в червената порта на дворчето, онази хвойна, дала е хвойна, която се пъчи да замести тялото ти в отражението, така както покривът на онази по-далечна постройка иска да ти стане шапка. Оглеждаш почти прозрачното си отражение, едва се забелязваш върху стъклото, понеже никое стъкло не е огледало, но все пак виждаш, че брадата ти е пораснала вече, сякаш по-бързо, отколкото друг път, заради новите впечатления е, забелязвал си го. После ще облечеш гащеризона, потните си дрехи ще скупчиш до вратата отвън, да ги накиснеш после и да ги сложиш на оградата да съхнат. Но после, сега има време, очите ти се затварят. Потъваш в просяницата си, мислите ти се разкъсват на от-

делни думи, на представки, наставки, корени, коренчета, окончания, космици, крачка на гъсеници...

Събуди се изведнъж. Никакво разсънване, никаква прозявка не напъпи на устата му. Отваря бележника и записва това. Записва също, че не знае колко време е спал. Не мога да се ориентирам по времето вън, всичко изглежда същото, възможно е само няколко минути да е продължил сънят, а може и точно един ден. Колко объркващо е, когато нямаш часовник, записи и подчерта, тук времето е прозрачно като водата в котлето. Тогава се сети, че може да потопи ръката си в кофата със слънчевата вода, която не успя да изразходи, и така да разбере, по температурата ѝ.

Открива я допълнена, а дрехите си – да съхнат на оградата. Някой ги е изпрал. Жената е идвала съвсем безшумно, изпрала е дрехите и е доляла вода. Пипна ги, мокри бяха, навярно тъкмо преди той да отвори очите си жената се е изгубила в къщата си, за да приготви вечерята – ако е време за вечеря. Може би трябва да ѝ помогне с нещо? Но с какво ли? Дори огън не се е научил да пали, нито кокошка може да оскубе, но едва ли ще се наложи, не е видял нито кокошка, нито петел, откак е дошъл. Може би ще е добре да набере плодове, може би някоя зряла круша – преди да открие селището, се изкачи на една да си откъсне? Може би ще намери някое дърво, диво или опитомено. Може и да срещне други стопани, ще ги разпита, а може би сами ще му наберат от своите дървета. Бръкна в джоба на раницата си за пари, не, няма смисъл, едва ли ще вземат, ако и те са като безмълвната жена и мъжа. А може би ще приемат този вестник, вчерашен е или е онзиденшен, но тук едва ли следят събитията, няма и как – колко особено е това, трябва да го отбележиш в бележника, ами ако тъкмо сега падне правителството, те няма да знаят. Ако е паднало, докато си спал в неизвестната продължителност на съня си. Той също не знае. Все пак на последната страница има кръстословица, и могат да си завиват в хартията билки и подправки, или пък да си свиват цигари, все за нещо ще послужи.

Младият мъж не срещна никого, докато се изкачваше. Спря при училището. Беше по-голямо, отколкото очакваше, даже не приличаше на училище, или поне не приличаше на някое училище, което бе виждал. Огромни изглеждаха прозорците и внушителни колоните между дървената врата, заключена с дебела верига и катинар. Опипа халката, дори я подръпна, но нямаше начин да влезе. За утешение се зае да прерисува формите, вдълбани във вратата: лозница, навела гроздове под влизащите през дървения свод деца, които стискаха в ръцете си свитъци. А между листата на лозницата – птица с обточена шия. Обиколи училището, дано през прозорците зърне нещо – нищо. Само издра краката си, понеже нагази в къпини и коприва.

Възрастният мъж те чакаше. Или по-точно седеше на същото място, на което пихте чай. Сега на масата бяха сложени три глинени чинии и три пъстри чаши. В средата ѝ – газена лампа и съд за гювеч. А ти беше дошъл с празни ръце, защото не успя да откриеш никакви круши. Донесе насам само издраните си крака. Беше започнало да се смрачава, когато седна на масата. Жената извади кибрит и драсна клечка. После разсипа храната под светлината на газената луна, а мъжът вдигна от земята някаква бутилка – да, малиновото вино! Жената се усмихна, когато ѝ каза, че храната е сладка като мед, тънките нишки около устните ѝ доизпредоха усмивката ѝ. Чукнахте чашите, езиците ви разплетоха множество истории. Научи, че мъжът е бил журналист някога долу. Къде, това вече нямало значение, всичко е забравено, като грип, каза, и се засмя. Чашите се чукнаха отново, скоро забрави за кой път. Каза им, че училището ти се е сторило огромно. Сякаш ангели са учили там, изтърси и се смути. Да, отговори мъжът, така е. Звъннаха като кристал глинените чаши. Как глината може така да звъни? Както ангелите да ходят на училище. Децата са ангели, би казала жената.

– Аз утре ще посетя гробището и ще видя вековното ви дърво.  
– Хубаво, хубаво, и пеперудите ще видиш, големи толкова..., мъжът

размаха ръцете си – толкова. Хубаво, хубаво, каза му ти, уловил интонацията на гласа му, а покойниците, покойниците, как... ги обличате преди..., нали? Не си спомням, отговаря кратко мъжът, махна с ръка, че не му се говори. Какъв загубеняк съм, каза си ти, погледна жената и ти се стори, че с ръката си тя направи движение, което сякаш ти каза, това няма значение. А мъжът изговори: – Това няма значение.

На другия ден видя, че вековното дърво е дъб. В параклиса горят свещи, пламъкът им е упойващ. Но кой ги е запалил? Сякаш някой току-що е посетил мъртвите си близки и се е погрижил. Дали ще срещнеш някоя жена в гробището, да я разпиташ, или и тя ще махне с ръка, че нищо няма значение. Но ето че свещите горят. Значи нещо има значение? Ето това трябваше да се досетиш да попиташ вчера, но пропусна. Кое има значение тук?

Не очакваше, че гробовете ще те изненадат. Дори не очакваше да те развълнуват. Но те изненадаха, още щом прекрачи. Не защото са повече, отколкото мислеше, че ще са, нито защото камъкът върху всеки изглежда дъвен. Докато се изкачваше, се запита какво да очакваш и сега, щом видя всичко наоколо, си сигурен, че очакваше нещо друго. Запуснато гробище, забравено от света, трева вместо цвете, както си виждал на много места. Това очакваше. Но тук беше друго. Сякаш гробището живееше собствен живот. Но защо така си мислиш, само защото досега не срещна никакви хора, освен своите домакини. Може би просто другите са заети и ранобудни. Ето някой е дошъл и е запалил свещите в параклиса, а сега вървиш край гробове и виждаш дъвен камък, а край камъка билки. Но буквите...

Буквите върху гробовете те изненадаха най-много. Тази азбука ти е непозната. На непознат за теб език е изписаното. Чужденци ли са хората, погребани тук? Островърхите къщи в селището, нима те не обясняват всичко?! Селище на преселници е вероятно. Или селище на бежанци. Трябва да попиташ. А няма и цифри, нито година на рождение, нито година на смърт. Може би цифрите им, помисли си, са нито арабски, нито римски, а

съвсем непознати. Нещо щом не го познаваш, не го виждаш. Забелязвал си, случвало ти се е и друг път. Или пък тук не ценят времето така, както другаде. Ето тези неща ще отбележиш в бележника си веднага щом слезеш, още преди да отидеш в къщата на мъжа и жената. И още... Пеперудите! Вишнево-пурпурни. Много.

Мъжът пое обратно. Забърза по навик надолу така, както цял живот бе препускал. Но му се строи, че е бърз колкото гъсеницата, която може да отведе стотите си крачка само до следващия лист, или пък стотите ѝ крачка да я отведат до по-следващия лист. Той се спусна към къщата на домакините си, вече имаше да ги пита конкретни неща, но преди това реши да разгледа сградата на кметството. Там го впечатли часовникът, от който циферблат бяха изпадали всички цифри и едната стрелка, а той, часовникът, невероятно и упорито продължаваше да куца с късата стрелка. Мъжът се изкачи до този празен циферблат, което значеше цели два етажа, по някаква подпряна кой знае от кога и от кого стълба. От височината се огледа. Оттам видя училището и като че ли открехнатия му прозорец. Стори му се, че е лек като онази кадифена пеперуда, която кацна, без да се страхува, до стълбата. Мъжът я огледа по-добре, пеперудата като че ли порасна, като че ли се промени, и очите ѝ дори се виждаха, но не като точки отстрани на косматата ѝ глава, а като кафяви човешки очи. Тогава, докато се гледаха с тези кафяви очи, едно от стъпалата на стълбата изпука и той сякаш пропадна. Но това само му се стори. Някак без особена изненада разбра, че може да лети. Огледа се и видя, че белите ръкави на гащеризона му са се превърнали в разкошни кадифени крила, и тогава той си спомни, че клонът на крушата, на който се беше покатерил преди да пристигне в селото, също така беше изпукал и той беше полетял към острието на някакъв камък. Но това сега нямаше значение, нямаше защо да мисли върху това. Той разпери криле и знаеше всички езици на земята.

Яница Радева

## Поетесата Анамария Коева в Прага



Анамария Коева

**На 22 ноември 2019 г. в БКИ Прага се състоя литературна вечер с талантивата българска поетеса Анамария Коева. Младата дама представи последната си книга „Кой си ти?“, която е издадена на български и английски език. Модератор на вечерта беше известният чешки поет и организатор на литературни събития Йозеф Страка. Творбите звучаха на български и чешки език. Преводът на стихотворенията е направен от българиста Марцел Черни.**

В книгата „Кой си ти?“ са представени нюансите на човешката природа през усещанията на авторката и нейната богата гама от чувства. Анамария Коева грабна публиката с чара си и богатите си душевни преживявания, а книгата ѝ впечатли с ярката си палитра и увлекателни сюжети, подплатени с митологически и литературни алюзии. Поетесата пише в свободен стих, защото иска да предаде объркването и съмнението, от които е обхванат съвременният свят. В бъдеще младата авторка смята да продължи да пише сюрреалистични творби и се е насочила към „поезия в потока на мисълта“. Мечтае скоро да издаде и книга с проза. През следващата година ще направи самостоятелна изложба в Единбург, която ще бъде съчетана с поезия.

Като дете на художници Анамария израства с изобразителното изкуство и поезията. Започва да рисува на две години, на четири вече чете

„Алиса в страната на чудесата“, а на 6-годишна възраст започва да посещава поетични курсове. Неин ментор е преподавателят по творческо писане Роза Боянова. Младата поетеса е родена и израснала в Бургас. Заминава за Великобритания през 2013 г. и в момента учи магистратура по творческо писане в Кеймбриджкия университет. През 2018 г. завършва архитектура в Единбург. Там работи като архитектурен асистент, което ѝ позволява да погледне на поезията през очите на архитект. Това е една от причините нейните творби да завладяват със своята уникалност, поради начина, по който тя гледа на структурата на стиха. За известно време Анамария преподава в неделното българско училище в Единбург.

Поетесата е носител на национални и международни награди, някои от които са: голямата награда за поезия от международния литературен конкурс „Изкуство против дрогата“ 2017 г., голямата награда в конкурса „Петя Дубарова“ 2012 г., The Edinburgh Award 2015 и много други. Член е на литературното студио „Митични птици“ в Бургас и на бургаската писателска общност. Освен поет тя е и председател на благотворителната организация „Ротаракт“ във Великобритания и Ирландия. Анамария Коева е автор и на поетичните книги „От покрива на дъгата“ („Балтика“, 2008), „Почерк“ („Макавей“, 2010), „Полет на автостоп“ („Български писател“, 2012), „Мълчание по Бредбъри“ (БПО, 2017). Коева е номинирана за наградата „Бург на годината“ в категория „Завърнали се младежи“ за своя добър пример, за поддържане на имиджа на Бургас като люлка на таланти в поетичното творчество и за отличия в областта на изкуството. Книгата „Кой си ти?“ е оформена със собствените живописни творби на авторката, което я прави не само интересна, но и визуално привлекателна. Тя е един прекрасен пример за естетика в българската литература, а нейната авторка, по думите на редактора ѝ Иван Гранитски, не съмнено е „едно екзотично цвете в

градината на съвременната поезия“.

**Раиса Андонова-Щурм**

### СЮРРЕАЛИСТИЧНО

На В.

Очевидно  
трябва  
да се отдам на линията,

когато държа молива,  
трябва да внимавам с нея, казват,  
защото това е признак  
за отдаденост към архитектурата.

Очевидно  
душата ми трябва да пренесе  
всичкия си багаж и да се побере  
в новото ми амплоа,  
но  
там няма достатъчно шкафове за  
толкова много багаж - отвърща.  
Хайде, трябва ти само ръка, лист,  
молив, време - казвам ѝ, - подготви  
и малко отчаяние.

Спри да трупаш в себе си и да  
дълбаеш себе си. - съветват други. -  
Сложи изолацията, прикачи  
гипсокартона и ето че дупката е  
затворена.

Чудесно, сега  
разчисти малко стаята  
изхвърли, моля те,  
тези емоции, минало,  
какви са тези имагинерни сгради в  
душата ти –  
това пространство в тях е  
прекалено фантазно.  
Пречертай ги, моля те,  
направи ги по-практични –  
така въобще не са функционални.  
Рисунките ти са ужасно неясни.  
Как така „така се чувстваш“?  
Спри, виж онази устремена  
стъклена сграда

бъди повече като нея и повече от  
нея...

Избери, моля те, най-накрая  
кое пространство искаш да заемеш  
и му се отдай.

Спри  
да му изневеряваш със себе си  
и на себе си  
с него.

**Стефан Ламбов Данаилов** (9.12.1942 г., София – 27.11.2019 г., София) е любим актьор на няколко поколения българи, известен още като Мастера, Ламбо, „българския Ален Делон“. Има над 150 роли във филмови, театрални и телевизионни постановки. Стефан Данаилов е обожаван от студентите си преподавател (от 1988 г.), професор е по актьорско майсторство в НАТФИЗ. Член е на БСП, министър на културата (2005 - 2009 г.), народен представител, кандидат за вицепрезидент (2011 г.) След като завършва ВИТИЗ „Кръстьо Сарафов“ (1967 г.) актьорът работи в Пловдивския театър, в Театъра на народната армия, в Народния



Стефан Данаилов

театър „Иван Вазов“ и в Театър 199. Голяма известност му носи ролята на майор Деянов във филма „На всеки километър“ (1969). Участието му в италианския сериал „Октопод“ го прави известен в чужбина. Ще го запомним и като Борис I, Иван Кондарев, Дон Жуан, Бойчо Огнянов, Хамлет, Шейлок, Дантон, Дон Кихот, Тригорин, Дулитъл, Синебирски, княз Алесандро Медичи, Михаил Деветакон, Кръстникът, Ювиги хан, капитан Васил Алтънов и др. Носител е на множество награди и отличия: Специалната награда на журито за филма „На всеки километър“ на ФБФ (Варна, 1969), Голямата награда за мъжка роля от журито за ролята на Светослав Тертер във филма „Князът“ на ФБФ (Варна, 1970), Голямата награда за мъжка роля във филма „Черните ангели“ на ФБФ (Варна, 1970), Награда „Квети“ (Прага, Чехословакия 1970), Първа награда „Златен Лачено“ на МКФ (Авелино, Италия 1971), Голямата награда „Златната роза“ за филма Борис I на ФБФ (Варна, 1984). Печели „Аскеер“

Снимки: Фейсбук

## In Memoriam

(1999 г. и 2015 г.), както и „Икар 2005“. Носител е на орден „Стара планина“ и орден „Златен век“.

**Стояна Константинова Мутафова** (2.2.1922 г., София - 6.12.2019 г., София), известна като Стоянка Мутафова, е българска театрална и филмова артистка. Тя повече от седем десетилетия радва публиката с невероятните си сценични превъплъщения основно в комедийния жанр и дарява зрителите с неотразимата си усмивка и неповторимото си чувство за хумор. Завършва Първа софийска девическа гимназия (1941 г.) и класическа филология в Софийския университет „Климент Охридски“,



Стоянка Мутафова

Държавна театрална школа към Народен театър „Иван Вазов“ в София (1946 - 1947) и театралния отдел на Академията за изкуства в Прага, Чехословакия (1947 - 1949). От 1949 до 1956 г. работи в Народния театър. От 1956 до 1991 г. е член на Държавния сатиричен театър „Алеко Константинов“ и е сред неговите основатели. Играе в над 90 театрални постановки („Три сестри“, „Дванайсета нощ“, „Големанов“, „Госпожа Министершата“, „И най-мъдрият си е малко прост“ и „Арсеник и стари дантели“) и в 30 филма. Наричат я „Г-жа Стихийно бедствие“, „урагана Стояна“, „кralицата на комедията“. Стоянка Мутафова е носител на множество награди. Известна е с ролите си в редица филми, в театрални и телевизионни постановки („Големанов“, „Вражалец“, „Милионерът“, „Новогодишна шега“, „Топло“, „Любимец 13“, „Специалист по всичко“, „Кит“, „Космонавти“, „Госпожа Стихийно бедствие“, „Магистратите също плачат“, „Квартет“, „Шедьовър“ и др.). Нейни любими сценични партньори са Георги Парцалев,

Георги Калоянчев, Невена Коканова. Кандидат е за Световен рекорд на Гинес в категорията „Най-възрастна активно играеща на сцената актриса“. Почетен гражданин на София, на Бургас и на Средец, носител на орден „Св. св. Кирил и Методий“ и орден „Стара планина“, награда „Аскеер“, знак „Златен век“ и др.

**Милчо Исаков Левиев** (19.12.1937 г., Пловдив - 12.10.2019 г., Солун) е известен български композитор от еврейски произход, пианист, джаз музикант. Завършва Българската държавна консерватория през 1960 г., където учи при Панчо Владигеров и Андрей



Милчо Левиев

Стоянов. Пианист е в джаз квартета Фокус' 65 до 1970 г. През 1967 г. печели наградата на критиката от джаз фестивала в Монтьор. Музикален ръководител е на Биг бенда на Българското национално радио и телевизия. Пише филмова музика. През 1970 г. по покана на Дон Елис напуска България и заминава за Лос Анджелис. Голяма част от творческия му път е свързана със Съединените щати: преподава в музикалното училище GROVE, Лос Анджелис (1974 - 1992 г.), във факултета по джаз музика в Южнокалифорнийския университет, Лос Анджелис (1988 - 1998 г.). Музикален директор е на джаз клуб "Come back Inn" във Венис, Калифорния (1981 - 1990). Има номинация за награда "Грами". Свири с Американската джаз филхармония, Симфоничния оркестър на Бевърли Хилс, Софийската филхармония, Симфоничния оркестър на българското радио. Води музикални семинари и майсторски класове в Нов български университет, създава Фонд "Милчо Левиев & Вики Алмазиду". (М.З.)

## Слънчева храна

### От тъмнината се ражда светлина

Зимното слънцестоене има огромно значение за самите нас. Чисто символично, то е знак за собственото ни развитие. За нуждата понякога да се потопим в мрак, че да видим къде в самите нас се ражда светлината.

Всеки преживява трудни моменти, но преди слънцестоенето те сякаш се концентрират. Затова и първият урок от него е да си вярваме. Да знаем, че каквото и да се случва, носим мъничко пламъче.

Така че сега е време да отпразнуваме точно това пламъче. Например със свещичка, с време за самите нас. Защото дойде ли слънцестоенето, нещата се преобръщат. Светлината пак ще ни прегърне... Но се иска търпение! И вяра.

### Силният човек е добрият човек

Това е така, защото силата се измерва по онова, което е способно да даде сърцето. За нея свидетелстват миговете, в които успяваме да се посветим на друго същество. И да го подкрепим, да му помогнем.

Нашето време е под знака на физическата сила, но тя казва и носи твърде малко... Когато човек се концентрира върху нея, забравя, че много по-важно е да си част от цялото.

А това се случва именно когато осъзнаваме нуждите на другите. Иска се много сила да изречеш хубава дума



или пък да подариш прегръдка. Иска се точно онова зрънце вяра, което е способно и планини да повдига.

### Усмивката поправя всичко

Тя е най-хубавата реакция, която служи и за защита. Просто съхранява енергийната ни цялост. Помага да изразим себе си и да продължим напред.

Хубаво е да се усмихваме, при това във всяка една ситуация. Защото така винаги оставяме отворена вратичка в отношенията си. Винаги показваме, че строим мост към другите.

Заболи ли ни от нещо, също се усмихваме! Точно това е начинът да отменим, да останем верни на себе си. А и когато се усмихваме, се чувстваме по-добре. Вътрешно силни.

### Сравняването с другите е загуба на време

Превръща се на практика в капан, защото отнема от енергията ни. Когато го правим, у нас се събуждат емоции като огорчение, неудовлетвореност и дори гняв. А те ни дърпат надолу и намаляват силата ни.

Така си създаваме неправилна представа за нещата и много от усилията ни стават безполезни. Въртим се в кръг без резултат. А всичко може да е много различно...

Истински важното се крие в самите нас. Умението да приемаме нещата такива, каквито са, е повече от безценно. Защото позволява да стъпим върху собствените си възможности, върху нашите таланти. И да продължим напред.

### Хармонията е наша вътрешна потребност

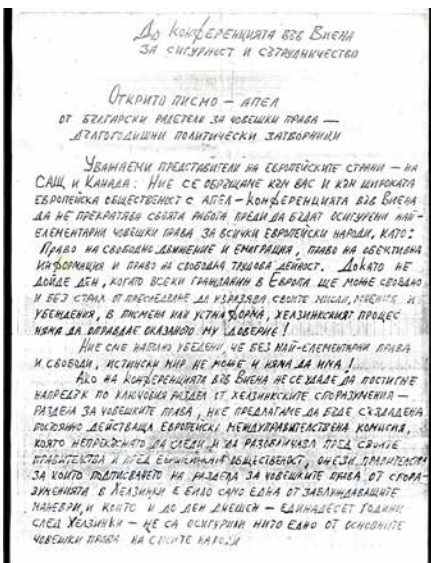
Точно тя ни помага да живеем съзидателно. Защото хармоничният човек винаги гледа да направи нещо хубаво. Ръцете му са жадни да създават. Хармонията е важна и за отношенията ни. Тя е врата към добрите връзки, към истински ценните сътрудничества. А резултатът от нея е един – приятелство.

А като липсва хармония, душата страда. Оръжието, с което може да възвърне баланса, всъщност е едно... И това е любовта.

**Красимир и Деница  
Проданови**

# Изстраданата биография на 1989 година

## Старозагорският затвор и Независимото дружество за защита на правата на човека



През 2004 г. Стефан Вълков, един от най-дългогодишните политически затворници, пише отворено писмо до Ахмед Доган, взмутен от изказването му, че „десницата няма реално изстрадана биография“. Стефан Вълков му припомня, че Независимото дружество за защита правата на човека в България е основано от хора с „изстрадани биографии“ - бивши политически затворници, и че българската съпротива срещу болшевишката диктатура има своя дълга история.

Тридесет години след завръщането на България в свободния свят продължават да се правят опити за реабилитация на тоталитаризма в учебниците и в медиите. Не престават и опитите за връщането ни в несвободата.

Ето защо знанието за миналото може да се окаже от жизненоважно значение.

**Несломаната съпротива**  
Българската 1989 г. не е само вътрешнопартиен преврат и трансформация на властта на комунистите. Тя е и година на протести и организирана съпротива. Именно тази съпротива е нарочно забравяна и на българите все така се внушава, че са робски народ. В отвореното си писмо Стефан Вълков напомня : „у нас имаше хиляди конспирации срещу

### болшевишката диктатура през целия период на съществуване на тоталитарния комунистически режим от 1944 до 1989 г.“

Действително, българската съпротива срещу комунистическия тоталитаризъм никога не е сломена докрай. В първите години на съветската окупация едно мнозинство се бори срещу овластеното от съветските войски комунистическо малцинство легално, със средствата на парламентарната опозиция. След унищожаването на опозицията се разраства въоръжената съпротива на горяните; избухват местни бунтове срещу ТКЗС през 1950-1951 г. и 1957-1958 г.; стачката на тютюноработниците в Пловдив през 1953 г.; масови улични протести срещу насилствената смяна на имената на българите мюсюлмани през 1964-1965 г. и 1972-1973 г. и на турците през 1984-1985 и 1989 г.; създаване на нелегални групи; разпространяване на позии, самиздат и забранена литература; опити за създаване на паралелни организации на казионните творчески съюзи; пасивна съпротива, множеството форми на която е невъзможно да бъдат представени в кратък текст - една от най-характерните са вицове, за което мнозина заплащат със затвор или концлагер, а други, като цигуларя Александър Николов – Сашо Сладура, с живота си; бягства през границата, които ако бъдат изследвани в тяхната масовост, рискованост и изобретателност, ще дадат потресаваща картина на стремежа към свобода...

Но през последните няколко години на комунистическия режим съпротивата вече не е нелегална, въоръжена или пасивна, а открита и легална. Една след друга се появяват опозиционни групи, които се обявяват за защитане на човешките права и основните свободи. Този вид противопоставяне на тоталитарната власт се случва тъкмо тогава поради съпадението на няколко обстоятелства. Комунистическият режим все повече се нуждае от животоспасяващите икономически връзки със Запада, а

подписаните през 1975 г. споразумения в Хелзинки превръщат защитата на човешките права в средство за натиск върху комунистическите режими, особено през мандата на президента Рейгън.

В края на 1988 г. е прекратено заглушаването в съветския блок на „вражеските радиостанции“ и те стават липсващата до този момент платформа за национална и международна публичност на българската съпротива, за катализирането ѝ и за координацията на действията ѝ.

Особено важна е дейността на фондация „Диалог“ на живеещите във Франция Петър Бояджиев, Алфред Фосколо и Антон Машев като посредник между българските опозиционери и западните медии.

Един от основните фактори е насилието срещу българските турци, което ги тласка към членство и създаване на правозащитни организации и което засилва у будните българи до крайност чувството на непоносимост към диктатурата. От значение е и примерът, който дават чехословашката „Харта 77“, полската „Солидарност“ и правозащитното движение в СССР.

### Политическите затвори като мост между две легални опозиции

Това са благоприятните фактори за появята и разгръщането на опозиционните групи.

Но корените на тази легална съпро-





тива срещу тоталитарното насилие са далеч назад във времето, много преди перестройката на Горбачов и дори преди Хелзинкските споразумения от 1975 г.

Те достигат до политическите и гражданските традиции преди падането на България под съветска власт през 1944 г. Колкото и да е парадоксално, моралните принципи за отказ от политическо насилие и легална съпротива са предавани в политическите затвори на комунизма от три поколения политически затворници. И това може да се проследи в предисторията на Независимото дружество за защита на правата на човека в България – първата опозиционна организация и най-категоричният случай у нас на легална борба срещу тоталитаризма.

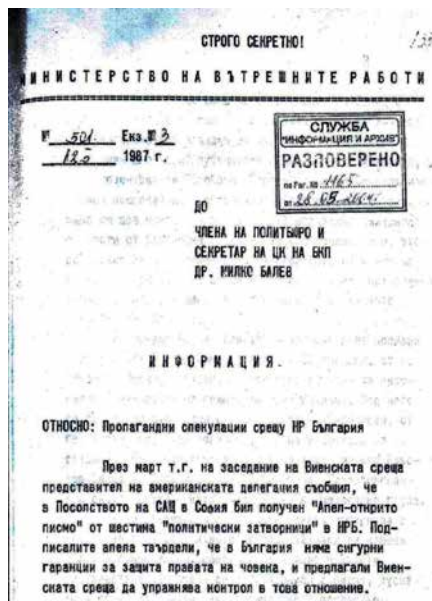
Основателят и председател на Дружеството Илия Минев разказва, че още в края на 1945 г. той и неговите съмишленици замисляли след излизането си от затвора да образуват дружество за защита на правата на човека, но скоро след освобождаването им отново били хвърлени в затвора.

Илия Минев изтърпява общо 25 години в комунистическите затвори. През 70-те и 80-те години той, земеделецът Петър Пасков с общо 36 години в затвора, от които 6 години преди 1944 г., легионерите Васил Узунов с 28 години затвор и Стефан Вълков с 21 години са едни от доайените на политическите затворници в Старозагорския затвор.

Самите те обаче, които през 40-те и 50-те години са младежи, в килиите са с много от предвоенните български държавници, виждат достойното им поведение (някои са убити или умират в затвора), участват с тях в протести срещу затворническата администрация.

Най-голямо влияние върху младия Илия Минев оказва социалдемократическият лидер Кръстьо Пастухов, с когото са заедно в Софийския и Сливенския затвор, където Пастухов е убит през 1949 г.

За него Илия Минев казва: „Кръстьо Пастухов си е демократ до мозъка на костите, не обича насилието. Много неща съм научил от него. Още преди 9 септември сме се срещали, възпитал ме е в обич към хората,



*против революции, против насилието и тиранията.*”

### За да я има България

Старозагорският затвор е определен за основен политически затвор през 1963 г. и в него са изпратени политически затворници от останалите затвори. В края на 60-те там започва да постъпва ново поколение политически затворници.

Едуард Генев, един от тримата студенти, протестирали срещу съветското нашествие в Чехословакия през 1968 г., пристига в Старозагорския затвор през 1969 г.: „*Ние влизаме в затвора – и ни посрещаше той [Васил Узунов] – живата легенда, съвестта на затвора. Той бе дошъл като нас 19-годишен, съдбата го беше събрала с бившите водачи на България, с професори, с хора, пълни с природна мъдрост. Вихрите на политиката ги скупчват в царството на мрака. Те угасват бързо под град от палки и олово, но бързат, трескаво бързат да предадат познанията си на нас, на бъдещите поколения, за да имаме пътеводна искрица в мрака, за да я има България.*”

Може да се каже, че в Старозагорския затвор се избистря идеята за легалната съпротива и се намират хората, които ще я осъществят. Тук бъдещите основатели на Дружеството взаимно са се проверили през дългите години затвор в протести, наказания, опити за вербуване, взаимопомощ. Тук Илия Минев се налага като авторитетната и обеди-

няваща фигура. В затвора най-непримиримите, най-уважаваните и с извънредно дълги присъди политически затворници поставят политическите си различия на заден план в името на борбата срещу комунизма и по-късно в Дружеството влизат хора с различни политически убеждения: легионери, земеделци, демократи... В затвора традиционното етническо и верско добросъжителство прераства в солидарност, въпреки опитите на Държавна сигурност да я разрушат.

Тук са и осъдените като младежи Алфред Фосколо и Петър Бояджиев – по-късно от Франция двамата ще организират кампании за емигрането на политически затворници като д-р Николай Попов и Димитър Пенчев; Бояджиев, който изтърпява 10 години в затвора, познава много добре затворниците от 70-те години, ползва се с доверието им и на него те ще предават по телефона информация за акциите си или за репресиите, а Алфред Фосколо ще е връзка с френските журналисти.

Тук форми на протест като гладните стачки, отказа от работа и индивидуалните или колективни протестни писма се основават на правото на затворниците да подават оплаквания от произвола и имат пряко отношение към по-сетнешната правозащитна идея да бъде накарана властта „да спазва собствената си законност“, въпреки че тези изложения донасят наказания и дори нови присъди. През 1969 г. след няколко изложения, с които обявява гладни стачки и в които пише:

**„Не можете да отречете, че и след 25 години управление вие продължавате да воювате със собствения си народ“**; Васил Узунов получава вътрешна присъда от 5 години затвор.

Георги Заркин, убит в Пазарджишкия затвор през 1977 г., през 1968 г. получава вътрешна присъда от 5 години за писменото си обяснение за отказ от работа, в което пише:

**„Изчезна българският дух, потиснат под бутушите на поробителите. Ако трябва да вярвам, че Русия е „освободител“ на България, то все едно да повярвам, че вълкът е тревопасен. От кого освободиха петте варшавски ар-**

## Bulgarie: arrestations de contestataires

Le chef d'Etat bulgare, M. Todor Jivkov, a généralement procédé à un alignement du programme de la visite officielle de son homologue M. François Mitterrand, qui doit se rendre la semaine prochaine en visite officielle en Bulgarie, en faisant servir tous les militants des droits de l'homme qu'il pouvait: une dizaine au moins, dans la seule journée de mercredi.

Le président français a, en effet, l'habitude de rencontrer ses étudiants des pays totalitaires dans lesquels il se rend. Ils l'ont précédé, M. Jivkov lui a organisé une séance.

Il était 13 h 30, mercredi, lorsqu'une escouade de policiers a investi la maison du poète Peter Maslov, à Plovdiv, où se tenait une réunion de l'Association indépendante des droits de l'homme. Tous le monde a été embarqué: le pope Origo Topouzov, le peintre Dimitar Tomov, Stefan Volkov, Yvelina Zlatanova, Youssef Babich et Boris Langel.

Les policiers ont, en outre, mis à l'appareil le poète, emprisonnant tous ses papiers, ses manuscrits, ses livres et jusqu'à sa machine à écrire.

A la même heure, à Ruse, un porteur à Drouba, le peintre artist Luben Sobadjev, un marinier membre de l'Association, et plusieurs autres ont été arrêtés.

Quant à Kasia Markova, une jeune universitaire, responsable de l'Association à Sofia (chaîne de l'Université), elle est bonne dans un hôpital, elle a disparu sans laisser de trace depuis mercredi midi, laissant à son domicile sa fille âgée de six ans et sa mère malade. D'autre part, on ignore le sort des prisonniers de l'Association, Ilya Minev, un étudiant de 71 ans, détenu de 27 années de prison et de camp.

L'Association indépendante pour les droits de l'homme avait été créée il y a deux ans et se fondait sur l'article 53 de la Constitution bulgare qui autorise la liberté d'association. Elle se donnait pour objectif l'abolition des articles politiques du Code pénal et de «section» le gouvernement dans ses actions contre l'arbitraire (...) et les violations des droits de l'homme.

Ses adhérents (une centaine) avaient demandé tous fois son enregistrement officiel. Vainement. La seule réaction des autorités bulgares a été la répression «gracieuse» à l'encontre des membres de l'Association.

L'Association s'est efforcée de la manière suivante:

- 1) la réclamation formelle (Ilya Minev, Gregor Simov, etc.);
- 2) les arrestations temporaires (Ivan Todor, etc.);
- 3) les expulsions (Edouard Genov, Ivan Katorovici, etc.);
- 4) les menaces (Luben Sobadjev, etc.);
- 5) enfin, les arrestations groupées, comme celle de mercredi, qui pourraient se conclure par des procès.

Ainsi le gouvernement bulgare semble-t-il bien décidé à éliminer toute façon ou d'une autre manière toute forme d'opposition, à commencer par les revendications des droits de l'homme et le respect des accords d'Helsinki. Le grand «coup de poche» a été le 29 décembre, avec l'arrestation à Leon (nord-ouest) de Roumen Tsvetanov, membre de l'Association, qui a été emprisonné à Ruse, 2, rue Ravnique, siège de la redoutable Darjama Ciganova (DCC, police politique).

Le 6 janvier, c'était le tour d'un autre militant, l'enseignant Stefan Tihobakov, enlevé en pleine rue par des policiers à Vraca, à 9 h 30, lorsqu'il se rendait à son cours.

Pour Todor Jivkov, 75 ans, la médaille d'acier de héros du prolétariat des droits de l'homme en Bulgarie est de se débarrasser de ceux qui en réclament le respect.

Une autre liste s'il d'arriver les accords d'Helsinki. Y a-t-il encore des protestataires ?

Georges DUPUY

## мии Чехословакия? Да! Те наистина я освободиха от Свободата.

На свобода хора като Илия Минев не спират да изпращат на Запад писма, с които да привлекат вниманието към нарушаването на човешките права и свободи в комунистическа България. Самият той разказва: „Беше се заговорило вече за Женевски споразумения, после за Хелзинкските. През това време аз пиша – до министър-председатели, президенти, до Вашингтон и Виена. От 1972 до 1975 г., когато стана подписването в Хелзинки на 1 август – все пиша!“. Едно от писмата е заловено от ДС и на 24 април 1975 г. Минев е арестуван и е осъден на 6 години затвор. Тези упорити, прескъпо заплатени опити за гласност за репресиите на комунистическия режим постигат своя успех със създаването на Независимото дружество.

## Апелът на шестимата

Към началото на 80-те политическите затворници достигат до идеята за правозащитна организация като форма на борба с комунизма. Особено важна е ролята на Илия Минев, който, както пише Григор Симов, е „категорично против да разсъждаваме за мащабна въоръжена борба, заради огромните отрицателни последствия!“.

През ноември 1986 г. Григор Симов след като се съветва с Илия Минев написва декларация, с която българ-

ри се присъединяват към декларацията на 122-ма унгарски, чехословашки, полски и източноевропейски дисиденти от октомври 1986 г., и открито писмо до започналата във Виена среща по изпълнението на Хелзинкските споразумения.

**„Реших да направя всичко възможно да покажем, че макар и намиращи се в доста по-тежки условия, и на нас, българите, не са чужди общочовешките стремежи към свобода и човешки права и че съвсем не доброволно сме „светски сателит“.**

Григор Симов обикаля страната за подписите на други свои съзатворници. На никого от тези хора, изтърпели дългогодишни присъди, не му се връща обратно в затвора, но почти всички решават да подпишат. Едуард Генов казва: „Защо лежахме толкова години по затворите, ако сега не направим нещо?“

На 19 декември 1986 г. Григор Симов внася документите в посолството на САЩ. Станали известни като **Апела на шестимата**, документите достигат до Виенската среща с подписите на Григор Симов, Илия Минев, Цеко Цеков, Едуард Генов, Стефан Савовски и Божидар Статев и са огласени от американската делегация. Те са съобщени и от Радио „Свободна Европа“ и Би Би Си, а Петър Бояджиев и Алфред Фосколо уреждат публикуването им във френската преса заедно с телефонно интервю на Жорж Дюпоа с Едуард Генов. Държавна сигурност арестува подписаните, но международната гласност смекчава реакцията на режима.

След два месеца следствие Григор Симов е изселен, а останалите са освободени. В края на декември 1987 г. Едуард Генов и Стефан Савовски посещават Илия Минев и решават да се учреди дружество за защита на човешките права.

## Независимото дружество за защита на правата на човека

На 16 януари 1988 г. в дома на Илия Минев в гр. Септември се основава Независимото дружество за защита на правата на човека в България. Неговите основатели са същите хора, подписали апела и писмото,

както и други бивши политически затворници.

Независимото дружество основава дейността си на Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г., Заключителния акт на конференцията в Хелзинки и Конституцията на България. Поставя си за задача да защитава правата на всички български граждани „без разлика на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален и социален произход“. За главна цел Илия Минев определя „да освободим българския гражданин, пък било то турчин, българин, циганин, от страха, който вследствие 45 години терор комунистическият режим в нашата страна създаде като психоза в душата на човека, да отслабваме възела, който е затегнат от режима“.

Дружеството огласява много случаи на насилие и потъпкани човешки права, главно чрез обаждания до Радио „Свободна Европа“. Това привлича много нови членове и особено турци – жертви на последната голяма репресия на режима, и към началото на 1989 г. членовете са над 400, създават се местни структури.

## Репресиите срещу членовете

Спрямо Дружеството репресиите на режима са най-сурови в сравнение с останалите опозиционни групи. Основателите са пребивани, изселвани, експулсирани от страната, поставяни под домашен арест. С превантивни арести Държавна сигурност осуетява срещите им със заместник-държавния секретар на САЩ Джон Уайтхед и с френския президент Митеран. Опитите на Независимото дружество да получи юридическа регистрация са блокирани с арести преди събранията, конфискуване на документите за регистрацията и бюрократични откази, както и със създаване на казионна имитация на комитет за защита на човешките права през юни 1988 г.

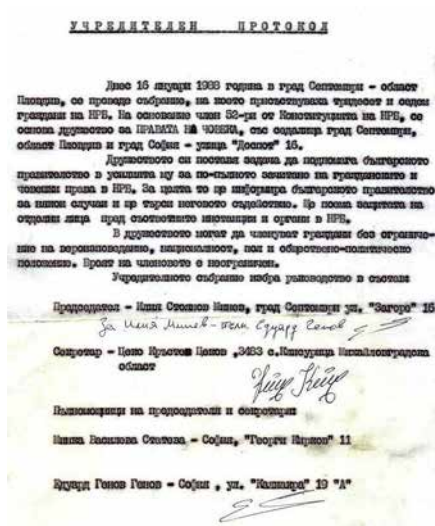
От началото на 1989 г., два дни след като членове на Дружеството се срещат с френски журналисти, придружаващи президента Митеран, режимът, чиито репресивни методи са допълнително ограничени от тази известност, започва клеветническа кампания във вестниците, която

трябва да представи основателите на Дружеството като фашисти, неморални и налудни личности, хора с криминално минало.

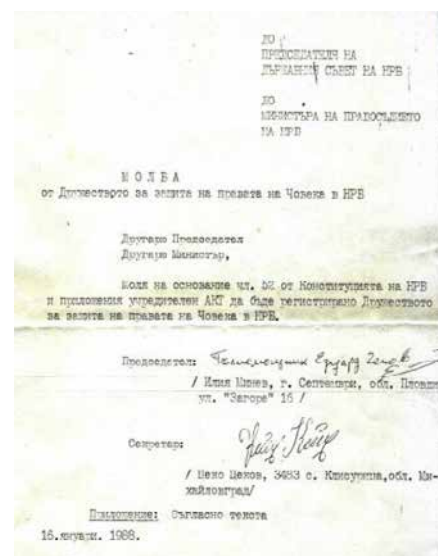
Но арестите, последвали срещата с френските журналисти, са отразени в основните френски вестници, а изземането на личния архив на поета Петър Манолов и неговата и на Илия Минев гладни стачки довеждат до това, от което Държавна сигурност се страхува – публично легитимиране и общи действия на опозиционните групи. Поетът Петър Манолов е подкрепен от Клуба за гласност и демокрация, както и от световноизвестни писатели и международни правозащитни, писателски, журналистически организации.

След един месец властта е принудена да върне архива и поетът прекратява гладната стачка, а Илия Минев продължава още един месец, до 17 март 1989 г., когато е загубил 38 килограма от теглото си, и я прекратява едва след като получава официален отговор от Главна прокуратура. Местни структури на Дружеството заедно с организациите на Демократичната лига за правата на човека и Дружеството за подкрепа на Виена 89 са в основата на Майските протести на турците през 1989 г. Членове на Дружеството стават основатели и на други правозащитни организации. Новата легална опозиция се превръща в един от огромните проблеми на режима и на 16 февруари 1989 г. МВР създава специален щаб за борба с тези групи.

В крайна сметка експулсирането



на основателите, мерките на ДС за изолация на Илия Минев и останалите от ръководството и клеветническата кампания, а най-вероятно и внедряването на агенти, въпреки че за това все още няма достатъчно документални доказателства, довеждат до разцепление в Дружеството малко преди падането на режима. За организиращите трансформацията на властта си комунисти ликвидират на този осъзнат и решителен противник е твърде важно. Крилото на Илия Минев е отстранено от новозараждащия се политически живот след 10 ноември 1989 г. както от конкурентното крило на Румен Воденичаров, така и от останалите опозиционни организации. Илия Минев не е допуснат от организаторите да говори на първите митинги на опозицията и е грубо изтикан от сцената.



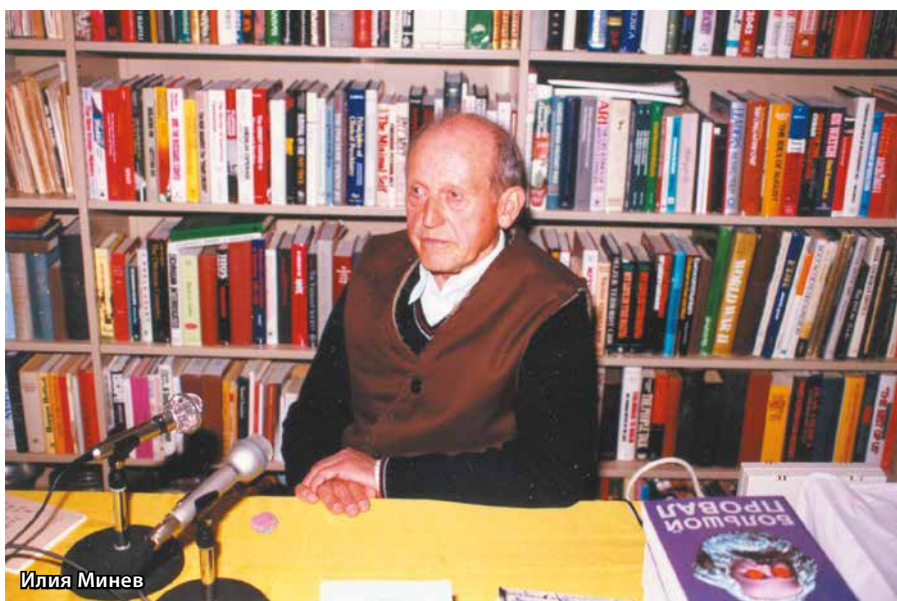
Но Дружеството вече е дало начало на легалното противопоставяне на комунизма у нас и е показало, че защитата на човешките права е слабото място на тоталитарната власт.

**В заключение:** въпреки че в България комунистическите ръководители бяха по-сервилни към Съветския съюз и затова по-нащрек и по-старателни в потискането на всяка проява на опозиция, съпротивата в България продължаваше през всичките години на комунистическия тоталитаризъм. Но едва в последните години се появи жива връзка между вътрешната опозиция и свободния свят и започна да се формира опозиционна среда.

И тъкмо заради това тази *обречена, безнадеждна и беззащитна съпротива*, както я описва Едуард Генов, заслужава ако не повече, то не по-малко почит и място в историята. А като важна част от съпротивата срещу тоталитарната власт и съветското господство историята на Независимото дружество и на политическите затвори по време на комунизма е твърде значима за българското национално самосъзнание, важна за гражданската култура във време, в което отново се появиха заплахи за свободата. Тя очаква своите задълбочени и честни изследователи.

Това е съкратена редакция на статията, която изцяло можете да прочетете на следния линк:  
<http://dialog-bg.info/Istoria/1989.htm>

Даниела Горчева,  
Борислав Скочев



Илия Минев

# 140 години от смъртта на Любен Каравелов (1834 – 1879)



Къщата на Любен Каравелов в Копривщица

## Детство и образование

Родът Каравелови се нарежда сред старите родове в подбалканското градче Копривщица. За неговото минало не разполагаме с никакви сведения. Куриозното е, че не се знае и точната рождена дата на бъдещия публицист, писател, революционер и по-голям брат на политика Петко Каравелов, Любен Каравелов.

Приема се, че е роден през ноември 1834 г. в многолюдното и заможно семейство на бегликчията Стойчо Каравелов и Неделя Доганска, смятани за част от местната „аристокрация“. Първоначално малкият Любен учи в килийно, след това във взаимното и в класното училище, където му преподават Найден Геров и Йоаким Груев. Полученото в Копривщица образование не удовлетворява нито 16-годишния любознателен младеж, нито баща му, който иска да направи от него търговец.

Затова през 1850 г. младият Любен се отправя за Пловдив, по това време важен административен, търговски и културен център, за да изучи задължителния за търговията гръцки език. Там той е настанен в гръцко семейство и постъпва в гръцко училище, чиято атмосфера го отблъсква още от началото: „Гръцките учители ме приеха високомерно, дадох ми название „булгараки“, присмяха се на моите полуселски дрехи и запретиха ми да говоря в училището български.“

Отвратен от гръцката среда и грубите методи на преподаване, през 1852 г. младежът се премества в бъл-

гарското училище в града, където преподава Найден Геров. Жаден за знания, той иска да продължи образованието си, но бащата има други планове.

На следващата година Стойчо Каравелов изпраща сина си в Одрин да усвои шивашкия занаят като задължителна подготовка за професията търговец. Работата на младежа като помощник на баща си в търговията с добитък не му е по сърце. По време на едногодишния си престой в Цариград като писар в една търговска кантора става свидетел на борбата на тамошната българска колония за самостоятелна църква и за развитието на българското просветно дело. Вероятно именно тази атмосфера засилва у него желанието да продължи образованието си в чужбина. Освен това, по време на пътуванията си из българските земи, той прави наблюдения и си води записки за народното творчество на местното население (песни и пословици), вдъхновен от заниманията на Найден Геров, Юрий Венелин и Васил Априлов.

## В Русия

През 1856 г. бившият преподавател на Л. Каравелов, Найден Геров, обещава да ходатайства пред руските научни среди за стипендия в Московския университет. Без да дочака официално потвърждение, младежът на следващата година заминава за Русия, за да постъпи във военно училище. Получава отказ, тъй като там се приемат младежи до 15-годишна

възраст. Тогава Л. Каравелов кандидатства за студент в Историко-филологическия факултет, но не издържа приемния изпит и се записва като слушател, посещавайки лекции на авторитетните историци Сергей Соловьев, Михаил Погодин, на филолога Осип Бодянский. Но скоро остава разочарован от атмосферата в университета: „Вратата се отваря, влиза старче, съсипан от подагра професор по латинските класици; безсмислено и безжизнено неговото единствено око се спира на слушателите и монотонно започва да им припомня какво е говорил в миналата лекция.“ Много скоро младият Каравелов започва да се увлича от произведенията на руската радикална интелигенция (Александър Херцен, Николай Чернишевски, Николай Добролюбов), да чете нелегалния в-к „Колокол“, с което си навлича неприятности от страна на руската полиция.

Л. Каравелов остава да живее в Русия 10 години. Там бързо се сприятелява с Райко Жинзифов, Константин Миладинов, Марин Дринов, Нешо Бончев и други българи, с които създава *културно-просветната организация „Братски труд“*. С издаването на фолклорни материали нейните членове се стремят да запознаят руската общественост с народното творчество на своя народ.

По време на живота си в Москва Л. Каравелов пише първите си литературни произведения, сътрудничи на руски периодични издания („Московские ведомости“, „Петербургски ведомости“, „Русский вестник“, „День“, „Голос“ и др.). В Русия той се интересува от сръбска литература, от произведенията на Павел Й. Шафарик, помества в българския периодичен печат критични статии за гръцкото духовенство. Там Л. Каравелов завършва и отпечатва едно от най-известните си произведения „Българи от старо време“, в което е описан животът на родната Копривщица.

## В Белград и Нови Сад

През 1867 г. Л. Каравелов напуска Русия и се установява в Сърбия. По това време тя се е превърнала в притегателен център за българската

емиграция. Тук той се запознава с бъдещата си съпруга, сръбката Наталия Живкович. Л. Каравелов установява връзки с представители на сръбската интелигенция и у него се заражда идеята за политическо обединение на двата народа в една славянска федерация под покровителството на Русия. По негова инициатива през 1867 г. в Белград е основан Български комитет, който се превръща в център на българската революционна емиграция. За неговата дейност става известно чак в Прага, където се радва на подкрепата на редица чешки студенти, сред които бъдещият дописник на вестник „Народни листи“ Йозеф Тоужимски (тогава студент по философия). Кореспонденцията между него и Л. Каравелов показва близките отношения между тях и желанието на младия чех да замине за Белград и да се включи в борбата на българите за освобождение. В резултат от тези контакти се появява „Адрес на чешката младеж“ до българите през 1867 г., в който се изразява солидарност с техните стремежи за независимост.

Надеждите за сръбска подкрепа на българското освободително движение скоро се изпаряват – през есента на 1867 г., вероятно поради „затопляне“ на отношенията между Сърбия и Османската империя, Л. Каравелов получава отказ от сръбските управляващи да издава политически вестник на български език, а един месец по-късно е изгонен от Белград. Малко по-късно той е арестуван от

австрийските власти по подозрение, че е участвал в заговора, довел до убийството на проавстрийския сръбски княз Михаил Обренович и престоява повече от половин година в Будапещенския затвор. Поради липса на доказателства, в началото на 1869 г. Л. Каравелов е пуснат на свобода. Установява се в Нови Сад, посвещавайки се на литературна и публицистична дейност.

### Революционерът Любен Каравелов

От април 1869 г. Л. Каравелов живее в Букурещ. Той излага своите политически възгледи в публицистиката си и в издаваните от него там вестници „Свобода“ и „Независимост“. Българският революционер смята, че основна предпоставка за българската независимост са знанието и просветата. Той прокарва идеята за съюз между българи, сърби, гърци и румънци, но на принципа на равнопоставеност. Л. Каравелов смята като най-подходящ швейцарския и американския модел на държавно устройство заради тяхното републиканско управление и федеративно устройство.

Предполага се, че запознанството на Л. Каравелов с В. Левски датира от 1869 г. По това време Левски вече обикаля българските земи и полага основите на Вътрешната революционна организация (ВРО). В резултат на срещите между двамата постепенно узрява идеята за създаване на Български революционен централен комитет (БРЦК). Той е основан през

пролетта на 1870 г. в Букурещ. „Ние се борим с два неприятеля: единият неприятел наш е политически, турското правителство, а другият – духовен, гръцкото духовенство“, гласят уводните думи на програмата на БРЦК, отпечатана във в-к „Свобода“. Заявява се, че България може да се освободи единствено чрез революция, в която да участват всички българи и в тясно единодействие със сърби, черногорци и румънци. През пролетта на 1872 г. в дома на Л. Каравелов в Букурещ се свиква общо събрание на представители на БРЦК и ВРО. На него се прави равносметка на извършената до момента подготовка на въстанието, приемат се обща програма и Устав на двете организации. В Устава се заявява, че цел на БРЦК е освобождението на България „чрез революция, морална и с оръжие“. За председател на организацията е избран Л. Каравелов, а за „главен апостол“ на българските земи – В. Левски.

### Последни години

Потресен от залавянето и обесването на Васил Левски (18 февруари 1873 г.), Любен Каравелов постепенно стига до убеждението, че няма бъдеще като революционер. „Няма хора, няма с кого да работиш“, пише той в писмо до Иван Драсов. Поради финансови затруднения той е принуден да спре вестник „Независимост“. През 1875 г. Каравелов се посвещава изцяло на публицистична дейност и започва издаването на литературното списание „Знание“, в което публикува практически знания от областта на естествените и обществените науки. Макар да се оттегля от революционна дейност, неговата печатница печата издания от Христо Ботев вестник „Знаме“. Руско-турската освободителна война заравва Л. Каравелов в Букурещ. След Освобождението той се завръща в родината си, чужд на всякаква мисъл за добре платена служба. Той продължава да издава своето списание „Знание“, но повален от туберкулозата, умира в началото на 1879 г. Погребан е в Русе, до гроба на Стефан Караджа.



Паметник на Любен Каравелов пред родната му къща в Копривщица

Д-р Красимира Мархалева  
/по материали от НБКМ/

## 150 години Българска академия на науките



Снимка: Красимира Мархалева

Българската академия на науките днес

### Трудното начало – създаване на Българското книжовно дружество (1869)

Първият опит за създаване на български книжовен център датира от 20-те г. на 19 в. от страна на българската колония в трансилванския град Брашов (тогава в пределите на Хабсбургската империя), но без успех. Идеята за създаване на институция за разпространение на полезни и практични знания остава жива през следващите десетилетия. В средата на 19 в. с помощта на по-заможни представители на българската колония в Цариград в края на 1856-1857 г. там са положени основите на Българската книжовна община, която започва да издава списанието „Български книжици“. Тази организация обаче има кратък „живот“ (до 1862 г.) поради редица трудности от финансов и личностен характер.

Въпреки неуспеха и на това начинание, идеята за създаване на книжовно дружество привлича все повече привърженици сред българската емиграция през 60-те г. Най-ревностните от тях са Васил Д. Стоянов (студент в Прага през 60-те г.) и руският възпитаник Марин Дринов, който по това време обикаля Европа като частен учител в семейството на руската княгиня Голицина. Двамата родолюбиви българи се запознават в Прага

през 1869 г. В резултат на многобройни разговори, както и на поредица срещи с авторитетния чешки политик Франтишек Ригер, те изработват план за основаване на Българско книжовно дружество. Двамата привличат представители на българските колонии в Австро-Унгария, Румъния, редица български революционери в Букурещ, членове на Добродетелната дружина, Одеската българска община, част от българската интелигенция, сред които Васил Друмев и Нешо Бончев. През 1868-1869 г. българите в Румъния, Русия и Австро-Унгария излъчват свои представители за насроченото през септември 1869 г. Учредително събрание.

Макар Учредителното събрание да е открито в гр. Галац на 26 септември 1869 г., през следващите дни неговите заседания се провеждат в съседния град Браила в дома на един от тамошните българи. Представителите на Добродетелната дружина не вземат участие в него поради непреодолими конфликти между ръководството ѝ и останалите инициатори на начинанието. На събранието е приет Уставът на учреденото Българско книжовно дружество (БКД) и са избрани ръководни органи. Според Устава основна цел на новата институция е да играе ролята на средище на българската интелигенция, което

да разпространява знания сред българския народ чрез изучаване на езика, литературата, историята, географията, етнографията и природните богатства на българските земи. Членовете на БКД могат да бъдат действителни, дописни и почетни. Въпреки че Марин Дринов не присъства на събранието, той е избран за председател на новото дружество. Другите двама действителни членове са Васил Друмев и Васил Д. Стоянов. Избрано е и петчленно Настоятелство, което се занимава с финансовите въпроси.

### Браилският период от дейността на БКД (1869-1878)

Учредителите на БКД определят като негова **рождена дата 1 октомври 1869 г.**, когато официално започва дейността му. Още на следващата година дружеството започва издаването на свой орган, „Периодическо списание“, в което се публикуват материали за българската история, фолклор, литература и език. Негови най-ревностни сътрудници са Марин Дринов, Васил Друмев и Нешо Бончев. През първите години изданието работи на загуба, има малко абонати. Поради малкия си тираж и трудните комуникационни връзки през първите години то трудно достига до българите отвъд Дунав. Голяма заслуга за финансовото оцеляване на БКД имат одеският търговец Николай Тошков и редица представители на българската колония в Русия. За да привлече повече съмишленици, през следващите години БКД избира за дописни членове редица български общественици и представители на интелигенцията – Тодор Пеев, Нешо Бончев, Райко Жинзифов, Марко Балабанов, Тодор Бурмов, Петко Рачов Славейков, Кузман Шапкарев и много други. *Първият чуждестранен учен, избран за дописен член на БКД, е чешкият професор Константин Иречек.* Той написва своята „История на българския народ“ благодарение на помощта на БКД, което му изпраща материали за българската история и география. Още през 70-те години БКД се стреми да установи връзки с чужбина. Пър-



Климент Търновски (Васил Друмев)

вите контакти са с руски дипломати и със славянски благотворителни дружества в Русия. Впоследствие се завързват връзки с научни институции в Австро-Унгария, Франция, Италия, Англия и Германия, както и с известния френски славист и преподавател в Сорбоната Луи Леже.

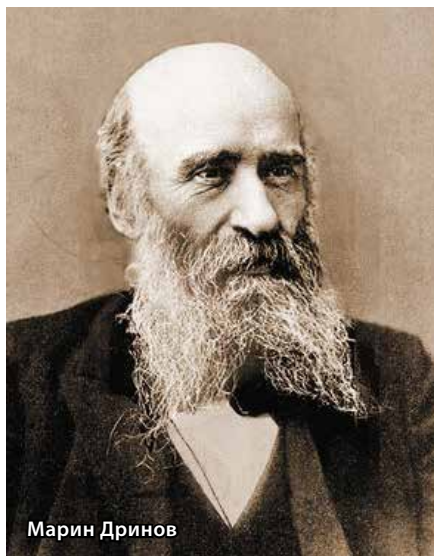
### Дейността на БКД в новоосвободената българска държава

През 1876 г. дейността на БКД замира за около две години поради бурните събития от пролетта на същата година. След Освобождението (1878 г.) архивът на дружеството се премества в София. Книжовният му фонд е предаден за съхранение в Народната библиотека, а след това в Привременния комитет.

Голяма заслуга за възобновяване на дейността на дружеството и на неговото списание има К. Иречек, който по това време е на работа в Министерството на просвещението. От държавата БКД получава всяка година финансова помощ в размер на 10 000-12 000 лв. Отделно, дружеството получава и известни приходи от продажбата на списанието. Осезаемо се увеличава броят на неговите абонати в чужбина и на неговите сътрудници (Марин Дринов, Васил Д. Стоянов, Любомир Милетич, Константин Иречек, Иван Вазов, Иван Шишманов и др.).

В началото на 80-те г. за нови дописни членове на БКД са приети Иван

Вазов, Иван Евстратиев Гешов, Марко Балабанов, Стефан Бобчев, Найден Геров, Константин Стоилов и др. Дружеството поддържа връзки с редица научни институции и университети, главно на славянските държави (с няколко университета в Руската империя, с Чешкото кралско дружество в Прага, с Югославянската академия на науките в Загреб, Хърватското археологическо дружество, Матица Словенска в Любляна, Сръбското научно дружество в Белград и др.). Съгласно промените в Устава през 1884 г. е учреден нов орган – Съвет на дружеството, в чиито компетенции влиза цялата административна, организаторска и управленска дейност на БКД. Обособяват се три научни направления – историко-филологическо, природо-медицинско,



Марин Дринов

както и такова по държавни науки. Всяко направление трябва да има председател, да провежда научни заседания, на които да се обсъждат постъпилите материали за публикация. Целта е БКД да се изгради като модерна научна организация по подобие на западноевропейските академии.

За нови редовни членове са приети представители на българския политически и интелектуален елит (Марко Балабанов, Тодор Бурмов, Константин Стоилов, Васил Радославов, Александър Теодоров-Балан, Стефан Стамболов, Петко Каравелов, Иван Евстратиев Гешов), първият български министър на просветата проф. Константин Иречек и др. Броят на редовните членове вече е 64, на

дописните – 9, на почетните – 40. Наред с това за чуждестранни почетни членове са обявени 21 учени и интелектуалци, сред които Луи Леже, Йосип Щросмайер, Франц Миклошич, Владимир Ламански, Вратислав Ягич, Феликс Каниц и др. През същата година (1884) дружеството се разделя с двама от най-дейните си членове – К. Иречек, който приключва работата си в Министерството на народното просвещение и отпътува за родината си, и Марин Дринов, който се завръща като преподавател в Харковския университет. Дружеството се сдобива с нов председател чак след 14 години – през 1898 г. за такъв е избран Иван Евстратиев Гешов.

В края на 80-те г. официално започва строежът на сградата на БКД. Съвсем скоро се оказва, че заделените финансови средства не стигат и се налага да се тегли заем от Българската народна банка. През 1892 г. южното крило на сградата е построено от арх. Херман Майер. Понеже няма собствени приходи, БКД не може да се нанесе, а сградата е дадена под наем на Външно министерство за неопределен срок. През 1900 г. в нея избухва пожар, а няколко години по-късно Общинският съвет предоставя част от мястото на италианската легация. Като компенсация БКД получава парцел на ул. „Цар Освободител“ близо до Народното събрание. В самия край на 19 в. Управителният съвет на БКД започва да обсъжда промяна на Устава, използвайки за образец уставите на някои чуждестранни академии. Съгласно новоприетия Устав вместо редовни, членовете на БКД се наричат действителни, те поемат ръководството и се занимават с научно-книжовната дейност. Дописните членове се избират измежду чуждестранните учени. Почетните членове могат да бъдат българи и чужденци, допринесли за развитието на науката и образованието в България. Научните клонове трябва да провеждат редовни научни заседания, а върху научните съчинения да се упражнява по-голям контрол. Освен „Периодическо списание“, дружеството започва да издава „Летопис на БКД“ и поема от Министерството на народното просвещение издаването на „Сборник за народни



Димитър Михалчев

умотворения, наука и книжнина“. От началото на 20 в. БКД започва да издава „Българска библиотека“, както и поредицата „Български старини“.

### Превръщането на Българското книжовно дружество в Българска академия на науките

От началото на 20 в. сред членовете на БКД започва усилено да се обсъжда възможността за превръщането му в академия. Основният довод е, че книжовното дружество вече има солиден научен потенциал. Неговите членове са авторитетни фигури в общественения живот на страната. *Голяма заслуга в подготовката по прерастване на БКД в академия има тогавашният му председател Иван Евстратиев Гешов. През 1908 г. той изплаща финансовите задължения на дружеството срещу условието да бъде избран за академик.*

През 1910 г. се излъчва специална тричленна комисия, която да подготви нов устав. В началото на следващата година се свиква общо редовно събрание. На заседанието от 16 януари 1911 г. е гласувана промяната в член 1 на Устава, според която книжовното дружество „се преименува на Българска академия на науките“. Трансформирането на БКД в академия е официално утвърдено на 16 декември същата година от Народно събрание.

След 1912 г. БАН се утвърждава като най-авторитетната научна институция в България. Сред членовете на Академията вече преобладават професионални изследователи със солидно образование главно от сре-

дите на университетския елит. „Периодическото списание“ се преименува в „Списание на БАН“, което излиза и до днес.

### Дейността на БАН между двете световни войни

През следващите две десетилетия основен приоритет в работата на БАН става издателската дейност. Академията започва да издава „Сборник на БАН“, публикува няколко тома от поредиците „Сборник за народни умотворения“ и „Български старини“. През 20-те години окончателно е довършена сградата на БАН, която е разположена на ъгъла на улиците „15-и ноември“ и „Цар Освободител“ – изградено е северното ѝ крило по проект на архитектите Йордан Йорданов и Сава Овчаров.

След смъртта на Иван Евстратиев Гешов през 1924 г. председатели на БАН последователно са Любомир Милетич (1926-1937) и Богдан Филев (1937-1944). Сред членовете ѝ има много депутати, министри и партийни лидери – Александър Цанков, Димитър Михалчев, Михаил Арнаудов, Богдан Филев и др. През 1938 г. цар Борис III е избран за неин почетен член.

БАН участва в различни международни прояви – на византоложкия конгрес в Румъния през 1924 г., на славянските географи и етнографи в Прага през същата година, на славистичния конгрес в Прага пет години по-късно. През 1940 г. е създаден Литературно-художествен клон и Академията се преименува на БАНИ – „Българска академия на науките и изкуствата“.

Англо-американските бомбардировки принуждават БАНИ да преустанови дейността си. Въздушните нападения от пролетта на 1944 г. разрушават част от централната част на сградата.

### БАН след 1944 г.

Краят на Втората световна война, превратът на 9 септември 1944 г. и протичащите в страната политически процеси през следващите години слагат осезаем отпечатък върху „живота“ на Академията. Новата власт, в която все по-доминираща роля започва да играе БКП, възприема политика на оспорване на голяма част от довоенната научна дейност на БАНИ, заклеямена като „буржоазна наука“.

БАНИ е подложена на критики, че в нея имало „реакционни“ членове, свързани с „фашисткия режим“. Част от членовете ѝ се оказват на подсъдимата скамейка – тогавашният председател на БАНИ и един от регентите, Богдан Филев, министрите Михаил Арнаудов и Борис Йоцов, столичният кмет Иван Иванов.

През ноември 1944 г. за нов председател на Академията е избран Димитър Михалчев, близък до политическата формация „Звено“, участник в първото правителство на ОФ. През 1945 г. са избрани нови академици (математикът Никола Обрешков, езиковедите Владимир Георгиев и Иван Леков, поетът Николай Лилиев, скулпторът Жеко Спиридонов и др.), сред които и бъдещият председател на БАН акад. Тодор Павлов, отявлен прокомунистически учен. През 1947 г. Академията връща старото си име – БАН. Започва постепенното ѝ преобразуване по съветски образец. Структурата на Академията



Любомир Милетич

значително се усложнява, в рамките на отделните клонове се създават научни институти. Пред 1962 г. за нов председател на БАН е избран геофизикът Любомир Кръстанов, а шест години по-късно – Ангел Балеви, който остава на този пост 20 години. Чак през 1991 г., т. е. две години след края на тоталитарния режим, чрез новоприетия Закон за БАН най-старата научна институция в България се сдобива с пълна автономия.

**Д-р Красимира Мархалева**  
по материали от НБКМ



## 160 години от рождението на проф. Александър Теодоров-Балан (1859-1959)

През октомври 2019 г. се навършиха 160 години от рождението на една от най-значимите фигури на българската филологическа наука – проф. Александър Теодоров-Балан – езиковед, литературен историк и библиограф. Проф. Балан оставя след себе си впечатляващо по обем и изключително богато научно наследство. Научната му библиография включва над 800 заглавия на книги, студии, статии, бележки.

По произход проф. Балан е бесарабски българин. Роден е през 1859 г. в село Кубей, намиращо се на територията на днешна Украйна. Завършил е прочутата Болградска гимназия. Прадедите му произхождат от Сливен и се изселват в Бесарабия по време на Руско-турските войни. Братята му също участват в изграждането на следосвобожденска България. Университетските години на Ал.

Теодоров-Балан минават в Лайпциг и в Прага – в Карловия университет. В Прага Балан завършва специалността Славянска филология. С „пражкия“ му период е свързана и първата му публикувана творба – преводът на разказа „Целувка“ на чешката писателка Каролина Светла, отпечатан през 1880 г. в пловдивския вестник „Народний глас“.

След като завършва образованието си, Балан решава да се върне в родината си. В София той работи в Министерството на Народното просвещение, а няколко години по-късно става преподавател в току-що възникналото Висше педагогическо училище (днешния Софийски университет). Титлата *професор* получава през 1893 г.

Ал. Т.-Балан е първият ректор на Софийския университет. Избран е през 1889 г. и няколко пъти е преизбиран на същия пост. Не бива да забравяме, че той е сред първите седем преподаватели, които полагат началото на висшето образование у нас. Името му е свързано със създаването и налагането на бъдещия Софийски университет не само като институция, но и като център на духовността. Професорът е основа-



Проф. Александър Теодоров-Балан

тел и на Университетската библиотека. Дълги години е бил декан на Историко-филологическия факултет. През 1939 г. става почетен доктор на Софийския университет. Член е и на БАН. Освен това е бил и главен секретар на Българската екзархия, както и инициатор за основаването на организацията *Българска матица* в Цариград, която функционира като обществено-културна организация на българите в Османската империя. Проф. Балан не само изследва българския език, но и активно работи за неговото обогатяване. Теоретичните трудове на проф. Балан са основата, върху която стъпва българската филологическа наука. Той изследва и българските диалекти, разкривайки и систематизирайки богатството на българския език във всичките му проявления.

Стилът му на писане е неподражаем, новаторски. В езиковедските си трудове той често използва измислени от него самия термини, напр. *думоред* вместо *словоред*, *крайка* вместо *окончание* и т.н. Целта му е от една страна, заместване на чуждите термини с родни, а от друга – по-голяма точност на използваната терминология. Опитите на Балан за налагане на

нови думи в българския език обаче невинаги срещат разбиране от страна на съвременниците му. Поетът Кирил Христов например го нарича „Чистачът“ и често го иронизира и пародира. Христо Смирненски пък създава творбата си „Баланиади“, в която пародира стремежа на професора към словотворчество: *Гърбосложен на кревата, / аз жадувам твоя стан / и в унесница блага / от мечти съм пак пиян. / Себеспомням скъпи срещи / на Борисов дървосад, / ръкостисници гореци, / отлетели безвъзврат*. Балан обаче не е бил съпял привърженик на пуризма. Известно е, че благодарение на него в езика ни навлизат думи като *творба*, *влак*, *дейност*, *усет*, *украса*, *възглед*, *заплаха*, *излет*, *летец*, *поява*, *летовище*, *общувам*, *становище* и др. Проф. Балан има своя принос и за налагането на съвременния правопис, за установяването на единна правописна система. Не по-малко важни за българската филологическа наука са и литературните му изследвания.

Софийският университет отбеляза 160-годишнината от рождението на първия си ректор с мултимедийната изложба „Първостроителят“. Тя показва част от научното и книжовното наследство на проф. Балан и проследява ролята му в изграждането и развитието на Университетската библиотека. Заедно с БАН Университетът организира честване на годишнината от рождението на големия български учен, на която историци и езиковеди представиха заслугите на професора за развитието на българската филологическа наука. 160-годишнината от рождението на бележития учен беше отбелязана и в родното му село Кубей с открити уроци, тържества и конференция. Там Балан не е забравен – едно от местните училища гордо носи неговото име. Целият живот на проф. Балан е посветен на възпитаване на любов към родния език – цел, която днес изглежда все по-достойна за уважение.

Десислава Вилимовска

Снимка: Уикипедия

# 120 години от рождението на Панчо Владигеров (1899 – 1978)

*Панчо Владигеров е един от най-изявените български композитори, с голям принос в българската музикална култура.*



Снимка: архив на Еврейската общност, Висбаден

Големият български композитор Панчо Владигеров пред своя любим роял

Панчо Владигеров е роден в Цюрих на 13 март 1899 г. Неговата майка – Елиза Пастернак – е от прочутия в Русия еврейски род Пастернак. След като завършва медицина в Париж, младата лекарка пристига в България и практикува във Варна, Разград и Шумен. В Шумен тя се запознава с бъдещия си съпруг – Харалан Владигеров, юрист по образование, учил право в Швейцария и Белгия. Неговата същинска фамилия е Костакев, но той приема прякора на працядо си – голям песнопоец („владигерче“, диалектна дума, означаваща пойно птиче). Елиза ражда близнаци - Любен и Панчо в Цюрих на 12 и 13 март 1899 г. Надарените деца свирят за първи път пред публика в Шуменското читалище (1904 г.). През 1908 г. бащата Харалан Владигеров умира внезапно от инфаркт. Майката се премества с малките музиканти в София, където има по-добри възможности за тяхното музикално образование. В София Панчо Владигеров взема уроци по теория на музиката при Добри Христов, а по пиано – при чешкия капелмайстор Хенрих Визнер; прави и първите си композиционни опити. Добри Христов убеждава Елиза Пастернак, че децата ѝ трябва да изучават музика в чужбина.

От 1912 до 1915 г. Панчо Владигеров учи в Берлинското висше училище за музика, а до 1922 г. (с прекъсване) – в Академията по изкуствата. Негов пръв учител по композиция става Паул Юон, завършил Московската консерватория при Танеев. Той запознава ученика си с руската музикална класика и с най-стойностните произведения на западноевропейския романтизъм. Впоследствие Владигеров се занимава по композиция с Фридрих Гернсхайм и Георг Шуман.

Пиано Панчо Владигеров изучава при Хайнрих Барт, който през 1914 – 15 г. е единственият жив ученик на Лист; взема уроци и при Леонид Кройцер (пианист от световна величина, емигрирал в Япония след настъпването на нацистите). Първия си клавирен концерт Владигеров посвещава именно на Кройцер. През студентските си години Панчо Владигеров пише първите си зрели професионални произведения: соната за цигулка и пиано оп. 1 (първата българска соната за цигулка и пиано), клавирно трио (първото българско клавирно трио), вариации за пиано по темата „Горда Стара планина“ (първите български клавирни вариации), шест песни за глас и

пиано оп. 6 по стихове на Дора Габе (първия български цикъл за глас и пиано, а не обработени народни песни за глас и пиано), концерт за пиано и оркестър № 1 (първия български инструментален концерт), за който получава Менделсонова премия, която дотогава се е давала само на немци.

Годишите на обучение на Владигеров се прекъсват през 1918 г., когато получава повиквателна за армията. Той и брат му Любен служат в Гвардейския оркестър с ръководител маестро Георги Атанасов. По негово предложение братята създават сонатно дуо и изнасят концерти в цялата страна, като изпълняват много обширен репертоар.



Панчо и Любен Владигерови с диригента Франтишек Ступка на Фестивала на българското музикално творчество в Прага, март 1928 г. На него за първи път прозвучава оркестровата версия на Българска рапсодия „Вардар“

Снимки: Държавна агенция „Архиви“

През 1920 г. Панчо Владигеров свири в София първия си клавирен концерт с Гвардейския оркестър под диригентството на Маестрото; произведението на младия автор е оценено изключително високо от Добри Христов.

Скоро след това Владигеров получава предложение от Макс Райнхарт – главен режисьор на Немския театър (Дойчес театер) да пише музика към

поставяните от него спектакли. Единнадесетте години близко сътрудничество с Райнхарт се оказват изключително плодотворни за Владигеров – благодарение на непрекъснатите пътувания из Германия и Австрия той осъществява лични контакти не само с редица известни музиканти, но и с големите немски и австрийски поети и писатели на XX век.

През 1921 г. Владигеров пише своя първи цигулков концерт, чиято световна премиера е през март 1921 г. – известният цигулар Густав Хавеман го изпълнява с Берлинската филхармония. Успехът е толкова голям, че известното виенско издателство „Универсал едисон“ подписва с автора 15-годишен договор. През есента на 1922 г. се ражда вариантът на Българска рапсодия „Вардар“ за цигулка и пиано, а през 1928 г. в Прага на фестивала на българското музикално творчество е премиерата на нейната оркестрова версия. Други симфонични произведения от 20-те години са „Българска сюита за голям симфоничен оркестър“, „Седем симфонични български танца“ и „Скандинавска сюита“, в която композиторият включва своя музика, писана за пиесата на Стриндберг „Сънна игра“. Създава и много опуси с театрална музика, като немалка част е към Шекспирови пиеси – „Венецианският търговец“, „Много шум за нищо“, „Дванадесета нощ“ и др. Соловото клавирно творчество включва „Прелюд, Есенна елегия и Хумореска“ оп. 15, „Шест екзотични прелюда“ оп. 17, клавирния цикъл „Класично и романтично“ и миниатюри „Шумен“, писани вече в началото на 30-те години след завръщането на Владигеров в България. Стилът на Панчо Владигеров е вече оформен. В него прозират пренесените на българска почва традиции на късния немско-австрийски музикален романтизъм – осезаемо е влиянието на Вагнер, Рихард Щраус, донякъде и на Макс Регер. В музикалните му предпочитания може да се търси донякъде влияние на Дебюси и Равел.

При завръщането си в София Владигеров става преподавател в Музикалната академия по пиано и камерна музика, а в края на 40-те и началото на 50-те г. създава и клас по ком-

позиция. Той става много известен педагог поради безупречния си професионализъм и конкретността на съветите, които дава. Почти всички български композитори, родени след 1920 г., са негови ученици: Александър Райчев, Васил Казанджиев, Константин Илиев, Лазар Николов, Иван Спасов, Пенчо Стоянов, Александър Йосифов, Георги Костов, Милчо Левиев, Милко Коларов, Юлия Ценова. До края на живота си Владигеров продължава да композира интензивно. С годините характерният владигеровски стил почти не се променя – неговата светла, оптимистична, преливащо емоционална природа намира израз в наситена фактура с интензивно хармонично развитие и ясно открояващи се полифонични линии. Той пише най-вече инструментална музика – оркестрово-симфонична и камерна; това са и двете основни сфери в творчеството му. Симфоничното мислене е вътрешно присъщо за Панчо Владигеров и неслучайно голяма част от неговите камерно-инструментални произведения имат и своя оркестрова версия, обикновено по-популярна и по-често изпълнявана от камерния вариант. Владигеров е автор на две симфонии: първата, писана през 1939, а втората – през 1949 г. (така наречената „Майска симфония“ за струнен оркестър). Но творби като Българска рапсодия „Вардар“, „Импровизация и токата“ (из клавирния цикъл „Епизоди“ оп. 37), „Българска сюита“, „Седем симфонични български танца“, „Четири симфонични танца“, „Две румънски симфонични скици“, „Люлински импресии“, „Еврейска поема“ са значително по-репертоарни и представителни за Владигеровия тип симфонизъм. Специално Еврейска поема, писана в памет на неговия дядо по майчина линия и отразяваща гоненията срещу евреите по време на Втората световна война, се откроява с подчертания си драматизъм; в нея се усеща и силно Малерово влияние. Петте клавирни и двата цигулковы концерта на Владигеров са майсторски творби, в които концертният жанр е интерпретиран в неговия класически облик. Камерното инструментално творчество на Владигеров се състои най-вече от клавирна музика. Сам блес-



Панчо Владигеров

Снимка: архив на Софийска опера

тящ пианист, композиторият пише за любимия си инструмент множество произведения – към вече споменатите цикли „Прелюд, Есенна елегия и Хумореска“, „Шест екзотични прелюда“, „Класично и романтично“ и миниатюри „Шумен“ ще добавим по-късните „Епизоди“, „Акварели“, „Силуети“, „Картини“, „Люлински импресии“. Камерното инструментално творчество на Владигеров включва още соната за цигулка и пиано, клавирно трио, клавирен квартет и др. Вокалната музика е представена най-вече от солови песни: шест песни оп. 5, цикли от обработки на народни песни за глас и пиано.

Владигеров е автор и на две музикално-сценични произведения: операта „Цар Калоян“ (1936 г.) и балета „Легенда за езерото“ (1946 г.).

При цялостен поглед върху творчеството на Владигеров прави впечатление фактът, че то е относително хомогенно стилистично; интерес представлява и наличието на варианти на едно и също произведение за различни състави – практиката на композитория да създава транскрипции на творбите си безспорно оказва положителен ефект върху репертоарността им.

Най-важната обществена изява на Владигеров е участието му като съосновател в дружеството на българските композитори „Съвременна музика“ и активната му подкрепа за творчеството на другите автори, които заедно с него полагат основите на българския национален музикален стил.

**Здравка Хвърката**

## Марианске Лазне – изумрудената перла на Чехия



Кръстовият извор носи името си от кръста, разположен на купола на колонадата, състояща се от 72 йонийски колони

Традицията за лечение с вода в Чехия е с вековна история и завидна репутация. Историята на балнеолечението в Марианске Лазне е над двестагодишна. Мястото, което е било известно със своята елитарност, заедно с други два града днес формира т.нар. спа триъгълник - Карлови Вари, Франтишкови Лазне и Марианске Лазне.

Градът съчетава история и съвременна култура. Освен грижа за здравето предлага разнообразна културна програма с посещение на театри, галерии, симфонични концерти и т.н. Със своите 630 метра надморска височина Марианске Лазне е обграден от горските хълмове на Славковския лес и Храдище, чиято зеленина поддържа чистия въздух. Лечебната сила на водата е превърнала Марианске Лазне в едно от най-предпочитаните места за спа почивка и оздравителен туризъм.

### История

Първите сведения за изворите са от писмо на чешкия крал Фердинанд I до абата на манастира в абатството Тепла. Следващите данни датират от XVIII век, когато през 1765-1766 г. императрица Мария Терезия нареж-

да да се направи анализ на изворите, който излиза с позитивен лечебен резултат. По това време са били известни само седем извора.

Основна роля в изследването на лечебните качества на марианските извори има д-р Йохан Непомук Йозеф Нер, лекар на абатството от 1779 до 1820 г. Докторът доказва, че водата може да се използва за медицински цели. Той я включва в лечението на своите пациенти, а резултатите са налице.

За основател на Марианске Лазне се счита Карел Кашпар Райтенбергер (абат от 1812 до 1827 г.). Под негово ръководство се проектира основната част на града. Градинският и парков дизайн са дело на ландшафтния архитект Вацлав Скалник, който работи почти 20 години и оставя своя изключителен творчески почерк. Марианске Лазне получава статут на град през 1865 г., а днешният Площад на Гьоте става център на града. Първата железопътна линия е построена през 1872 г. Конгресният център за културни мероприятия „Казино“ е издигнат през 1900 г. в неоренесансов стил. На стогодишнината от откриването на града Марианске Лазне е провъзгласен за

град на императори и царе, тъй като е любимо място на европейската аристокрация.

Първата световна война, както и последвалата Втора световна война спират развитието на града, който по времето и на двете се превръща в град за хоспитализиране на ранените. По време на комунистическия период курортът се национализира и инвестиции за развитие на балнеологията не се правят.

### Извори с лечебна вода

Извор е вълшебна дума с много значения, но всяко едно от тях олицетворява богатството и изобилието. Град Марианске Лазне е изключително щедър на извори. Малко са местата по света, където има толкова много извори с минерална вода, съсредоточени толкова близо един до друг. Броят им е над 100, а 50 от тях са директно в града. При най-значителните са построени величествени павилиони, а при по-малките – дървени беседки. По-известните от тях са извори на Рудолф, Каролине, Фердинанд, Балбин, Антонин, Мечият извор, изворът на Мария, Горският извор. Минералните води лекуват сърдечно-съдови и урологични

заболявания, помагат при лечението на дихателните пътища, нарушения в метаболизма, исхемична болест на сърцето, гинекологични заболявания, безплодие, импотентност и други. Лечебната вода е подходяща още за профилактика, за повишаване на жизнения тонус и за понижаване на телесната маса.

### Архитектура

Архитектурата на Марианске Лазне се свързва с имената на архитектите Йозеф Шафер, Фридрих Зиклер, Арнолд Хейман. В централната част на града величествено се разполага Колонадата, изумяваща с красотата на своите изображения. Тя е построена през 1888-1889 г. от ковано желязо в необароков стил. Колонадата е изключително ценна и е образцов пример за изграждането на балнеолечебните курорти по онова време. Конгресният център за културни мероприятия „Казино“ заема централно място в културния живот на града. Красотата на Пеещия фонтан привлича наблюдатели на всеки два часа, когато в синхрон с музикално изпълнение водните струи рисуват във въздуха красиви фигури. Построен през 1986 г., фонтанът е най-интересната туристическа атракция в града. Архитектурното многообразие на Марианске Лазне се обогатява от трите църкви - православната руска църква „Свети Владимир“, отличаваща се с олтара си, неовизантийската църква „Успение Богородично“ и „Св. Антоний от Падуа“.

### Културен живот и фестивали

Общественият и културен живот на Марианске Лазне има вековна традиция. Първите запазени данни за градския духов оркестър са от 1814 г. Съвременният оркестър на Западна Бохемия е пример за това, че една музикална традиция може да преживее през войни и политически режими, оставайки вярна на народа си. В концертната зала на конгресния център „Казино“ целогодишно се провеждат концерти. Всяка година през август месец се организира фестивалът „Шопен“ за млади таланти пианисти. Мероприятията, които ежегодно вдъхват живот на града, са Фестивалът на храната, Международният фолклорен фестивал „Мариан-

ска есен“, Фестивалът на ябълките и Международният кинофестивал „Марианске Лазне“, който датира от 1946 г.

### Голф игрище

В курорта се намира най-старото голф игрище в Чехия, което е запазено до ден днешен в оригиналния си вид. То е открито през 1905 г. от английския крал Едуард VII. През 2003 г. голф игрището е удостоено лично от британската кралица Елизабет II с елитната титла „Роял Голф Клуб“. Изключителността на клуба се състои в това, че той е единственият клуб, отличен с тази титла, който се намира извън Великобритания. Със значимостта си той привлича туристи от цял свят.

### Парк „Бохеминиум“

Паркът с миниатюрите „Бохеминиум“ в Марианске Лазне е очарователен както за малки, така и за големи. Той е четвъртият по големина парк на миниатюри в цяла Европа. На територията му са разположени удивителни миниатюри в мащаб 1:25 на известни чешки забележителности. Паркът е разположен сред прекрасна природа и разполага с удивителни миниатюри на замъци, сред които са замъците Карлщейн и Чешки Крумлов.

### Спорт

Марианске Лазне е предпочитана дестинация и за зимния сезон. Разполага с лифт, със ски и сноуборд училище с квалифицирани учители и съоръжения под наем.

За любителите на моторите в Марианске Лазне има авто-мотоклуб, където е разположена една от най-дългите писти в света с дължина 1000 метра. Клубът е домакин на световния шампионат по спидуей. Капацитетът му е 20 000 зрители, разполага със закрити трибуни и гаражи и се използва за автомобилни състезания. В курорта се провеждат международни конни състезания. Конната база предлага обучения по езда. В града и околността има благоприятни условия за любителите на колоезденето. За любителите на ходенето пеш има разнообразни пътеки, а най-дългата разходка води до природния резерват Кладска на 800 метра надморска височина. Автентичната атмосфера на местните кафенета и ресторанти, които предлагат традиционни ястия и десерти, допринася за колорита на Марианске Лазне. Най-знаменитата кулинарна атракция са вафлите „оплатки“, чието местно производство датира от 1856 г. Легендата разказва за талантлив готвач от манастира в Тепла, който приготвял традиционните вафли. Йозеф Хомолка (1892-1988) експериментира три години, за да получи оригиналните шоколадови вафли, прочули се днес в цяла Чехия. С годините курортният град Марианске Лазне се налага като балнеоложки и културен център с отлични възможности за спорт и почивка, а със своята пречистваща и лечебна сила днес той заслужено е наречен „изумрудената перла на Чехия“.

*Раиса Андонова-Щурм*



Главната колонада

Снимки: Деница Проданова

## Абонамент

**Интересува ли ви животът на българите в Чехия, България и в целия свят?**

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Kč. Почтенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението 2201279334/2010 или по пощата на адрес: o.s. Vazraždane, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.



**Обадете ни се на GSM 777 196 322 или ни пишете на e-mail [bulgari@atlas.cz](mailto:bulgari@atlas.cz)**

**За контакти:  
o.s. Vazraždane  
Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2  
Тел.: +420 777 196 322  
[bulgari@atlas.cz](mailto:bulgari@atlas.cz), [www.bulgari.eu](http://www.bulgari.eu)  
Facebook: Bulgari Vazraždane**

## Българи брой 5-6/2019

**Издател:**  
Гражданско сдружение „Възраждане“,  
„Воцелова“ 3, 120 00 Прага 2

Адрес на редакцията:  
Vocelova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чешката република:  
E 13282

**Главен редактор:**  
Мария Захаријева

**Редакционен екип:**  
д-р Красимира Мархалева, Красимир Проданов

**Сътрудници:**  
Снежана Таскова, Пламен Тотев, д-р Таня Янкова, Стефан Кисъв, Даниела Горчева, Татьяна Борисова, Минка Атанасова, Борислав Гърдев, Раиса Андонова-Щурм, Златна Костова, Луиза Станева, Здравка Славова, Красимир Проданов, Деница Проданова, д-р Десислава Вилимовска, Бойка Асиова, Петя Константинова, Сирма Зидаро-Коунова, доц. Стефан Дечев, Евгения Бернщайн, Диляна Анастасова, Наталия Бояджиева, Здравка Хвърката

**Дизайн:** Владислав Цонев

Година 18, брой 5-6/2019

**e-mail:** [bulgari@atlas.cz](mailto:bulgari@atlas.cz)  
[www.bulgari.eu](http://www.bulgari.eu)

**Печат:** TISKAP s.r.o.  
Дадено за печат: 19. 12. 2019

**Цена: 60 крони**  
**Годишен абонамент: 180 крони**

**Всички права запазени**

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен, фотокопиран или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изрично писмено съгласие от издателя – Vazraždane

Позицията на редакцията може да не съвпада с мнението на авторите на публикуваните материали. Авторите отговарят за авторството на своите текстове.

**Bulgari**

Periodikum bulharske menšiny v České republice  
Časopis je vydáván s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

**Bulgari 5-6/2019**

**Adresa redakce a tel. spojení:**  
Vocelova 3, 120 00 Praha 2  
221 419 838, 777 196 322  
[bulgari@atlas.cz](mailto:bulgari@atlas.cz), [www.bulgari.eu](http://www.bulgari.eu)

**Ročník XVIII**  
**Periodičita:** 6  
**Náklad:** 600 výtisků  
**Místo vydávání:** Praha  
**Číslo vydání:** 5-6/2019  
**Den vydání:** 30. 12. 2019  
**Evidenční číslo:** MK ČR 13282  
**Vydavatel:** Vazraždane, Vocelova 3  
120 00 Praha 2, IČO 26544229

„Българи“, списание за българите в Чехия

# Българи

„Възраждане“ „Българи“ Абонамент Фото галерия Връзки

Архивни броеве

- 2005 година
- 2006 година
- 2007 година
- 2008 година
- 2009 година
- 2010 година
- 2011 година
- 2012 година
- 2013 година
- 2014 година
- 2015 година

„Българи“ 2015, брой 1  
„Българи“ 2015, брой 2  
„Българи“ 2015, брой 3  
„Българи“ 2015, брой 4  
„Българи“ 2015, брой 5-6

### Списание „Българи“ 2015, брой 5-6

Разгледай списанието по рубрики - Съдържание:

**Българската общност**

- Музикален празник в Рудолфинум
- Срещи с Елена Радичева | Колела в Неделното училище в Бърно
- Колела в училище „Възраждане“
- VII-Вълшебна Колела в училище
- Адвентен концерт в зала „Мартин“
- „Съединението прави силата“
- Симоон Симоон – един достоен българин
- Ансамбъл „Пирин“

**Годишнини**

- Връщането на Южна Добруджа на България
- Горги Кростичанов
- Забравеният глас на българските правници

**Пътеешества и разходки**

- Разходка в парка Пухоние
- Музеят за история на изкуството във Виена
- Киото – културната столица на Япония
- Хирошима – градът-феникс

**Култура**

- Асен Влатев: Аз съм един щастлив човек
- Писмо до Юнеско от Прага
- Стоянка Мутаfoва
- Прозорци към душата на художничката Мила Милчова
- Български работи
- Христина Милчева – поезия
- Фолклорът в два езика българин
- Чулеса без начало и без край
- Содиянският международен конкурс „Лирични гласове“
- За един неочакван въпрос
- Пловдив – европейска столица на културата 2019 г.

**Българо-чешки връзки**

- Как се пише и превежда постмодерен роман

Посетете интернет страницата на гражданско сдружение „Възраждане“ и на списание „Българи“  
[www.bulgari.eu](http://www.bulgari.eu) Facebook: [Bulgari Vazrazhdane](https://www.facebook.com/BulgariVazrazhdane)

## БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „Д-р Петър Берон“ – ПРАГА ШАНС ЗА ВАШИТЕ ДЕЦА

БСОУ „Д-р Петър Берон“

БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ ПРАГА

НАЧАЛО НОВИНИ ПРИЕМ ИСТОРИЯ ГАЛЕРИЯ ЗА УЧИЛИЩЕТО КОНТАКТИ ПОЛЕЗНИ ВРЪЗКИ

[www.bgschool.eu](http://www.bgschool.eu)

# Семинар за български народни танци на ансамбъл „Пирин“, 19.10.2019 г.



Ансамбъл „Пирин“



Танцов състав „Българи“



Снимки: Диана Кинанева Кючукова

Ансамбъл „Пирин“



Ансамбъл „Пирин“

# Българи от Албания на откриването на Петнадесетата световна среща на българските медии в Тирана, 23.11.2019 г.



Снимки: Мария Захариева





Константин Ян и Игор Ян



Михаел Форц



Клара Зайкова и Павол Праженица



Михаела Займи и Павел Ворачек

## Коледен концерт на сдружение „Възраждане“ 10.12.2019 г., Рудолфинум – Сукова зала



Снимки: Здравка Славова

Светлана Янова, Константин Ян, Игор Ян, Павел Ворачек, Мартина Хайкова, Силвия Георгиева, Павол Праженица, Клара Зайкова, Михаел Форц